

Historische Vereniging Ameide en Tienhoven

Jaargang 32 | nummer 4 | december 2021

Nieuwsblad

Historische Vereniging Ameide en Tienhoven

Het nieuwsblad is een uitgave van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven en verschijnt vier keer per jaar.

ISSN: 1569 - 7800

HET BESTUUR

Voorzitter	Sam Janse Paramasiebaan 7	T: 0183 - 769071 4233 EX Ameide
Secretaris	Gert Groenendijk De Geer 7a info@ameide-tienhoven.nl	M: 06 53737831 4233 HX Ameide
Penningmeester	Corrie Middelkoop-den Oudsten Aaksterveld 92	T: 0183 - 601585 4233 GD Ameide
Vicevoorzitter	Jory Verwolf Paramasiebaan 4b	M: 06-19078708 4233 EX Ameide
Leden:	Marjan van Dijk-Ruchti Cees van Gelderen Rinus de Groot Katelijne Provoost Sigrid Rog Dick Roodhorst Teunij Zwakhals-van Bruggen	T: 0183 - 602833 T: 0183 - 602198 T: 0183 - 602874 M: 06 14714041 M: 06 38512765 M: 06-10489756 M: 06 11854115
Beschermheer	dr. C.C. van Stolk, Ambachtsheer van Ameide	
Erevoorzitter	Hans van den Heuvel	
Ereleden	Cees Broekman, Aldert den Oudsten, Kees Rijnhout en Jetty Stasse	
Ledenadministratie	Gert Groenendijk De Geer 7a info@ameide-tienhoven.nl	M: 06 53737831 4233 HX Ameide
Redactie Nieuwsblad	Bram. Provoost Cees van der Grijn Hans van den Heuvel Dick Roodhorst André Tukker	bram.provoost@nplanet.nl cvdgrijn2@gmail.com hansheuvel2@planet.nl dickroodhorst@gmail.com ajtukker1943@kpnmail.nl
Lezingen en excursies	Jory Verwolf	verwo360@planet.nl
Werkgroep Genealogie	Cees Broekman; Cees van der Grijn; Gert Groenendijk en Georges de Wit	
Beeldbank	Gert Groenendijk Truus Burggraaf https://beeldbank.ameide-tienhoven.nl/	gert.groenendijk@planet.nl truusburggraaf@live.nl

Contributie

De contributie bedraagt minimaal €20,00 per jaar, over te maken op bankrekening-nummer NL42RABO0301952248 van de Rabobank in Ameide, t.n.v. de penningmeester van de vereniging.

Opzegging van het lidmaatschap dient minimaal zes weken voor het eind van het verenigingsjaar te hebben plaatsgevonden. Het verenigingsjaar loopt van 1 januari tot en met 31 december.

De redactie besteedt de uiterste zorg aan de in dit nieuwsblad opgenomen artikelen. Onvolkomenheden kunnen echter voorkomen. Het bestuur van de Historische Vereniging aanvaardt dan ook geen aansprakelijkheid voor daaruit voortvloeiend ongerief.

Het is zonder voorafgaande toestemming van de auteur niet toegestaan een artikel of delen daarvan over te nemen, te (doen) publiceren of anderszins openbaar te maken of te veeleelvoudigen.

Drukwerk: Van der Perk Groot-Amers

Inhoud december 2021

3	Van de hoofdredacteur
4	Van de voorzitter
4	Wisseling van de wacht
5	Reacties van leden
7	Ontwikkeling ledenbestand (2015-2021)
8	De (meel) fabriek in Ameide
10	Gesprek met Bram Provoost
12	Het levensverhaal van Willem van Zessen (1804-1893) '...en hij gewon zonen en dochteren'
18	Opgroeien in het kerkje op de Achterweg
24	Het Huis Herlaar (deel 1)
28	Jan van Hullen (deel 1)
37	Jan van Hullen (deel 2)
43	His Story: Het verhaal van Albert de Gans
46	Het geslacht Van Vrijberghe de Coningh

Afbeelding voorblad

Dichtgevroren rivier in 1954 bij pontveer Tienhoven. Deze winter omvatte in De Bilt maar liefst 61 vorstdagen (min. temperatuur onder 0 graden), 11 ijsdagen (max. temperatuur onder 0 graden) en 1 zeer koude dag (min. temperatuur onder -10 graden). Op de Lek was het scheepvaartverkeer vanaf 8 januari geheel gestremd tot eind januari.

Van de hoofdredacteur

Beste leden en meelezers van het Nieuwsblad,

Voor u ligt het laatste nummer van 2021. Daarmee is de 32ste jaargang van het Nieuwsblad van de HVAT voltooid. Het is in meerdere opzichten een bijzondere aflevering geworden. Zoals al eerder meegedeeld is dit het 25ste en tevens laatste nummer waarvoor ik als hoofdredacteur verantwoordelijk ben. Ruim zes jaar ben ik in die functie actief geweest. In die jaren heb ik tientallen artikelen over allerlei onderwerpen geschreven. Dat heb ik steeds met veel plezier gedaan en ik hoop dat jullie, lezers, er ook iets van hebben meegekregen. Dit nummer is ook bijzonder, omdat ik er in geslaagd ben een compleet nummer af te leveren zonder een artikel van mijzelf, en dat is voor het eerst sinds december 2014. Ik dank Cees van der Grijn Floriszoon, Hans van den Heuvel, Sam Janse, Jan Monssuur, Luuk en Herman Oevermans, Dick Roodhorst en Teus Stahlie en anderen hiervoor.

Dit nummer opent weer met het bericht van de voorzitter. Daarna geeft de redactie aan wat er gaat gebeuren na het stoppen van de huidige hoofdredacteur. Om de continuïteit van het Nieuwsblad te verzekeren, roep ik de leden nogmaals op om hieraan een bijdrage te leveren. Verschillende lezers stuurden weer reacties op artikelen in voorgaande Nieuwsbladen, ook daarvoor mijn hartelijke dank. Zo analyseerde Hans van den Heuvel de ontwikkeling van het ledenbestand van de HVAT tussen 2015 en 2021 en de sloop van de meelfabriek inspireerde Anja van der Grijn tot het maken van een filmdocument over dit karakteristieke gebouw, dat lange tijd beeldbepalend was bij het benaderen van Ameide. Ter gelegenheid van zijn afscheid sprak Sam Janse met hoofdredacteur Bram Provoost over zijn Termeise jaren.

Verder bevat dit Nieuwsblad een zevental originele artikelen. Sam Janse schrijft dit keer over het leven van Willem van Zessen, in twee huwelijken vader van niet minder dan 27 kinderen, waarvan slechts zeven de volwassen leeftijd bereikten.

De broers Luuk en Herman Oevermans beschrijven hun leven op de “kaai” en de rol die het “kerkje op de Achterweg” speelt in hun familielevens. Daarna volgt een drietal artikelen waarin kasteel

Herlaar in Tienhoven een hoofdrol speelt. Jan Monssuur deed onderzoek naar de eerste heren van Herlaar, die als feodale heren vanuit Brabant naar het rivierengebied kwamen om in opdracht van de bisschop van Utrecht het bestuur van Ameide en Tienhoven op zich te nemen. Teus Stahlie daarentegen, onderzocht het leven van de laatste bewoner van het slot Herlaar, Jan van Hullen. Hij bewoonde eind 17de eeuw het tot ruïne vervallen slot en haalde (met zijn familieleden) de nodige streken uit om aan voldoende financiële middelen te komen.

Dick Roodhorst ging in Spijkenisse op bezoek bij de ruim 90-jarige Albert (Ab) de Gans, die nog veel verhalen over zijn jeugd in Ameide wist te vertellen. In dit nieuwsblad het eerste deel van zijn drieluik.

Als laatste artikel een opmerkelijke genealogie. Hans van den Heuvel ontdekte dat een voorouder van de acteur Coen van Vrijberghe de Coningh, bekend als Johnnie Flodder, afkomstig was uit Ameide.

Met het afronden van mijn 25ste Nieuwsblad komt er een einde aan mijn periode als hoofdredacteur. In dit blad staat hoe het verder zal gaan. Twee bestuursleden nemen de coördinatie op zich. Zij rekenen erop dat u, lezers van dit blad, af en toe eens een bijdrage zal leveren. Help mee om het Nieuwsblad ook in de toekomst te laten verschijnen. De redactie kijkt er naar uit!

Tenslotte wil ik nog alle mensen bedanken die de afgelopen 6 jaar hebben meegewerkt om de 25 Nieuwsbladen te laten verschijnen. Het zijn er te veel om ze allemaal te noemen, maar twee namen springen er uit. Cees van de Grijn Jacobuszoon slaagde er iedere keer weer in om van de aangeboden teksten een glanzend en zeer leesbaar Nieuwsblad te maken. Hulde daarvoor.

Als laatste maar zeker niet de minste wil ik mijn lieve echtgenote, Anne, bedanken. Zij heeft niet alleen mijn vele bijdragen gecorrigeerd, maar mij ook vele uren moeten missen als ik weer op mijn zolderkamertje historisch onderzoek zat te doen of artikelen te schrijven. Wij gaan een nieuwe toekomst tegemoet. Weliswaar ver weg van Ameide, maar gelukkig opnieuw aan de oever van een brede rivier. Wij zullen het Voorstraat-gevoel in onze harten meenemen en met veel genoegen terugdenken aan 50 jaar Ameide.

Met vriendelijke groeten, Bram Provoost

*De hoofdredacteur rust even uit bij de Voorstraat...
(foto Het Kontakt).*

*...en kijkt uit naar de nieuwe woonlocatie aan de Maas
(foto Ruijters makelaars, Maastricht).*

Van de voorzitter

Ik zie dat in de laatste nummers zowel de oude als de nieuwe voorzitter in hun berichten steeds weer op de coronaproblemen moeten terugkomen. De pandemie speelt ook in het verenigingsleven een duidelijke rol. En wel als spelbreker. In de afgelopen twee jaar moesten we herhaaldelijk zeggen dat een activiteit of een reisje niet door kon gaan. Ook de jaarvergadering moesten we over laten gaan. Nu ik dit schrijf is het zelfs nog niet helemaal duidelijk of en onder welke omstandigheden we de najaar-lezing kunnen houden. Maar ik begrijp dat het voor de mensen die daadwerkelijk corona hebben gekregen erger is.

Deze beperkingen hebben ook nog een vervelende bijwerking. We missen onze mogelijkheden, bijvoorbeeld tijdens de paardenmarkt, om nieuwe leden te werven. Dat lukte altijd aardig omdat er op die dag vele bewoners en oud-bewoners van Ameide en Tienhoven langs de kraam van onze vereniging liepen en dan soms geïnteresseerd raakten. Vandaar het beroep dat ik vanuit het bestuur op u als lezers doe: leg het blad eens neer bij geïnteresseerden en probeer hen tot een abonnement te verleiden.

Een paar dingen zijn wel gelukt. De Open Monumentendag werd in bescheiden vorm gehouden. Met dank aan Katelijn Provoost. Het stadhuis was open en dat leverde ook een aantal bezoekers en zelfs nog nieuwe leden op.

In de paar maanden dat ik nu meedraai als aspirant-bestuurslid en als voorzitter heb ik respect gekregen voor het vele werk dat door bestuursleden en vrijwilligers wordt verricht. Ik krijg daar intussen ook mijn portie van mee. Maar als de verhoudingen goed zijn (en dat zijn ze) kun je het met plezier doen. Naast het bestuurswerk wil ik trouwens ook nog wat tijd overhouden voor historisch onderzoek en voor het schrijven van artikelen, onder andere voor ons Nieuwsblad. Ik ben met veel genoegen gedoken in de archieven om daar Willem van Zessen, de overgrootvader van mijn vrouw, nader te leren kennen. Boeiend hoe iemand die eerst een volkomen vreemde voor je is, langzamerhand een geschiedenis krijgt. Er ontstaat een karakter, een mens, soms net als wij, soms volstrekt anders. Dat is het boeiende van geschiedkundig onderzoek.

Er is verder veel dat in stilte doorgaat. Er wordt bijvoorbeeld gewerkt aan de beeldbank. De digitalisering gaat door. Er is een commissie uit het bestuur die nadenkt over missie en visie van onze vereniging. Hoe zien we er over, laten we zeggen twintig jaar, uit? En het archief van onze vereniging is aan het regionaal Archief in Wijk bij Duurstede (RAZU) overgedragen. Gert Groenendijk en Georges de Wit hebben het in twee auto's (!) daar gebracht. Dat was niet alleen het archief van de HVAT, maar ook archieven van verenigingen en partijen die intussen bij onze secretaris waren gedeponneerd. We gaan ervan uit dat het nu is waar het hoort te zijn.

Last but not least: ik moet nu de hoofdredacteur definitief uitzwaaien. De volgende keer zal ik meer

schrijven over zijn opvolging. Met enige pijn in het hart nemen we afscheid van Bram Provoost. In een interview in dit nummer kunt u lezen wat hij voor de vereniging en in het bijzonder voor ons blad heeft gedaan. We hopen nog wel mooie artikelen van hem te krijgen in de toekomst. Er zal vast nog wel een of andere bastaard van de Brederodes aan zijn aandacht ontsnapt zijn. En de algemene of christelijke ijszwem, dam- en schaakclubs in Ameide en Tienhoven zijn vast ook nog niet allemaal beschreven. Bram adieu! Heb het goed met Anne in de toekomst.

Met een hartelijke groet voor allen vanaf Paramasiebaan 7. Ik wens u alvast (ook al is het pas begin november nu ik dit schrijf) een goede jaarwisseling en een mooi nieuw jaar toe.

Sam Janse

"Wisseling van de wacht (hoofdredacteur)"

Zoals eerder aangekondigd gaat Bram Provoost na het afronden van dit laatste nummer van het Nieuwsblad stoppen als hoofdredacteur. In ruim zes jaar is hij dan als hoofdredacteur verantwoordelijk geweest voor 25 nieuwsbladen. Daarnaast heeft hij in die periode ook nog zo'n 100 artikelen geproduceerd. Hoewel hij stopt als hoofdredacteur, blijft hij nog wel actief in de redactie en zal ook nog wel met enige regelmaat een artikel schrijven. Maar dit alles op meer afstand, zowel figuurlijk als letterlijk.

Wat gaat er veranderen?

Met ingang van 1 januari 2022 nemen de bestuursleden Sigrid Rog en Dick Roodhorst een deel van de taken van de hoofdredacteur over. Zij gaan samen zorgen voor de coördinatie van de binnenkomende artikelen. Schrijvende lezers (en anderen) worden verzocht om hun artikel(en) op te sturen naar Dick Roodhorst, via email: dickroodhorst@gmail.com. Dick en Sigrid hopen en vertrouwen erop dat de leden van de HVAT voldoende copy aanleveren om ook in de toekomst jaarlijks vier nieuwsbladen te kunnen produceren.

Om de procedure te stroomlijnen volgen hier enkele instructies voor het schrijven van een artikel

Tekst: Gebruik voor de tekst het bekende tekstverwerkingsprogramma **Word**. Lettertype: bij voorkeur Minion Pro 12 pt. Begin met een aansprekende **Titel** met daaronder de Naam/namen van de schrijver(s). Begin niet iedere zin op een nieuwe regel, maar deel de Tekst op in kleinere 'hoofdstukjes' met een tussenkopje. Voetnoten en verwijzingen onderaan de betreffende bladzijde en **NIET** aan het einde van de tekst. Probeer in ieder

geval aan het verhaal een “kop” en een “staart” te maken. Kijk in recente Nieuwsbladen naar voorbeelden van artikelen en inspiratie.

Afbeeldingen: Lezers stellen historische afbeeldingen in het algemeen zeer op prijs en de redactie probeert dan ook om in de artikelen zoveel mogelijk afbeeldingen van goede kwaliteit te publiceren. De meeste afbeeldingen in het Nieuwsblad worden zwart/wit afgedrukt. Alleen de 4 pagina's van de omslag zijn in kleur. Af en toe kan voor speciale (thema)artikelen een katern (8 pagina's) in kleur worden afgedrukt. Dit gebeurt alleen op verzoek van de redactie en na toestemming van het bestuur van de HVAT.

Wanneer u zelf foto's of documenten gaat scannen, zorg voor een resolutie van ca. 300 dpi. Bij een lagere resolutie wordt de kwaliteit snel minder. Let bij afbeeldingen verkregen via internet ook goed op de kwaliteit, minimaal 150 kb. Probeer bij afbeeldingen van internet ook te achterhalen wie de maker is en of er toestemming voor publicatie nodig is. In het algemeen wil de redactie niet betalen voor publicatie van een afbeelding. Dergelijke afbeeldingen kunnen dan ook **NIET** gebruikt worden voor het Nieuwsblad.

Het Nieuwsblad verschijnt in de maanden maart, juni, september en december. De productietijd t/m de verzending en bezorging is ca. 5-6 weken. Dit betekent dat teksten moeten worden aangeleverd vóór 1 februari, 1 mei, 1 augustus en 1 november. De coördinatoren hebben dan tot de 15de van die maanden de tijd om de aangeleverde teksten te beoordelen en te reageren. Uiterlijk de 15de moet de copy in handen zijn van de opmaker van het Nieuwsblad, Cees van der Grijn Jacobuszn.

Mochten er vragen zijn over het een en ander aarzel dan niet om Sigrid (ramborgrog@gmail.com) of Dick (dickroodhorst@gmail.com) te benaderen. Daarnaast zijn ook Cees van der Grijn Jacobuszn (cvdgrijn2@gmail.com) en Bram Provoost (bram.provoost@kpnplanet.nl) beschikbaar om vragen te beantwoorden en te adviseren.

Succes!

Reacties van lezers

Reacties op Boomerikelen (Nieuwsblad HVAT juni 2021, blz. 15)

Sam Janse kreeg een reactie van Willy Verkaik-Verveer op het artikel over het verwijderen van de kastanjeboom bij Voorstraat 9. Zij stuurde een foto, die naar haar mening misschien iets kon zeggen over de ouderdom van de gevelde kastanjeboom. Het is een foto waarop haar moeder, Maria Zweeren, aan het werk is als dienstbode/werkster bij burgemeester Luijendijk.

Op de foto staat Maria bij een achtergevel en een jonge boom. Willy schrijft:

Niet vergeten:
geb. 29-12-1914
Maria Zweeren
bij de Burgemeester
in de tuin
met vermoedelijk
de jonge kastanjeboom

“Niet vergeten: geb. 29-12-1914. Maria Zweeren bij de burgemeester in de tuin met vermoedelijk de jonge kastanjeboom”.

Helaas, kan dit niet de gevelde kastanjeboom zijn. De burgemeester woonde op Voorstraat 7 en niet op 9. Daarnaast is de achtergevel op foto niet de achtergevel van Voorstraat 9.

Nawoord van Bram Provoost:

Nadere bestudering van de foto roept andere vragen op:

- Wat is Maria Zweeren aan het doen?
- Wat voor een apparaat is dit?

Een tweede reactie over de kastanjeboom ontvingen we van Riet van Toor, die in haar jeugd op Voorstraat 8 woonde.

"Ha Anne en Bram,

Wat een verrassend artikel in het blad van de historische vereniging over de kastanjeboom op Voorstraat 9. Heel vaak ben ik tot in het topje van de boom geklimmen. Dit tot schrik van mijn ouders en van meneer De Blank van het voormalig postkantoor. Ik kende totaal geen angst en genoot van het klimmen en de spanning. Naar mijn idee moest ik er wel uit komen, maar heb ik er nooit straf voor gekregen. Ik deed het gewoon een volgende keer weer. Wat is er nu leuker dan in een hoge boom klimmen.

Alice en Ciska (*zussen van Riet, BP*) hebben er ook één keer in geklimmen, maar vonden het veel te eng. Bij het zien van foto van de Voorstraat kwam ook gelijk de herinnering van het lopen door de dakgoten, mocht ook al niet. Ik bewaar aan beide alleen maar goede herinneringen.

Dank voor de foto's en het artikel. Even een stukje jeugdsentiment.

Groetjes Riet van Toor."

▲ Rechts naast de burgemeester staat Krijn 'De Wekker' en daarnaast staat mijn vader, Willem van der Grijn, die toen raadslid was voor de SDAP in Tienhoven. (zie nawoord)
Volgens ons is de man uiterst rechts Bas Streefkerk. De foto staat, zoals je ongetwijfeld weet, ook in het boek van Carla Jonker.

Reactie op artikel "De Vliegende burgemeester" (Nieuwsblad HVAT september 2021, blz. 23)

Ad van der Grijn stuurde mij de volgende reactie:

"Bram,
Wat jammer dat je ophoudt als hoofdredacteur. Ik heb van je artikelen genoten. In het laatste blad, jaargang 32 nummer 3 van september, staat een mooi artikel over de 'Vliegende Burgemeester'. Op pagina 23 staat een foto van Luijendijk met een aantal mannen. Jammer dat we elkaar dit jaar weer niet op de 'Termeise mart' kunnen zien.

Vriendelijke groeten, Ad van der Grijn"

Nawoord van Bram Provoost: Mandenmaker Willem van der Grijn (geb. Tienhoven, 17-01-1902 – ovl. Ameide 08-02-1987) werd in 1935 lijsttrekker van de SDAP bij de gemeenteraadsverkiezingen. Op 19 juni 1935 haalde de SDAP bij de verkiezing 19 van de 172 geldige stemmen, goed voor één zetel. Alle SDAP stemmen gingen naar W. v.d. Grijn. In de raadsvergadering van 3 september 1935 wordt Willem geïnstalleerd als raadslid na het afleggen van de belofte.

TIENHOVEN.	
Lijst 1 (S.D.A.P.):	W. van der Grijn 19 en H. Kouwenhoven 0. Totaal 19 stemmen. Gekozen: W. van der Grijn.
Lijst 2 (A.-R.):	L. Spek 33, C. Lakerveld 14, C. van Es 13, D. Versluis 22, G. H. Spek 22, A. Uitenbogaard 9, K. Vermaat 5, T. van Dieren 1, P. W. Streefkerk 0, W. Nomen 0. Totaal 119 stemmen. Gekozen: L. Spek, C. Lakerveld, G. van Es, D. Versluis en G. H. Spek.
Lijst 3 (Algemeen Belang):	H. van der Zouwen 9, J. C. v. d. Leeden 11, H. Roozendaal 2, A. den Braven 3, D. de Jong 3, Mr. J. A. van der Lee 6, Joh. van Es 0. Totaal 34 stemmen. Gekozen: H. van der Zouwen.
Totaal uitgebrachte geldige stemmen 172 Van onwaarde 0.	
De gemeenteraad is thans als volgt samengesteld: 1 S.D.A.P. (0), 5 A.-R. (6), en 1 Algemeen Belang (1).	

▲ Uitslag gemeente-raadsverkiezing te Tienhoven op 19 juni 1935 (De Gorcumer, 22 juni 1935).

Willem van der Grijn is slechts kort lid was van de gemeenteraad van Tienhoven geweest. De Schoonhovensche Courant van 26 juni 1936 meldt dat de H. Kouwenhoven (Huibert Kouwenhoven, mandenmaker) tot raadslid wordt benoemd in de vacature W. van der Grijn. De foto met burgemeester Luijendijk en enkele raadsleden zal dus waar-

schijnlijk in de periode september 1935 – juni 1936 gemaakt zijn.

In de maand juli 1938 vertrekken Huibert Kouwenhoven en zijn gezin van Tienhoven naar Rotterdam. Hij moet zijn zetel opgeven en het is gedaan met de SDAP vertegenwoordiging in de raad van Tienhoven.

Naar aanleiding van het opnieuw afgelasten van de Paardenmarkt op 14 oktober 2021 stuurde Gerrit van der Grijn uit Leerdam een reactie. Dit jaar zou hij voor de 11de keer jarig zijn tijdens de 'Termeise mart'. Hieronder zijn verhaal:

Een zondagskind en de Termeise mart

Geboren op zondag 14 oktober 1945, ben ik met recht een zondagskind. En net als vele anderen die geboren zijn in de periode 8 t/m 14 oktober vind ik het erg leuk om soms jarig te zijn met de 'Termeise mart'.

'Termeise mart'. 's Morgens met eigen vervoer van Leerdam naar Termei. Niet met het buurtbusje want dat zit bij de eerste halte al vol! Parkeerplaats zoeken in de Meidoornlaan. Na aankomst eerst naar de gereformeerde kerk om te zien wat de **Historische Vereniging Ameide en Tienhoven** te bieden heeft. Altijd een feest der herkenning. Daarna loten kopen bij mijn vaste verkoper Cees van der Grijn Janzn. Met bolhoed! Altijd zonder succes, maar het is een graag gedane bijdrage aan het behoud van **de Paardenmarkt**.

Omdat dit jaar de 2^e donderdag in oktober op de 14^e viel en dus op mijn 76^e verjaardag verheugde ik mij erg op de paardenmarkt. Daarom ben ik eens gaan rekenen hoe vaak ik al jarig was met de Termeise mart. Voor het eerst in 1948, op mijn 3^e verjaardag. In totaal 10 keer. In 1948, 1954, 1965, 1971, 1976, 1982, 1993, 1999, 2004 en 2010. Dit jaar zou het na 11 jaar de 11^e keer zijn. Maar helaas heeft Covid-19 (Corona) voor de 2^e keer roet in het eten gegoooid.

Iedereen die is geboren in de periode van 8 oktober, t.e.m. 14 oktober, zal wel eens jarig zijn met de mart. Maar natuurlijk niet elk jaar! Als je de jaartallen op een rijtje zet, om te zien in welk jaar je jarig was met de mart komt er een leuke reeks getallen uit. De vroegste datum van de paardenmarkt is 8 oktober, de laatste datum 14 oktober. Omdat elk jaar de 14e op een volgende dag valt, en bij een schrikkeljaar zelfs 2 dagen opschuift, duurt het soms maar 5 jaar voor dat je wéér jarig ben met de mart maar het kan ook 6 en zelfs 11 jaar duren! Er zit een vaste regelmaat in de combinatie "verjaardag + markt." Altijd in de vaste volgorde, die zich blijft herhalen. 11+6+5+6+11+etc. En het maakt niet uit of je op de 8e of b.v. de 14e jarig bent. Afhankelijk van iemands geboorte jaar is het instap moment in de reeks veranderlijk. Maar het blijft dezelfde volgorde.

Dus iedereen die jarig was op 14 oktober 2021, en de 'Termeise mart' heeft gemist, alsnog van harte gefeliciteerd.

De volgende keer dat de paardenmarkt op 14 oktober valt, is in 2027!!!

Ontwikkeling ledenbestand (2015-2021)

Hans van den Heuvel

Het ledenbestand van een grote vereniging als de onze is voortdurend in beweging. Aan de ene kant neem het aantal leden toe, waarbij aanmelding via de website tegenwoordig naast de “traditionele” vormen van aanmelding (mondeling, schriftelijk en telefonisch) een belangrijke plaats inneemt. Aan de andere kant vermindert het ledental, doordat leden overlijden of hun lidmaatschap opzeggen. In het tweede geval worden “verhuizing naar een andere gemeente” of “het bereiken van een hoge leeftijd” veelal als reden opgegeven. Daarnaast verandert het bestand ook als gevolg van adreswijzigingen.

Er is een periode van ruim zes jaar verstreken sinds in de editie 2015-III van dit blad aandacht werd besteed aan de ontwikkeling van het ledenbestand. De tijd is dus aangebroken om de desbetreffende gegevens weer eens op een rij te zetten. Onze vereniging telt naar de stand van heden 681 leden tegen 616 op 1 september van het jaar 2015. Dat is een toename van 65 leden (ruim tien procent) – een formidabele prestatie, zeker als rekening wordt gehouden met de negatieve effecten van de Coronacrisis en het daaruit voortvloeiende ongerief.

Het actuele overzicht is hieronder afgedrukt, waarbij de achter de plaatsnamen vermelde getallen overeenkomen met het aantal leden per (deel)gemeente.

Ameide, 367 leden.

Tienhoven aan de Lek, 65 leden.

Lexmond en Meerkerk, beide 20 leden.

Vianen, 10 leden.

Leerdam en Noordeloos, 8 leden.

Gorinchem, 7 leden.

Langerak, 5 leden.

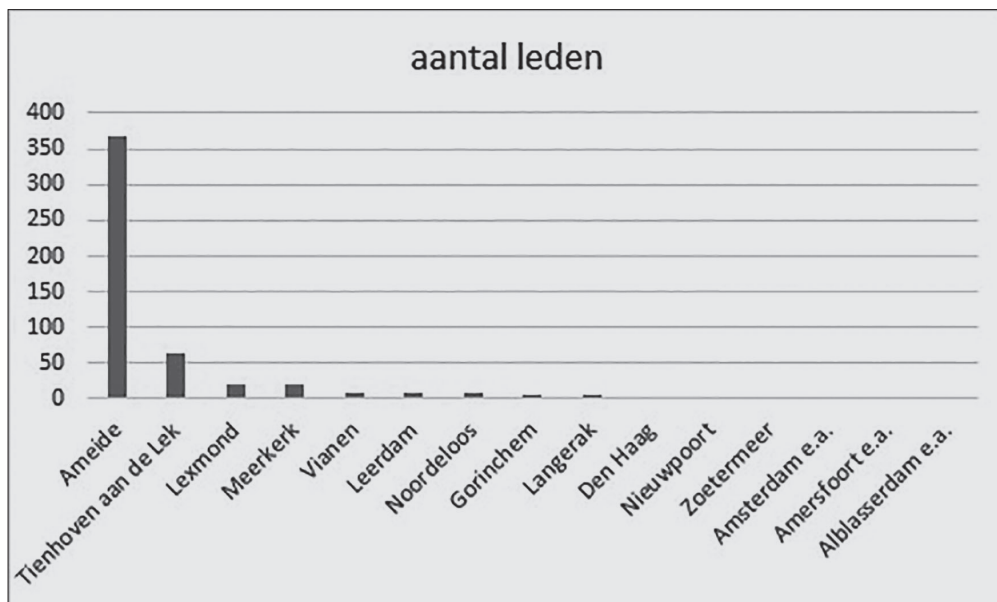
Den Haag, Nieuwpoort en Zoetermeer, 4 leden.

Amsterdam, 3 leden evenals de volgende tien plaatsen: Arkel, Dordrecht, Ede, Groot-Ammers, Hendrik-Ido-Ambacht, Hoogblokland, Nieuw-Lekkerland, Nieuwegein, Schoonhoven en Werkendam. Amersfoort 2 leden evenals de volgende vijftien plaatsen: Bergambacht, Culemborg, Dieren, Gouda, Hardenberg, Harderwijk, Hoofddorp, Leerbroek, Leiden, Leusden, Maartensdijk, Oss, Rotterdam, Sleeuwijk en Zwijndrecht.

Alle volgende plaatsen 1 lid: Alblasterdam, Almere, Almkerk, Alphen aan de Rijn, Amstelveen, Apeldoorn, Arnhem, Baarn, Barendrecht, Bleiswijk, Boskoop, Breda, Breukelen, Brielle, Buurmalsen, Carhervise (Ierland), Davos-Dorf (Zwitserland), De Bilt, Delft, Den Bosch, Doorn, Drachten, Driebergen-Rijsenburg, Dwingelo, Eelde, Egmond-Binnen, Eindhoven, Emmen, Ermelo, Giessenburg, Goes, Goudriaan, Goudswaard, Grootebroek, Hagestein, Harmelen, Heemstede, Heerwaarden, Heukelum, Hilversum, Hoogvliet, Hoornaar, IJsselstein (Utrecht), Kalvendon (Engeland), Kalmthout (België), Kinderdijk Leersum, Leidschendam, Lekkerkerk, Lent, Lichtenvoorde, Lienden, Lisse, Maarssen, Maasland, Maassluis, Naaldwijk, Neeritter, Nijkerk, Olburgen, Olst, Onna, Oosterland, Ouderkerk ad IJssel, Oudewater, Papendrecht, Purmerend, Ridderkerk, Rumpt, Salzburg (Oostenrijk), Scherpenzeel, Schiedam, Sliedrecht, Spijk, Spijkenisse, Streefkerk, Tricht, Utrecht, Veenendaal, Vlaardingen, Vlieland, Waddinxveen, Westdorpe, Wijk bij Duurstede, Woudenberg, Zeist en Zutphen.

Naar de stand van heden woont 63,5% van het totale aantal leden in Ameide en Tienhoven aan de Lek samen, 70% in de gezamenlijke kernen van de vroegere gemeente Zederik en 72,5 % in de gemeente Vijfheerenlanden.

In het najaar van 2015 zag het beeld er als volgt uit: 62,5% in Ameide en Tienhoven aan de Lek; 70% in de toenmalige gemeente Zederik en 73,5% in de kernen van de toekomstige gemeente Vijfheerenlanden.

Conclusie: er is in dit opzicht, gelukkig, sprake van een grote mate van stabiliteit.

▲ Henk met zijn vader
Anton Kruyt.

De (meel) fabriek in Ameide

“Wie van welke kant ook Ameide nadert, ziet het silhouet van het aardige dorpje ontsierd door het gigantische gebouw van Meelfabriek Kruyt. Vele verdiepingen hoog beheerst deze kolos het beeld van Ameide, slechts de kerktoeren doet nog een aarzelende poging zichtbaar te blijven naast dit meelcomplex.”

Met deze woorden opende het blad “De Wegwijzer” in 1974 het artikel met het levensverhaal van grote-kleine mensen.

De meelfabriek zou een eeuw lang het dorpsbeeld sterk bepalen. Met de sloop in de periode december 2020-maart 2021 en de bouw van een 11-tal huizen aan de Benedendamsestraat en de Vaarsloot veranderde dit beeld volledig.

In een eerder nieuwsblad van onze vereniging (editie 2014-III) werd uitgebreid aandacht geschonken aan de geschiedenis van Meelfabriek Kruyt.

Een korte terugblik (Hoe het begon)

Het was Janus Kruyt, kruidenier in grutten, stroop, vee- en kippenvoer die in 1913 startte met de eerste maalderij. Hij zal nooit vermoed hebben, dat zijn kruidenierswinkeltje zou uitgroeien tot een meelfabriek van betekenis.

Tot de Tweede Wereldoorlog leidde het een kalm bestaan. Na de oorlog zou het bedrijfje uitgroeien tot een belangrijke speler in de voedingsindustrie. In de jaren zeventig werden in Nederland van elke 100 broden, er 4 gebakken met het meel van Kruyt. Zoon Anton was daarin de drijvende kracht.

Anton had twee zonen: Eddie en Henk. Eddie ging zich richten op de productie van veevoeder en Henk op het bloem voor de bakker. In 1967 werd de productie van veevoeder ondergebracht bij Alvee in Otterland en ging men zich volledig richten op de productie van bloem. Dag en nacht werd er gemalen. In de hoogtijdagen werkten er zo’n 50 werknemers bij het bedrijf.

Na het overlijden van zoon Henk in 1978 ging de fabriek menigmaal over in andere handen.

Hoe het eindigde

Onder de naam Ranksmeel sloot de fabriek in augustus 2012, honderd jaar nadat de eerste maalderij begon, voorgoed haar deuren.

Februari 2021 is de kolos geveld. Hij gaf zich niet zomaar gewonnen. Sommigen zullen met weemoed terugkijken op die periode anderen kijken liever vooruit, de nieuwe tijd tegemoet.

Een blijvende herinnering

Bij de start van de sloopwerkzaamheden begon het bij ons verenigingslid Anja van der Grijn-de Groot te kriebelen. Hoewel het niet de bedoeling was, kon zij het dan ook niet laten deze activiteit met de camera te gaan volgen en de verhalen van mensen over de fabriek vast te leggen. Hiermee is een filmdocument ontstaan voor de huidige inwoners en de generaties na ons.

Graag wil zij het resultaat van dit filmdocument met anderen delen.

- Op zaterdag 22 januari 2022 vinden er daarom, afhankelijk van de belangstelling, een of meerdere voorstellingen plaats.
- De locatie is Het Spant aan de Liesveldweg in Ameide.
- Entreekaartjes zijn vanaf zaterdag 8 januari 2022 verkrijgbaar in De Kadomolen aan de Prinsengracht. Dit kaartje kost € 2,50 en is tevens goed voor een consumptie voor of na de filmvoorstelling.
- Nadere informatie over de aanvangstijden kunt u vinden op de sites www.meelfabriek.com en www.hetspant.com en op de posters die in januari 2022 in het dorp verschijnen. Hierbij van harte uitgenodigd.

▲ Sloopwerkzaamheden februari 2021 (Foto's: Cees van der Grijn Jacobuszn).

Gesprek met *Bram Provoost*

*Op de stoep van
Voorstraat 10 met Jan.*

Sam Janse

Onze hoofdredacteur heeft besloten om aan het eind van dit jaar te stoppen met zijn werk voor ons blad. Dat vinden we jammer, maar dat begrijpen we ook. Hij legt in dit interview uit waar hij mee bezig is geweest in de afgelopen jaren en waarom hij er een punt achter zet.

Bram, je komt niet uit Ameide, maar je hebt er je hart wel verloren. Hoe is dat zo gekomen?

Ik ben geboren op 29 april 1944 in Domburg en ik ben daar ook getogen. In Zeeland dus. Bij het water. Ik kwam na mijn studie te werken in Utrecht en zocht een huis niet zo ver van die stad. En het werd op 1 feb. 1972 Ameide. Ook aan het water op de Voorstraat, een unieke plek om te wonen!. Dat is dus bijna vijftig jaar geleden.

Wie jou van het Nieuwsblad kent, denkt dat je geschiedenis hebt gestudeerd, maar dat klopt toch niet?

Nee, na de HBS ging ik werken bij een bekende gloeilampenfabriek in het zuiden des lands. In drie jaar werd ik opgeleid tot chemisch analist. Daarna ging ik scheikunde in Utrecht studeren en rondde ik eind 1971 die studie af. Intussen was ik in 1970 getrouwd met Anne die psychologie studeerde. Mijn studie chemie smaakte naar meer en daarom heb ik in Utrecht ook nog promotieonderzoek gedaan. Uiteindelijk ben ik terechtgekomen bij de Erasmus Universiteit in Rotterdam als biomedisch onderzoeker. Tot mijn pensioen in 2007.

Kun je in eenvoudige woorden uitleggen wat je zo al hebt onderzocht?

Ja, kort gezegd: Wat is de invloed van hoge bloeddruk op de nierfunctie? Hoge bloeddruk heeft allerlei negatieve effecten, en een daarvan is dat het de werking van de nieren kan verstoren. We hebben daar proefdieren voor gebruikt, maar het was nog niet zo eenvoudig om de daar gevonden resultaten op mensen toe te passen.

Had je intussen al historische belangstelling?

Jazeker, maar ik had er geen tijd voor. Er waren altijd andere dingen die voorgingen, bijvoorbeeld de politiek.

Je hebt ook in de gemeenteraad gezeten, begreep ik.

Ja vanaf 1974 tot 1986 in de gemeenteraad van Ameide en vanaf 1986-1992 in de raad van de nieuwe gemeente Zederik. Van 2010-2014 zat ik er weer in en in 2018 nog een keer, het laatste jaar van de gemeente Zederik. Opmerkelijk, in 1974 kwamen ze zowel van de VVD als van de PvdA vragen of ik voor hun partij in de raad van Ameide wilde. Het is PvdA geworden. Dat lag ook meer in de lijn van de familietraditie.

▲ De gemeenteraad van Ameide in 1980 met een 'jeugdige' Bram (staand 2de van rechts).

En wanneer kreeg je meer tijd voor je hobby, de streek-historie?

Dat was in 2007, na mijn pensionering. Toen kwam ik in het bestuur van de vereniging. Tot ik in 2010 weer in de politiek ging. Het leek me niet goed om zowel in de gemeenteraad als in een plaatselijke vereniging te zitten. Je weet nooit hoe de belangen dan verstrengeld kunnen raken.

En daarna werd je hoofdredacteur. Wat hield dat in?

Ja, dat was in 2015. Ik was toen uit de gemeenteraad. Herman Beckman met wie ik erg goed kon samenwerken, overleed in dat jaar en ik volgde hem op als hoofdredacteur. De hoofdredacteur moet natuurlijk

het contact met het bestuur onderhouden en zorgen dat er vier keer per jaar een mooi nummer komt. Zorgen voor voldoende kopij was soms lastig. Het gebeurde wel dat er te weinig was voor een nummer en dat ik dan zelf nog maar in de pen klom. De hoofdredacteur moet ook wel eens wat aan spelling en stijl verbeteren, maar daarin heb ik altijd de grote steun van Anne gekregen. Als de kopij dan klaar was kon het naar Cees van der Grijn die het in de goede vorm wist te persen. De foto's zijn in een historisch blad bijna net zo belangrijk als de tekst, dus dat vroeg ook altijd bijzondere aandacht.

Weet je nog wat je eerste artikel was?

(Na enig nadenken:) Het tweede artikel schiet me zo te binnen. Dat was in 2010 en ging over de band tussen de net overleden Ramses Shaffy en Ameide. Het eerste artikel moet ik even opzoeken. Dat was een jaar eerder en ging over een enquête die ik als bestuurslid van de HVAT had gehouden.

Bram, je hebt ontzettend veel geschreven. Welke onderwerpen vond je het leukste?

Dat is een lastige vraag, want ik vond veel leuk. De Brederodes, slot Herlaer, de stadsrechten van Ameide, de evacués uit Wageningen, de verenigingen en clubs, het vooroorlogse voetbal, de vliegende burgemeester Luyendijk, de gezondheidszorg in de negentiende eeuw; het wegnemen in de Alblasserwaard tussen 1920-1940... De onderwerpen waren boeiend en leuk was ook dat je soms ook interessante contacten kreeg met mensen als Joost Cox over de stadsrechten, Alois van Doornmalen over de Herlaers en Jos van den Borne – Hoge Raad van Adel – over de kleuren van de wapenstein op het Stadhuis van Ameide.

Hoeveel artikelen heb je in de loop der jaren in het Nieuwsblad geschreven?

Volgend de Index van Hans van den Heuvel in het Nieuwsblad van juni 2021 heb ik 115 artikelen geschreven tot en met 2020. In 2021 zijn er al weer een stuk of tien bijgekomen.

Heb je nog bijzondere ontdekkingen gedaan?

Om iets te noemen: een eenvoudig briefje van een wandelaar hielp me om te ontdekken hoe het stadswapen van Ameide gekleurd moet worden. Aardig was ook dat de gemeente bereid was dit weer in de oorspronkelijke staat te herstellen.

Je had ook een belangrijke rol bij de 4 mei-herdenking.

Ja elk jaar vroeg dat goede voorbereiding. In de laatste jaren betrof dat onder andere de plaatsing van de tweede plaquette bij het oorlogsmonument met de namen van de mensen die wel in Ameide of Tienhoven zijn geboren, maar vóór 1940 naar elders zijn verhuisd. Dat zijn emotionele verhalen. Ik heb me vooral bezig gehouden met de geschiedenis van David Beijerinck en Johannes Hendrik Mattheüs van Bonzel.

Bram, jij gaat stoppen als hoofdredacteur, wil je de lezers uitleggen waarom?

Ik ben nu zes jaar hoofdredacteur geweest en heb straks 25 nummers van het Nieuwsblad 'gemaakt'. Dan is het ook wel een keer genoeg. Bovendien, de directe aanleiding ervan is de gezondheidstoestand van mijn vrouw Anne. Vorig jaar is ze door het oog van de naald gekropen en we zijn ontzettend blij dat het nu weer betrekkelijk goed gaat, maar ik zal in de toekomst meer thuis moeten doen.

Stop je nu ook met historisch onderzoek en schrijven?

Nee, ik hoop nog even door te gaan. Voorlopig zijn er nog onderwerpen genoeg waarover ik schrijven wil. Bijvoorbeeld over de Brederodes en de twee damclubs die je in de jaren dertig in Ameide had.

Ik zou ook nog wat aan Anne willen vragen.

Dat kan, ik zal Anne er even bij roepen.

Anne, jij bent altijd wat op de achtergrond gebleven, maar je hebt je steentje toch ook wel bijgedragen aan de vereniging. Wil je daar iets over vertellen?

Vergeleken met wat Bram gedaan heeft is dat niet zo veel. Ik heb destijds samen met Herman Beckmann de stadswandeling opgezet. En ik heb het correctiewerk gedaan voor het Nieuwsblad. De spelling verbeterd en soms ook de stijl een beetje bijgewerkt.

En je hebt Bram vaak moeten afstaan...

Ja. Dat ging jammer genoeg wel eens ten koste van de volkstuin. Want het blad ging voor.

Bram en Anne, Ik wil jullie namens onze vereniging hartelijk danken voor de vele uren, liever: de vele jaren die jullie aan onze vereniging gewijd hebben. Als onze vereniging maar lang genoeg blijft bestaan, denk ik dat er in de tweeëntwintigste eeuw zich nog wel eens iemand over die hoofdredacteur uit vervlogen tijden zal buigen: Bram Provoost, de man die bijna alles van historisch Ameide en Tienhoven wist.

► Onthulling tweede plaquette bij het oorlogsmonument, 4 mei 2017.

‘...en hij gewon zonen en dochteren’

Het levensverhaal van Willem van Zessen (1804-1893)

Sam Janse

Het is een dramatisch verhaal dat een romanschrijver niet zou durven verzinnen. Willem van Zessen kreeg zevenentwintig kinderen, waarvan er twintig stierven vóór hun vierde verjaardag. Bij zijn eerste vrouw kreeg hij achttien kinderen, van wie er vier de volwassenheid bereikten, bij zijn tweede vrouw negen kinderen, van wie er slechts drie het redden. De burgerlijke stand geeft kale feiten, maar die spreken boekdelen.

Nog uit de tijd van de Bataafse Republiek

Willem wordt op 24 mei 1804 geboren in Langerak¹. Het is de tijd van de Bataafse Republiek. Napoleon is feitelijk de baas in de Nederlanden en hij zal als Willem twee jaar is zijn broer Lodewijk Napoleon als vorst over het Koninkrijk Holland aanstellen. En als Willem zes is wordt ons land bij Frankrijk ingelijfd. De Slag bij Waterloo (18 juni 1815) moet hij als elfjarige knaap bewust hebben meegemaakt, zij het ook dat het nieuws pas dagen later in de Alblasserwaard zal zijn aangekomen.

De strijd tegen de Fransen was gewonnen, de strijd om het bestaan bleef. De vader van Willem, Lammert Barendze van Zessen wordt in de archieven broodbakker, maar vaker bouwman genoemd². Dat laatste woord betekent ‘boer’, waarbij we ons geen grote voorstelling van bezit en verdienste moeten maken³. Willem werd geboren uit zijn tweede huwelijk en wie in de archieven zoekt, ziet dat er veel tweede huwelijken werden gesloten. Vader Lammert was zelf uit het tweede huwelijk van grootvader Barend Peterse van Sessen voortgekomen. Hoe moest een jonge weduwnaar met kinderen verder? Hij zocht weer een vrouw.

Voorgeslacht

Volgens de familienamenbank van het Meertensinstituut kan de naam Van Zessen, ook wel geschreven als Van Sesse(n), een vervorming zijn van Sachsen, het mogelijke stamland van de familie. Maar nader onderzoek moet dat bevestigen⁴. In de achttiende eeuw wordt de naam nog lang geschreven als Van Sessen. Zo bijvoorbeeld in de akten van de overgrootvader van Willem, Pieter Cornelisse van Sessen uit Lakerveld, bij Lexmond, die in 1713 met Gerbrecht Beerents Coppier trouwt. De akten van doop en huwelijk tonen dat de familie in de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden thuis was: de plaatsen Lakerveld, Langerak en Brandwijk circuleren. Volgens sommigen is de lijn nog verder te vervolgen tot in de zestiende eeuw, maar dat heb ik niet gecontroleerd, omdat ik me hier richt op één bepaalde nazaat van de familie: Willem.

Jeugd

Van Willems jeugd weten we niet veel. Zijn moeder, Grietje Damsteeg, was de tweede vrouw van zijn vader. Bij dat huwelijk in 1797 was vader Lammert 36 jaar, Grietje had de leeftijd van 28 jaar bereikt. Het eerste huwelijk van vader Lammert had acht kinderen voortgebracht, het tweede elf. De burgerlijke gegevens leveren ons geen precies beeld, maar duidelijk is dat er een aantal van deze kinderen, ongeveer acht, de volwassen leeftijd niet bereikten. Ook in 1801 was er al een Willem geboren.

Willem groeide op met de wetenschap dat de dood altijd dichtbij is. Hij zou het zelf ervaren en nog sterker dan zijn ouders. Hij werd op 27 mei 1804, dat is drie dagen na zijn geboorte, gedoopt. Dat was vaak

1 De cruciale informatie over Willem van Zessen heb ik aan de hand van de originele akten en archiefstukken gecontroleerd.

2 Trouwakte van Jan van Zessen, zoon van Lammert, 25 jan. 1832, Regionaal Archief Dordrecht, Archief Burgerlijke Stand en Bevolking van Groot-Amers, Toegangsnummer 789, Inventarisnummer 9. Terwijl de vrouw meestal als ‘zonder beroep’ wordt aangeduid, vinden we op de trouwakte van Willems broer Huibert (25 feb. 1826) dat Lammert van Zessen en Grietje Damsteeg ‘bouwlieden’, boeren, zijn. Ook Huiberts schoonouders zijn ‘bouwlieden’.

3 Wel wordt er in de bevolkingsregisters onderscheid gemaakt tussen bouwman en bouwmaneknecht. Willems vader zal dus geen knecht geweest zijn.

4 Zie Leendert Brouwer, ‘Van Zessen’, in: Nederlandse Familienamenbank = CBG Familienamen, Amsterdam, Meertens Instituut / Den Haag, CBG Centrum voor familiegeschiedenis, 2000. In Leiden komt de Hof van Zessen voor (is nu het Rijksmuseum van Oudheden) en in Alkmaar het Huis van Zessen. In beide gevallen heeft het met zes bewoners te maken. Dit lijkt me ook een mogelijke verklaring voor het ontstaan van de familienaam. Het Huis Van Zessen in Alblasserdam is in opdracht van een familie Van Zessen gebouwd.

de praktijk in de Hervormde kerk: de vroegdoop⁵. De moeder lag nog in het kraambed en de vader stond al met het kind bij het doopvont.

Als zijn vader broodbakker en 'bouwman' was⁶, heeft de opgroeiende Willem ongetwijfeld moeten meewerken: brood wegbrengen en helpen op het land. Later verdiende hij ook zelf zijn geld als broodbakker, althans vóór hij zich als koopman uitgaf. Waarschijnlijk is wel dat hij een aantal jaren naar school is gegaan, want zijn vrij strakke handtekening maakt aannemelijk dat hij behoorlijk kan lezen en schrijven⁷, wat velen in die tijd niet lukt.

Willem trouwt met Heiltje

Hij trouwt op 7 oktober 1825 met Heiltje Brand in Laagblokkland, een voormalige gemeente die later is opgegaan in de gemeente Molenaarsgraaf. Dan is hij nog vrij jong, eenentwintig, net als Heiltje. De data laten nog meer zien: het was een gedwongen huwelijk, een 'motje' in de volksmond: op 2 april 1826 wordt de eerste geboren en dat is wat snel na de bruiloft. Hebben ze, zoals de gewoonte soms wel in protestantse kerken was, daarvoor op een zondag schuldbelijdenis moeten afleggen? Hij was de enige niet. Ook bij zijn zus Leentje en zijn broers Arie en Huibert was sprake van een voorechtelijke verwekking van de oudste. Trouwens, vader Lammert begon zijn beide huwelijken eveneens op deze manier. Het proefschrift van Frans van Poppel laat zien dat dit op het platteland in deze periode niet uitzonderlijk was⁸. Ze gaan wonen in Papekop, tussen Woerden en Oudewater⁹. Hij wordt op de trouwakte van 1825 nog als bouwman opgegeven, maar in april van het jaar daarop, bij de aangifte van zijn eersteling als broodbakker. Het gezin verhuist ettelijke keren, want in de geboorteakten van de kinderen zien we Hoenkoop, Jaarsveld, Langerak¹⁰, Ammerstol, Schelluinen, Giesen-Oudekerk en (opnieuw) Jaarsveld voorbijkomen, vóór het gezin in 1854 eindelijk rust vindt in Tienho-

ven. Vroeg zijn beroep erom? Wijzen de vele verhuizingen op een rusteloos karakter van Willem? Met Heiltje Brand was hij 23 jaar getrouwd geweest en had hij op zeven plaatsen gewoond. Dat is wel veel.

...zonen en dochteren

Zo zegt de Statenbijbel, die ongetwijfeld bij Willem thuis lag, het van verschillende Bijbelfiguren: '...en hij gewon zonen en dochteren'. Hij handelde in dezelfde geest, maar de grote tragiek van zijn leven moet zijn geweest dat de meesten van deze zonen en dochteren vroeg stierven. Willem en Heiltje hebben achttien kinderen gekregen, waarvan er vier bleven leven. Het laatste kindje komt op 8 september 1848 doodgeboren ter wereld. Heiltje sterft twee dagen later in het kraambed, ongeveer 44 jaar oud. Het was het achtste kindje op rij dat jong overleed. Haar leven moet getekend zijn door zwangerschappen en bevalingen en nog meer door ziekte en verlies. Willem heeft in 1848 misschien moeten denken aan die week twee jaar eerder. Jobbe, nog geen twee maanden oud had het niet gered en stierf op 11 augustus. Diezelfde week moest hij nog een kindje aan de dood afstaan, Willempje, drie en een half jaar oud.

In de drieëntwintig jaar dat Willem met Heiltje was getrouwd zijn er elf jaren geweest waarin de dood van een kind was te betreuren. Daarvan waren er drie jaren dat er twee kinderen stierven. Een jaar na de dood van zijn vrouw trouwt zijn oudste zoon, Lambertus, die nauwelijks een half jaar later sterft, 24 jaar oud.

Een tweede vrouw: Jannigje van der Vliet

Willem hertrouwt al snel. Kleine kinderen had hij niet meer. Lambertus was het huis al uit, Jan was 21, Grietje 20 en Gerrit 13 jaar. Ook de jongste zal al wel ergens werk hebben gevonden. Ook deze keer moest Willem trouwen. De data spreken weer duidelijke taal: op 18 juli 1850 trouwt hij met Jannigje van der Vliet, oud 27 jaar (Willem was 46!), en drie weken later (10 augustus) bevalt zij van een dochter, Dirkje. Jannigje was een buurmeisje. Willem woonde op Batuwe 21 in Jaarsveld, Jannigje op nummer 20¹¹.

Die gegevens roepen wel vragen op. Het was opnieuw een 'motje', maar waarom stelde het paar de trouwdatum zo lang uit? Wat een rol gespeeld kan hebben is dat de oudste zoon Lambertus mogelijk in die maanden een ziekbed heeft gehad, want hij overlijdt op 19 mei 1850. Maar een tweede huwelijk zal in die tijd zeker met een zwangere bruid meer een administratieve handeling dan een groot feest zijn geweest en de vraag blijft toch waarom Willem zijn relatie met Jannigje niet eerder heeft geregeld. Hoe dikker de buik van de bruid, hoe groter de schande. Misschien niet zo zeer op het negentiende-eeuwse platteland van de Lopikerwaard, maar in elk geval wel in de streng protestantse kerk waartoe Willem op dat moment be-

5 Artikel 57 van de Dordtse Kerkorde (1574) zegt: 'Het verbondt Gods sal inden kinderen soo haest als men den Doop Christelicken become can, met den Doope verseghelt worden, ten sij saecke datter eenighe sware oorsaecke sij, om den Doop eenen tijdt langh wt te stellen, van welcke de Consistorie (= de kerkenraad; SJ) oordeelen sal.'

6 Een broodbakker wordt in de akten van die tijd onderscheiden van een suikerbakker die het fijne werk van gebak enz. deed. Het inkomen van een suikerbakker zal ongetwijfeld hoger zijn geweest dan van een broodbakker.

7 Op de geboorteakte van bijvoorbeeld Teunis in Tienhoven van 22 april 1863.

8 Zie F.W.A. van Poppel, *Trouwen in Nederland. Een historisch-demografische studie van de 19e en vroeg-20e eeuw* (Wageningen 1992) p. 201, die voor het Nederlandse platteland een percentage van 18,4 gedwongen huwelijken aanneemt, met verwijzing naar Th.L.M. Engelen en M.M. Meyer, 'Gedwongen huwelijken op het Nederlandse platteland, 1812-1862', *A.A.G. Bijdragen* 22 (1979), p. 190-220, spec. p. 197.

9 Zie de akte van de eerste zoon Lambertus van 3 april 1826 (geboorte 2 april). Archief RHC Rijnstreek en Lopikerwaard te Woerden, BS Geboorte, Geboorteakte, Papekop, inventarisnummer 456, 3 april 1826, aktenummer 5.

10 Op de geboorteakte van Willempje in Langerak, gedagtekend 27 april 1838, heet Willem winkelier: Regionaal Archief Dordrecht, Archief Burgerlijke Stand en Bevolking van Langerak, toegangsnummer 791, inventarisnummer 2.

11 RHC Rijnstreek en Lopikerwaard, te Woerden, Archief bevolkingsregister Jaarsveld 1850, Beheersnummer L003, Inventarisnummer 367.

hoort: de Christelijke Afgescheiden Gemeente te Schoonhoven. Een speurtocht in de notulen van deze kerkelijke gemeenschap laat inderdaad zien dat het een hele kwestie is geworden en dat Willem uiteindelijk geëxcommuniceerd is, uit de kerk gezet. Ik kom er nog uitgebreid op terug. Zeker is dat de relatie met Jannigje niet alleen een kind, maar ook opzien baarde.

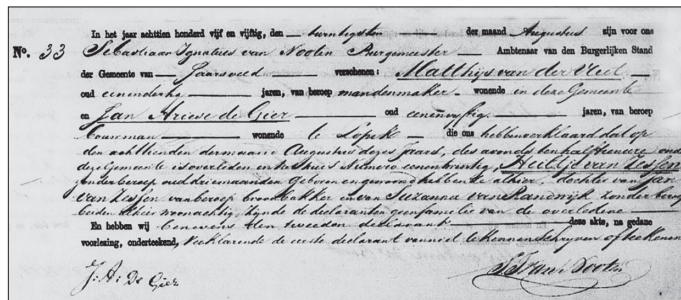
Er is intussen wel iets aan de hand met de leeftijdsopgave van Jannigje. Op haar geboorteakte staat dat ze geboren is in 1820. Nu vinden we in de geboorteakten van Lopik van dat jaar wel een Jannigje, maar dat kind is maar twee jaar oud geworden. Jannigje nummer 2 houdt haar foutieve leeftijd tot haar dood aan, want in de overlijdenakte van 1914 staat een leeftijd van 94 jaar opgetekend, terwijl ze in werkelijkheid 91 is geworden. Hoe kan dat? Wie ging trouwen moest een geboortebewijs overhandigen. Jannigje heeft dat uit Lopik moeten halen. Heeft de ambtenaar de fout gemaakt en wist Jannigje niet beter? Ze kon niet lezen en wist dus niet wat er op de akte stond. Of heeft Jannigje de ambtenaar 'geholpen' bij het zoeken door een verkeerd jaar te noemen? Vond deze zevenentwintigjarige vrouw het wat apart dat ze met de zesenvetertigjarige buurman moest trouwen en gaf ze zich liever uit als een dertigjarige? Als dat zo is zullen we het haar vergeven, want rond 1850 moet ze het niet gemakkelijk hebben gehad¹².

Opnieuw zonen en dochteren

Willem verwekt bij Jannigje negen kinderen en opnieuw treft hem slag op slag: van deze negen blijven er drie in leven, de oudste, Dirkje (1850), Lambartus (1855) en de jongste, Teunis (1863). Broer Jan uit het eerste huwelijk, na het overlijden van Lambertus de oudste, was bij de geboorte van Teunis 34 jaar. Vader Willem was toen bijna 59. Ook in dit huwelijk moet het verdriet groot geweest zijn: twee keer sterven drie kinderen op rij. Lambartus overlijdt in 1854 (1 jaar), Elisabeth in hetzelfde jaar (10 maanden) en weer een Lambartus in 1855 (11 maanden). En na een Lambartus die in leven blijft, weer drie jonggestorven kinderen: Teunis in 1857 (2 jaar), Huibert in 1858 (2 maanden) en weer Teunis in 1862 (bijna 2 jaar). Drie keer wordt een kind de naam Teunis gegeven. Zo gaat dat in die tijd. Het gezin verhuist op 13 februari 1854 van Batuwe 21, Jaarsveld, naar Tienhoven. Daar zal Willem tot zijn dood blijven wonen. Volgens het bevolkingsregister van Jaarsveld van 1850¹³ verhuizen van de kinderen Gerrit (17 jaar), Dirkje (3 jaar) en Elisabeth (nog geen jaar) mee.

Het gezin van Grietje en Matthijs

Dochter Grietje, geboren in 1830 uit het eerste huwelijk, trouwt op 11 dec. 1852 te Jaarsveld met Matthijs

▲ Matthijs van der Vliet gaat in Jaarsveld een overlijden aangeven voor zijn zwager en buurman Jan van Zessen.

van der Vliet, mandenmaker van beroep¹⁴. Inderdaad, niet toevallig dezelfde achternaam als die van Jannigje, de vrouw waarmee Willem in 1850 was getrouwd: Matthijs is de ruim één jaar jongere broer van Jannigje. Dat moet een wat onwennige situatie geweest zijn: zus en broer trouwen met respectievelijk vader en dochter. De families van der Vliet en Van Zessen waren buren, zagen we al. De vader trouwt met het buurmeisje, de dochter met de buurjongen. Er werd in deze tijd veel naast de deur en om de hoek getrouwd. Matthijs en Grietje blijven in de ouderlijke woning van Matthijs wonen.

Het geluk van dit stel, Grietje en Matthijs, was ook niet onverdeeld. Na twee levensvatbare kinderen komen er twee Dirkjes en twee Willems die alle vier jong sterven. Vader Matthijs overlijdt in maart 1861, 36 jaar oud, terwijl zijn vrouw zwanger is van een jongetje dat maar een half jaar zal leven. Opnieuw vraag je je af of en hoe een mens, in dit geval Grietje van der Vliet-van Zessen, het heeft kunnen verwerken: zoveel overleden broertjes en zusjes, zelf vier dode kinderen en dan ook nog vroeg weduwe. Ze is later hertrouwd en met terugwerkende kracht wenssen we haar nog goede levensjaren toe. Intussen moet het verlies van zoveel kleinkinderen in dezelfde tijd dat er kinderen van hem stierven ook voor grootvader Willem hard geweest zijn.

Het gezin van Jan en Suzanna: zeven Cornelia's

Minstens even hartverscheurend is het verhaal van zoon Jan en zijn vrouw Suzanna van Randwijk die op 29 december 1854 in Jaarsveld trouwden. Uit dit huwelijk komen zeventien kinderen voort: twee Heiltjes, vier Hendriken, zeven Cornelia's en vier Willems. De namen verraden al veel: vijftien van de zeventien hebben hun eerste verjaardag niet kunnen vieren. Het laatste kind, weer een Willem van Zessen, sterft in 1877. Jan vertrekt rond 1873 naar Vianen, verhuist naar Monster, en maakt in mei 1887 – hij is dan al 58 jaar – de oversteek naar de Nieuwe Wereld, Illinois¹⁵. Wat heeft hem daarnaartoe gedreven? Zouden het op zijn (voor toenmalige begrippen) oude dag nog economische perspectieven zijn geweest? Of was het een poging om het oude leven definitief achter zich te laten? Het moet in elk geval ingrijpend geweest zijn. Je vertrok en je zag je familie nooit meer

¹² In het in noot 11 genoemde bevolkingsregister van Jaarsveld van 1850 staat zelfs 1819 als haar geboortjaar.

¹³ Zie noot 11.

¹⁴ RHC Rijnstreek en Lopikerwaard te Woerden, Burgerlijke stand huwelijk Jaarsveld 1852, Beheersnummer L003c: 17, aktenummer 7.

terug. Opa Willem verloor in zekere zin nog een zoon.

Oorzaken van de kindersterfte

Is er een oorzaak aan te wijzen voor de extreem hoge kindersterfte in het gezin van Willem van Zessen en in de gezinnen van zijn kinderen? In de studie 'Sociaal-economische verschillen in zuigelingen- en kindersterfte in Nederland, 1812-1912' gaan Frans van Poppel en Kees Mandemakers in op de oorzaken van kindersterfte in ons land in de genoemde periode¹⁶.

Voor heel Nederland was in de periode 1841-1860 de sterfte voor kinderen in het eerste levensjaar 19 op de 100. Voor Zeeland, Zuid-Holland, het zuidelijk deel van Noord-Holland en het westelijk gedeelte van Utrecht lag dat op 25 procent¹⁷. Dat is het gebied waarbinnen Willem verhuisde. In deze twintig jaar kreeg hij, zij het ook bij twee vrouwen, dertien kinderen waarvan er zeven geen jaar volmaakten. Dat ligt ver boven het regionale percentage.

Van Poppel en Mandemakers zien een aantal oorzaken waarom de sterfte onder andere in westelijk Utrecht hoger was dan in een eveneens landelijke regio als Friesland. De verzilting en vervuiling van het oppervlaktewater bracht hier meer infecties met zich mee, onder andere met malaria¹⁸. De genoemde onderzoekers menen ook dat borstvoeding, die infectie met verontreinigd water voorkomt, in het westelijke deel van Utrecht minder gepraktiseerd werd dan elders. Dat stoelt niet op harde cijfers, maar op aanwijzingen. Ze wijzen erop dat in de onderhavige periode de artsen in Zeeland, een regio met een vergelijk-

baar hoge kindersterfte als westelijk Utrecht, regelmatig klagen over het ontbreken van borstvoeding, terwijl in Friesland, een regio met een relatief lage kindersterfte, veel

◀ Pietertje van Zessen (1831-1915) en Barend W. Jansen (1826-1915). Pietertje was een (half)nicht van Jan van Zessen (zie voetnoot 15).

15 Jan vertrekt met zijn vrouw en dochter Cornelia naar Gano, Illinois, USA. Zie Nationaal Archief Den Haag, toegangsnummer 3.02.27.01, inventarisnummer 6460 (dossier 14A) (1887). Het gebied waar Jan naartoe verhuisde, is nu opgeslokt door de miljoenenstad Chicago, toen ook al een uitdijende en dynamische metropool. Er was genoeg werk en waarschijnlijk een betere salariering dan in Nederland. Het was een streek waar veel Nederlanders naartoe waren gegaan, vooral uit Zuid-Holland. Vandaar dat de naam South Holland ook in die streek voorkomt. Er was al een Van Zessen naar deze streken geëmigreerd, namelijk Pietertje, een 'half-nicht' van Jan. Hun vaders, Barend en Willem, waren halfbroers. Pietertje en Jan moeten elkaar gekend hebben. Omdat ze in Amerika in dezelfde omgeving wonen, is het waarschijnlijk dat Jan bij Pietertje inlichtingen heeft gevraagd over werk en woonruimte vóór hij de oversteek waagde. Van Pietertje en haar man Barend Jansen is bij dit artikel een foto afgedrukt.

16 In *Bevolking en Gezin* 31.2 (2002) p. 5-40.

17 'Zuigelingen- en kindersterfte', p. 14.

18 'Zuigelingen- en kindersterfte', p. 15.

Alblasserwaard 2 Nov. In dezen waard wonen de acht gebroeders en gezusters van Zessen, van welke de jongste 67 jaren oud, te Langerak, en de oudste, 98½ jaar oud, te Leksmund verblijf houdt. De overigen wonen te Noordeloos, Bleskensgraaf, enz. Eene er van, de 87-jarige weduwe J. Blokland, geboren N. van Zessen, leest nog het fijnste schrift en verrigt vrouwelijk handwerk zonder behulp van een bril. Alle acht zijn nog steeds welvarende.

▲ *De Provinciale Noordbrabantsche en 's Hertogenbossche Courant* van 5 nov. 1874.

borstvoeding werd gegeven¹⁹. Een bericht over Montfoort (dus over de regio waar Willem van Zessen halverwege de negentiende eeuw woonde) vermeldt dat vrouwen met een zuigeling uit werken gingen en de baby onder de hoede van familieleden achterlieten²⁰. De vele en elkaar snel opvolgende zwangerschappen in de twee huwelijken van Willem van Zessen kunnen inderdaad in de richting van kunstmatige voeding wijzen²¹. Met volledige borstvoeding (dag en nacht dus) is de kans op een nieuwe zwangerschap kleiner en bovendien de mogelijkheid van een goede gezondheid van de boreling groter²².

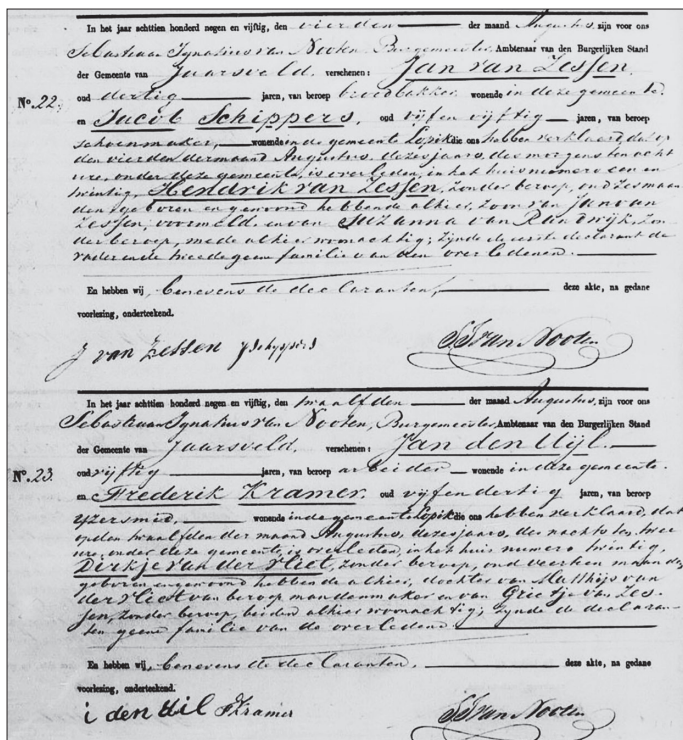
Ook de sociale groep waartoe een gezin behoorde is van belang. Als een zieke mandenbreier zonder verdienste kwam te zitten en zijn gezin niet voldoende kon voeden, leden ook de kinderen daaronder. We zullen nog zien dat we Willem van Zessen kunnen inschalen in de groep van kleine zelfstandigen, het sociale middensegment. Echt arm zal hij voor de begrippen van zijn tijd niet geweest zijn. Slechte gezondheid kan ten slotte ook genetisch bepaald zijn. We zagen al dat de kindersterfte ook in het ouderlijk gezin van Willem hoog was, al werden de overlevers juist weer erg oud. Ze haalden met hun leeftijd zelfs de krant. De *Provinciale Noordbrabantsche en 's Hertogenbossche Courant* van 5 nov. 1874 vermeldt onder het kopje 'Alblasserwaard': 'In dezen waard wonen de acht gebroeders en gezusters Van Zessen, van welken de jongste 67 jaren oud, te Langerak, en de oudste 98½ jaar oud, te Leksmund verblijf houdt.' (zie bovenstaand krantbericht).

19 'Zuigelingen- en kindersterfte', p. 35.

20 A.C. de Vooy, 'De sterfte in Nederland in het midden der 19de eeuw', *Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap*, 1910, p. 223-271, spec. 252-253, geciteerd door E.W. Hofstee, 'Geboorten, zuigelingenvoeding en zuigelingensterfte in hun regionale verscheidenheid in de 19de eeuw', in: *Bevolking en Gezin*, 1983, Supplement 7-60, spec. 11.

21 In de jaren 1826-1848 kregen Willem en Heiltje elk jaar een kind, behalve in 1833, 1837, 1842, 1845 en 1847. De meeste kinderen zijn verwekt terwijl het vorige kind nog in leven was. Dat wijst eerder op voeding met kommetje en lepeltje dan met de borst.

22 Zie P.E. Treffers, 'Zuigelingensterfte en geboorten in de 19e en begin 20e eeuw', *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde* 2008; 152:2788-94, die over de zuigelingensterfte in Zeeland, (westelijk) Utrecht, Noord- en Zuidholland opmerkt: 'De zeer beperkte toepassing van borstvoeding en de hoge zuigelingensterfte leidden in deze vier provincies tot zeer hoge geboortecijfers.'

▲ Twee kleinkinderen van Willem van Zessen overlijden in één maand in Jaarsveld.

Willem werd 88²³.

In individuele gevallen blijft het meestal zoeken naar de oorzaken van de hoge kindersterfte. In het geval van Willems gezin kan verontreinigd drinkwater een rol gespeeld hebben. Besmettelijke ziekten ook. Waarschijnlijk zouden er in onze tijd meer kinderen zijn blijven leven. Waarschijnlijk zou Willem in onze tijd ook geen 27 kinderen hebben gekregen.

Rouwverwerking

Hoe kan een mens het verlies van zoveel broertjes en zusjes, van zoveel eigen kinderen verwerken? Neem het jaar 1854. Willem werd toen vijftig. Op de nieuwjaarsdag van dat jaar sterft Lambartus, bijna twee jaar oud. De maand daarop, op 13 februari, verhuist het gezin naar Tienhoven. Vijf dagen later sterft er weer een kind, Elisabeth, nog net geen jaar oud. Krap een maand later wordt er weer een Lambartus geboren, waarschijnlijk ook een zorgkindje, want ook hij wordt niet oud.

En wat was 1859 voor een jaar! Teunis, een jongetje van twee jaar, sterft. Er worden wel twee kleinkinderen in dat jaar geboren, Hendrik van zoon Jan en Willem van dochter Grietje, maar beide kinderen sterven dat jaar ook, evenals Dirkje van Jan en Grietje, veertien maanden oud. Dirkje en Hendrik staan in het register van overlijden van Jaarsveld onder elkaar (zie afbeelding).

23 Zijn broer Huibert werd ca. 86, zijn broer Bart 82, zijn halfzusters Leentje en Niesje werden respectievelijk bijna 98 en 94 jaar. Dat de oudste zus volgens genoemd krantenbericht 98½ is geworden klopt dus niet. De cijfers vallen voor Jannigjes familie slechter uit. Van haar ouderlijk gezin met tien kinderen, sterven er zes voor hun derde verjaardag, haar broer Matthijs wordt 36, Cornelis 26 en Jan 56. Jannigje zelf wordt wel oud, 91 jaar (en niet zoals op haar overlijdensakte (gedagtekend 1914 staat: 94 jaar).

Vanuit mijn pastorale praktijk in het verleden weet ik (een beetje) wat het voor ouders betekent als een kind sterft. Was de negentiende-eeuwer minder gevoelig en meer gehard?

De negentiende-eeuwer was in elk geval meer getrouwd met de dood. In een negentiende-eeuwse bundel met opvoedkundige verhalen lezen we een uitleg over de dood aan een andere Willem wiens grootmoeder is gestorven. Natuurlijk ligt oma in huis opgebaard en Willem hoort getik in de kamer waar ze ligt. Dat maakt hem bang. Maar moeder stelt hem gerust. Ze neemt hem mee naar de kamer waar oma ligt en zegt: 'Kijk hier, jongen! ...daar lekken droppels uit de kist, die op den steenen vloer vallen, hoor maar, tik, tik, dat water komt uit grootmoeders lichaam, hetgeen niet te verwonderen is, daar de goede vrouw zeer dik was, toen zij stierf; dit is het nu al, waardoor gij u zoo zeer hebt laten verschrikken!'²⁴

Wat voor kinderen van nu angstaanjagend zou zijn, was blijkbaar voor kinderen van toen geruststellend. Mensen beseften in de negentiende eeuw meer hoe broos en breekbaar een mensenleven en zeker een kinderleven is. De kindersterfte was hoog²⁵. Vrijwel elk gezin kende vroeg gestorven broertjes en zusjes. Bood het geloof troost? Vormden familie en buurt een netwerk? Was de predikant een beetje pastoraal ingesteld? Het zijn allemaal vragen waarop we in het bijzondere geval van Willem van Zessen geen antwoord krijgen.

Misschien zit er ook nog een kant aan die voor ons vreemd is en misschien zelfs onwaarschijnlijk lijkt. Zouden sommige ouders troost hebben gevonden bij de realistische gedachte dat hun inkomen niet toereikend zou zijn geweest om al die kindermonden te vullen? De historicus Pieter Stokvis put uit de herinneringen die plattelandsdokters uit de late negentiende eeuw te boek stelden. De Friese arts Sytze Greidanus die rond 1870 in Friesland werkte, schreef dat het verlies van een kind soms als een verlichting van de lasten werd beschouwd. Dokter Leendert van der Hoeven stelde rond 1900 vast dat veel vrouwen zuchtten onder hun lot om telkens opnieuw een kind te moeten baren en berustten in het kerkhof als alternatief voor geboortebeperking²⁶.

Maar dit zou wel eens te makkelijk en te eenduidig kunnen zijn. Misschien laten de overlijdensakten uit de familie ons iets meer zien van het verdriet dat ouders ook toen bij de dood van hun kinderen voelden. Wat zit erachter als Willem, bij het overlijden van de eerste Teunis in 1859, op tweejarige leeftijd, niet zelf aangifte doet, maar het Klaas van Zessen, zoon van zijn halfbroer Arie, en Leendert Jacobus Vuurens laat

24 T. van Spall, *Geschenk voor kinderen bestaande in kleine verhalen* (Den Haag, z.j. ca. 1840, 3^e druk) p. 9.

25 Nog niet gepubliceerde informatie van Ab Kon uit het begraafregister van personen begraven op de begraafplaats aan de J.W. van Puttestraat in Am-eide: 'De kindersterfte onder kinderen van 0 tot 1 jaar is dramatisch, met een hoogtepunt in de jaren 1855 tot 1895. Na 1890 zie je dan een gestage daling in het aantal sterfgevallen tot 1920 en daarna een stabilisering van 2 tot 3 kinderen op jaarbasis en vanaf 1960 zakt dit nog verder. Opmerkelijk is dat het aantal sterfgevallen in de periode 1829 tot 1855 lager is dan daarna.'

26 P. Stokvis, *Het intieme burgerleven. Huishouden, huwelijk en gezin in de lange negentiende eeuw* (Amsterdam 2005) p. 62-63.

doen? Betekent dat overweldiging door het verdriet of juist afstand tot het gebeuren?

Een akte van drie jaar later zegt misschien nog meer. Op 19 feb. 1862 sterft de tweede Teunis, oud één jaar en tien maanden. Het is het twintigste kind dat vader Willem ten grave moet dragen. Ook nu gaat hij het niet zelf bij de burgerlijke stand in Tienhoven aangeven, maar laat het een kennis, Daniël de Jongh, doen. En de akte die er direct onder staat vermeldt dat dezelfde De Jongh veertien dagen later ook een kind heeft verloren, Maagje, bijna een half jaar oud. Ook hij gaat het niet zelf aangeven, maar heeft Willem gevraagd het te doen. De ene dienst was de andere waard. We moeten er niet al te stevige conclusies aan verbinden, want het gebeurde vaak dat iemand van buiten de familie het overlijden aangaf. Maar de vraag blijft staan: was andermans kind aangeven toch minder zwaar dan het eigen kind? De Jongh kreeg zeventien kinderen waarvan er zeven jong zouden overlijden.²⁷

Mensen kunnen gemengde gevoelens hebben. Waarom zou het niet *naast* elkaar kunnen bestaan: de pijn en het verdriet om het gestorven kind, de troost dat het kind het nu beter heeft en, inderdaad, dan ook de onwillekeurige gedachte dat er ook geen brood zou zijn geweest voor zoveel monden. Het is voor ons een

27 Bij de overlijdensakte van Willempje, overleden 16 aug. 1846 in Schelluinen, zien we ook dat Willem het overlijden niet zelf gaat aangeven, maar Cornelis Vuurens vraagt als één van de twee getuigen. Deze Vuurens vraagt veertien dagen later Willem als getuige om het overlijden van zijn zoontje Jan te gaan melden.

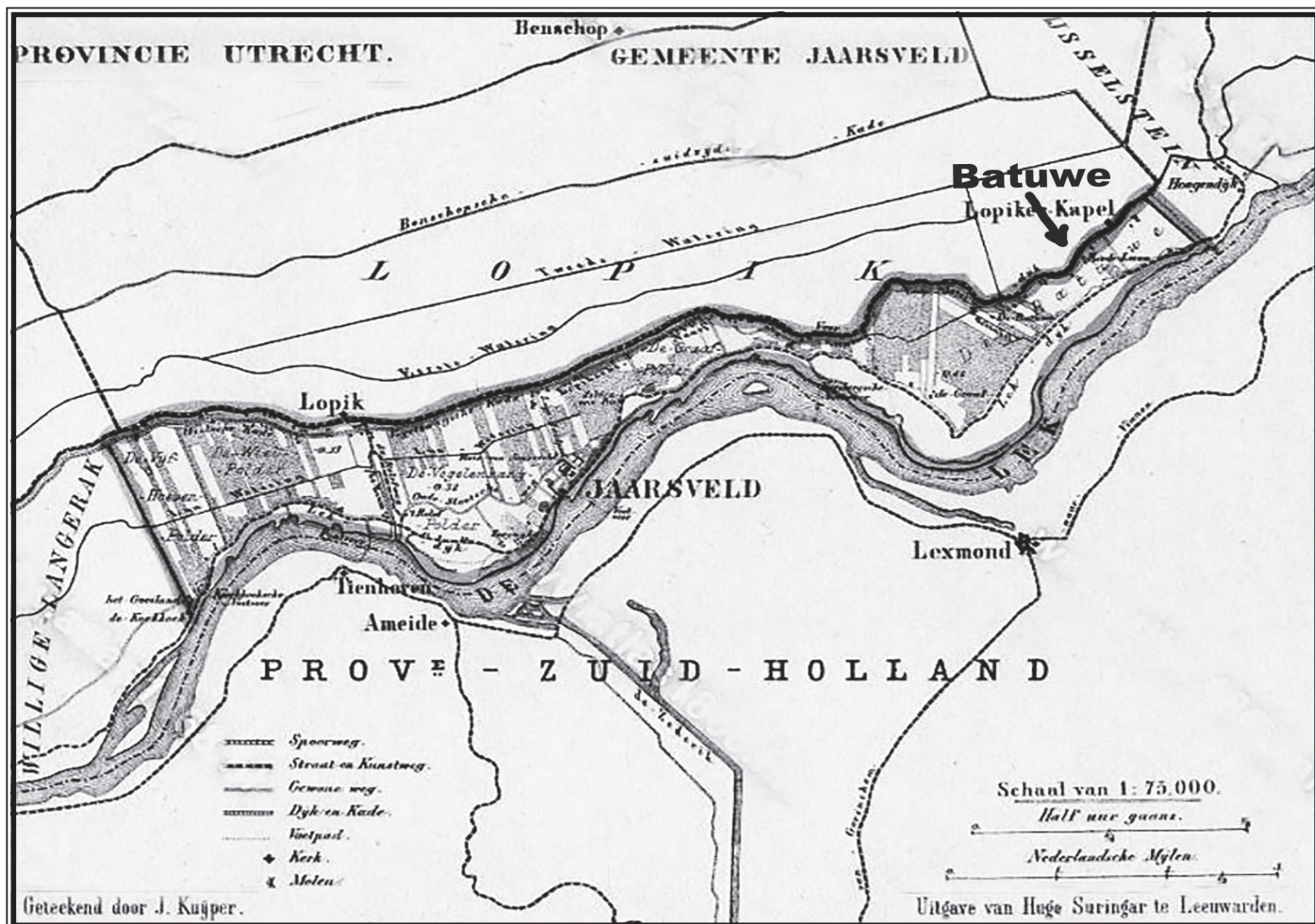
Bestaat er een foto van Willem van Zessen?

In de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden wonen nog vele Van Zessens. Daar zijn ongetwijfeld nazaten of verwanten van Willem van Zessen bij. Het zou kunnen dat er nog documenten en foto's van hem en zijn kinderen bekend zijn. Zoon Jan vertrok naar Amerika. Vaak werden er voorafgaand aan zo'n definitief vertrek foto's gemaakt voor de vertrekkers en de achterblijvers. Mij is geen foto van Willem van Zessen bekend, maar het zou kunnen dat er op een zolderkamertje in Tienhoven of Chicago nog een foto van Willem in een doos of een album bewaard wordt. Wie weet wat dit artikel oplevert. Ik hoor het graag.

vreemde wereld, maar dat is het verleden vaker. In elk geval zal ook Willem van Zessen beseft hebben dat een gezin met 27 kinderen aan de royale kant zou zijn geweest.

In de volgende nummers van het *Nieuwsblad* onderzoek ik welke bronnen er verder zijn over Willem van Zessen. De gegevens van de akten en bevolkingsregisters geven kale, maar sprekende feiten. Kunnen we hem nog verder op het spoor komen?²⁸

28 Ik dank mijn schoonzus Hanneke van Zessen voor alle materiaal dat zij uit akten heeft aangeleverd. Ook Linda van der Lem was mij bij dit artikel behulpzaam bij het beantwoorden van vele vragen. Dr. Mely van Malenstein behoorde mij voor een aantal valkuilen. Mijn dochter, dr. Maartje Janse, heeft met haar kritische opmerkingen wezenlijk bijgedragen aan opzet en inhoud van dit artikel, terwijl mijn zoon drs. Dirk Janse, mij meermalen de weg wees in de doolhof van de archievenwereld.

▲ De polder Batuwe ten oosten van Jaarsveld waar Willem van Zessen woonde.

Luuk en Herman Oevermans

Een mooie zondagmiddag in mei 1972. Luuk Oevermans pakt z'n fiets om naar de kerk te gaan in Ameide. Gewoontegetrouw zijn de overige gezinsleden al de gebruikelijke voettocht begonnen van Sluis, de woonplek van de Oevermannen, naar de J.W. van Puttestraat – de Achterweg zoals deze straat eerder heette - waar het christelijke gereformeerde kerkje te vinden is. Luuk fietst liever en als hij het dorp inkomt is het bij hoek Prinsengracht en Molenstraat even flink oppassen geboden. De diensten, in de beide andere kerken die in het dorp te vinden zijn, beginnen namelijk op hetzelfde tijdstip. Een brede stroom kerkgangers beweegt zich over de Gracht richting Hervormde Kerk, de Grote Kerk in de volksmond. Een veel dunnere stroom gaat daar recht tegenin. Het zijn de gereformeerden op weg naar hun bedehuis aan het eind van de Gracht. Ze komen van de Dam, de familie Crezée, van de Voorstraat, het grote gezin van Van Toor en uit de Nieuwstraat Piet van der Zouwen met de zijnen. De christelijke gereformeerde jongen op zijn fiets moet die twee tegengestelde stromen kerkgangers haaks doorsnijden, al zigzaggend en remmend om geen hervormden of gereformeerden van de sokken te rijden.

Wortels

De afgelopen jaren hebben wij – Luuk (1958) en Herman (1965) onze familiegeschiedenis in twee boeken beschreven. Bedoeld voor de familiekring. In het eerste boek (2012) vertellen wij het verhaal

van onze familie van moederskant. Onze moeder, Sjaan Oevermans (1926 – 2007) was de oudste van de vier kinderen van Piet Versluis en Pietertje den Hartog. Die vier kinderen woonden in een straal van een kilometer bij elkaar vandaan. Op Sluis, de Kaai (Boezemweg) en op Achthoven. Naar de kerk gingen ze op de Achterweg en naar school op de School met de Bijbel.

Na dit boek gingen we aan de slag met het verhaal van onze eigen ouders. Dat boek kwam uit in 2019, en in dat verhaal komt onze vader nadrukkelijk in beeld. Niet alleen vanwege zijn relatief jonge overlijden in 1976, op 53-jarige leeftijd, maar ook omdat hij van buiten het dorp kwam. Hij groeide op in Rotterdam en zijn wortels lagen in Drenthe. Hoe ervoer hij de overgang van de grote stad naar het kleine dorp?

▲ Luuk en Herman Oevermans stelden twee boeken samen over hun voorgeslacht.

▲ Ome Arie voor de kerk: Arie Versluis (1931-2016) aan het werk voor de kerk aan de Achterweg. Bijna 50 jaar zou hij de gemeente dienen als ouderling.

In deze zoektocht naar onze wortels nam het opgroeien in de gemeenschap van de Achterweg een belangrijke plaats in. In dit artikel willen we een impressie geven van de geschiedenis van de kerk op de Achterweg en die verweven met onze eigen familiegeschiedenis en herinneringen. Herman heeft dat al eens eerder gedaan toen hij in 1998 door zijn oom Arie Versluis (1931 – 2016) gevraagd werd een artikel te schrijven over de christelijke gereformeerde gemeente in Ameide voor het landelijke ouderlingenblad van de Christelijke Gereformeerde Kerken. In dat artikel sprak hij het vermoeden uit dat de wortels van de kerk op de Achterweg weleens konden liggen in de wereld van de gezelschappen uit de negentiende eeuw. Die suggestie is ondertussen bevestigd door het later verschenen boek van Carla Jonker over de geschiedenis van Ameide en Tienhoven tussen 1870 en 1940. De artikelen van Sam Janse over Willem Verheij in dit blad hebben dit punt nog weer verder uitgewerkt. Daarmee zijn ook voor ons de contouren scherper geworden van onze wortels.

Klein

Laten we beginnen met wat feiten. De christelijke gereformeerde gemeente begint in 1923. De wortels liggen onder andere in de wereld van de gezelschappen. Sam Janse laat zien dat Verheij zelf al niet meer

helemaal tevreden lijkt met de prediking in de 'grote kerk'. Het ging hem en anderen over het delen van geestelijke ervaringen, niet alleen om de uitleg van de Bijbel. Het delen van ervaringen vond ook plaats op zogenaamde gezelschappen. Janse noemt voor Ameide, in navolging van Carla Jonker een kring rond 'vrouw van Kesteren'. Hoewel de hervormde gemeente sinds de jaren '80 van de 19^e eeuw weer in orthodox vaarwater is gekomen, zijn er dus ook mensen die meer verlangen. Hier moeten de wortels van de kerk op de Achterweg gesitueerd worden. De definitieve stoot lijkt gegeven te zijn door een schoolmeester op de School met den Bijbel, meester Van Dieren. Hij is christelijk-gereformeerd en gaat in Noordeloos naar de kerk. Daar staat in de jaren '20 dominee Velema, de vader van de later bekende professor Velema uit Apeldoorn. De oude Velema schijnt meester Van Dieren geadviseerd te hebben in Ameide een gemeente te starten.

Terzijde, voor wie de kerkelijke kaart niet scherp op zijn netvlies heeft, even wat aanduidingen. In Nederland had je lange tijd een grote volkskerk, de Nederlands-Hervormde Kerk. In het begin van 19^e eeuw gaat om allerlei redenen een deel van de gelovigen, vrijwel allen van eenvoudige afkomst, een eigen weg. Zij scheidden zich af van de volkskerk. Dit proces herhaalt zich aan het einde van de 19^e eeuw als onder aanvoering van Abraham Kuiper er weer een grote afsplitsing van de Nederlands Hervormde Kerk plaatsvindt. Deze twee stromen komen in 1892 samen en vormen de Gereformeerde Kerken in Nederland. Via onder andere de Vrije Universiteit in Amsterdam en de Antirevolutionaire Partij zal dit volksdeel een sterk stempel weten te zetten op de ontwikkelingen in Nederland. Een klein deel gaat niet mee in deze vereniging en vormt de Christelijke Gereformeerde Kerken. Een van die gemeenten is die van Noordeloos. De Christelijke Gereformeerde Kerken groeien en tellen op dit moment ruim 70.000 leden. Vanaf het begin zijn deze kerken tamelijk veelkleurig. De gemeente in Ameide behoort tot de rechtervleugel. Hun theologische opleiding is gevestigd in Apeldoorn. Ondertussen zijn de Gereformeerde Kerken en de Nederlands Hervormde kerk samengegaan in de Protestantse Kerk in Nederland.

Terug naar de Achterweg. De gemeente telt in het begin 38 leden en bestaat uit een klein aantal families. Een daarvan is de familie Van der Vliet. Het betreft hier een aantal broers met hun gezinnen. De familie Van der Vliet was in de tijd dat wij opgroeiden sterk vertegenwoordigd in de gemeente. Later komt daar de familie Bor bij. Het betreft hier Bas en Lena Bor. Bas, samen met zijn broer Theo eigenaar van een meelfabriek op Sluis, gaat met zijn vrouw Lena over naar de christelijke gereformeerde kerk. Na de overkomst van onze opoe en opa Versluis zal ook onze familie met vier gezinnen een aanzienlijk deel van de gemeente vormen. In onze jonge jaren, de jaren '70, had je met de Van der Vlieten, de Boren en de Versluizen een ruime meerderheid van de gemeente in beeld. In die jaren zit de gemeente ruim boven de honderd leden. Dat groeit tot tegen de

tweehonderd eind jaren '80. Dan wordt er ook een nieuwe kerk gebouwd. Op dit moment telt de gemeente ruim honderdvijftig leden.

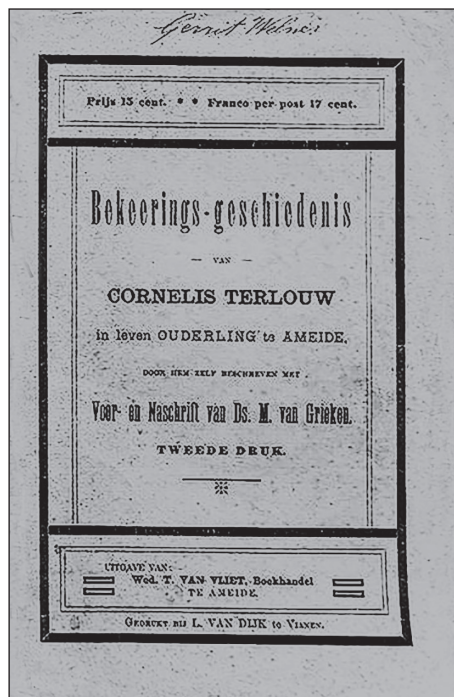
Om de wereld van christelijk-gereformeerd Ameide te typeren is het boekje van prof. Wim Verboom, *"Het bevindelijke nest"*, behulpzaam. Prof Verboom (1941 -) was hervormd predikant, later bijzonder hoogleraar vanwege de Gereformeerde Bond aan de Rijksuniversiteit Leiden. Verbooms vader begint als kruidenier maar wordt hulpprediker, eerst in Rhenen, later in Kollum, een dorpje in Friesland. Hulpprediker in een zogenaamde "evangelisatie". Een wat wonderlijke aanduiding want het ging om een eigen plek voor Hervormde gemeenteleden van de richting van de Gereformeerde Bond in een plaats waar de Hervormde gemeente niet van gereformeerde bondsrichting was. Binnen de "grote" kerk waren verschillende richtingen en "liggingen". De wereld die Verboom beschrijft lijkt op twee druppels water op de geestelijke sfeer waarin wij opgroeiden. Dat laat ook zien dat die manier van geestelijk leven niet strikt gebonden is aan een bepaald kerkgenootschap. De sfeer van de "Achterweg" had en heb je ook in andere kerkgenootschappen.

Bekering

Waar draaide het volgens Verboom om in zijn opvoeding? Om het "ene nodige". "Vanaf mijn vroegste herinnering was er maar één ding echt belangrijk: dat je bekeerd werd. Ik was er als kind diep van doordrongen dat je niet alleen voor de tijd, maar bovenal voor de eeuwigheid geboren werd". De wereld van de cultuur was verdacht. "Toneel, film, opera, concert, het gold allemaal als werelds vermaak. Mijn ouders hadden er een diep wantrouwen tegen".

Wij herkennen dit uit onze opvoeding. Op Sluis 13 waar wij in de jaren '70 en '80 woonden, werd veel gelezen. TV-kijken deden we alleen zo nu en dan bij de burens, en dan ook nog niet altijd met een goed geweten. Op zondag en de lange winteravonden was er de wereld van het boek. De kerkgeschiedenis in de vier delen van Johan Vreugdenhil, de vaderlandse geschiedenis in de vijf delen *Dispereert* niet van de gebroeders Algra (gereformeerd overigens, uit Friesland). De boeken van Anne de Vries, W. Schippers, L. Penning. Kortom, de boeken die in het brede protestants-christelijke volksdeel gelezen werden. Op zondagavond las onze moeder zelf voor. Uit een boek met een 'strekking'. Dat wil zeggen een boek met een geestelijke moraal. Want ook voor ons was het 'ene nodige' van belang.

Dat ons gezin op de Achterweg naar de kerk ging, had alles te maken met de geestelijke wending eind jaren '20 van de twintigste eeuw in het leven van opoe Versluis. Terzijde, we spraken in ons gezin van opoe Versluis en van oma Oevermans. Zij kwam uit een meer liberaal-hervormd gezin uit Lexmond en zij en haar man Piet Versluis kwamen niet uit wat wel 'bevindelijke kringen' worden genoemd. Hoe haar geestelijke wending er precies uitzag ligt verborgen in

◀ De bekeringsgeschiedenis van Cornelis Terlouw.

de sluiers van de geschiedenis. Maar het leidde ertoe dat ze in contact kwam met mensen die ook vergelijkbare ervaringen kenden. Sam Janse beschrijft deze ervaringen aan de hand van de bekeringsgeschiedenis van Willem Verheij. Van diens vriend Cornelis Terlouw is ook een bekeringsgeschiedenis overgeleverd. Vermoedelijk geldt voor onze opoe ook een dergelijk verhaal. Terzijde, de bekeringsgeschiedenis van Cornelis Terlouw kregen wij van onze oude buurman Dirk den Hartog. Op Sluis woonden wij naast hem, met groot genoegen. De contacten bleven toen zij naar de Marijkeflat verhuisden. Dirk ging oud papier ophalen en daarin trof hij op een gegeven moment het boekje van Cornelis Terlouw aan. Hij liet het onze moeder zien en zij gaf haar kinderen allen een kopie.

Gevolg van de wending in het leven van onze opoe – en haar man volgde haar hierin – dat ze op zoek ging naar plaatsen en mensen waarbij ze herkenning vond. En dat was op de Achterweg. Daarnaast leidde de wending tot een strikte zondagsopvatting en het mijden – à la de Verbooms – van wat gold als 'werelds vermaak'. Langere tijd bleven onze grootouders nog lid van de hervormde gemeente van Lexmond, ook al gingen ze al vaak naar de Achterweg. Mede onder invloed van onze moeder, die graag ergens bij hoorde, worden ze op een gegeven moment toch lid op de Achterweg. Alle vier de kinderen volgen hen in dit spoor. Hun zoon Arie zal er bijna vijftig jaar ouderling zijn.

Maatschappelijk

De gemeente kende geen notabelen. Vrijwel iedereen werkte met zijn of haar handen. Al dan niet in loondienst. Als voorbeeld kan de 'carrière' van onze grootvader dienen. Onze opa was graag net als zijn vader molenaar geworden. Maar helaas, het stoomgemaal maakte aan deze ambitie een einde. Na zijn trouwen ging hij in de grienden werken. Zijn vrouw

▲ Opa Piet: In 1949 zit Piet Versluis zijn zeis te haren op Achthoven.

De foto werd gemaakt door zijn aanstaande schoonzoon uit Rotterdam die een fototoestel bezat. Een fototoestel was in die tijd op heel Achthoven nog niet te vinden.

molke de paar koeien die zij meekreeg van haar vader. Opa heeft dat nooit onder knie gekregen. Hij was te 'schielijk'.

Die grienden waren vaak eigendom van vermogende families uit de stad die hun geld belegden in landbezit. De griendcultuur was arbeidsintensief en verschaft velen in de omgeving een bestaan. Het geoogste griendhout werd door de hoep- en mandenmakers verwerkt tot allerlei producten voor het vervoer van spullen in een tijd dat plastic nog niet uitgevonden was. Fruit, vis en veel andere zaken werden in manden verpakt. Piet Versluis verrichtte veel werk in de griend. Zomers werd in de griend het onkruid gemaaid, het zogenaamde wieden, een zwaar en afmattend werk. In de winter moest het gehakte hout worden uitgevaren. Veel percelen waren alleen met de schouw bereikbaar. In het voorjaar werd het hout geschild. Stuk voor stuk werden de wilgentelgen in allerlei formaat van hun bast ontdaan door ze door het schilijzer te trekken. De periode dat het hout kon worden geschild duurde als de bast los zat zo'n zes weken. Het schilijzer werd ook wel de martelpaal genoemd. Het werk werd per bos betaald, dat betekende lange dagen en jachtig werken voor een karig loon. Maar Piet was vrij man, niet in loondienst, en dat beviel hem prima.

De kinderen groeiden op en bezochten de lagere school in Ameide, dat dichterbij lag dan Lexmond. Er werd gelopen naar school, een dagelijkse wandeling op klompen over de onbestrate dijk van ruim twee kilometer. Wegbrengen naar school door één van de ouders was er niet bij. De eerste dag dat Sjaantje naar school ging liep ze met buurjongen Niek van

den Heuvel mee. De School met den Bijbel in Ameide was in 1890 gesticht en het merendeel van de kinderen uit het dorp bezocht deze school in de Fransestraat.

Sjaantje toonde zich een pientere leerling en kwam met uitstekende rapportcijfers thuis, ze behoorde tot de besten van de klas. In 1939 kwam ze van school, op dertienjarige leeftijd, na zeven klassen te hebben doorlopen. Voor kinderen uit haar milieu werd doorleren zelfs niet overwogen. Ze ging dan ook aan het werk als hulp in de huishouding in het grote gezin van ome Gertjan, een broer van haar vader en tante Hanna, die iets verderop woonden aan de Kaai, tegenwoordige Boezemweg, waar ze twee kwartjes per dag verdiende. Van de vier kinderen Versluis heeft alleen Arie enig vervolgonderwijs genoten op de Ambachtsschool. Kees ging graag van school maar verlangde ernaar terug tijdens een lange zware dag met z'n vader in de griend. 'Ik heb me toen beklagd', hij was de degene van de kinderen met het meeste boerenbloed. Jongste dochter Paulien kwam na de oorlog van de lagere school, ook zij kon goed leren en de nieuwe hoofonderwijzer, meester De Haan deed nog z'n best haar ouders te bewegen voor vervolgonderwijs, echter zonder resultaat.

Een generatie later maakt Luuk nog mee dat toch nog vooral de kinderen van de dokter en de dominee naar het Lyceum in Utrecht gaan en jongens zoals hij naar de Mulo in Vianen. Zijn jongere broertje Herman gaat eind jaren '70 wel naar dat Lyceum. Dominee Kalkman himself doet zijn best om hem na de brugklas naar het gymnasium te praten. Dat doet hij, samen met Jan Willem de zoon van de hervormde predikant. Die leert hem ook klaverjassen. Menig boompje wordt gespeeld tijdens de pauzes op het dr. F.H. de Bruijne Lyceum. Thuis waren de kaarten niet welkom.

Na de oorlog

Na de oorlog begon de kleine gemeente aan de Achterweg te groeien. Er werd nieuw gebouwd in het dorp. In de jaren vijftig de Meidoornlaan, aan de rand van de wijde polder, waar een hele rij huizenblokken verrees. De speeltuin was de ontmoetingsplek voor de jeugd in het dorp. De families Jansen en Oevermans woonden er een aantal jaren naast elkaar met allebei vijf kinderen. In 1966 kreeg de gemeente de eerste predikant. Ds. R. Kok kwam naar Ameide,

◀ Theo met step. De Meidoornlaan in 1965. Er is nog geen auto te zien en de vierjarige Theo Oevermans kan nog onbekommerd stappen op straat.

een oudere man die maar twee jaar aan de gemeente verbonden bleef. Kok was in kerkelijk Nederland een tamelijk bekende figuur en stamvader van een theologen-geslacht.

Mede door zijn komst veranderde de voorheen kenmerkende geïsoleerde positie van de gemeente. Deze karakteristieke predikant liet een blijvende indruk achter. Op de catechisatie ging het er nog ouderwets aan toe. Vragen en antwoorden van de Heidelbergse catechismus werden ook door jonge kinderen uit het hoofd geleerd. Op een keer toen er catechisatie zou worden gehouden, stonden predikant en kinderen voor een gesloten deur. Een van de kinderen werd uitgestuurd om ergens een sleutel te halen. Ondertussen begon de dominee al met overhoren. Gerrit Veen, de schoenmaker met zijn vrouw, die er naast de kerk een schoenmakerij op na hielden, keken nieuwsgierig toe.

Kinderen werden ook al jong meegenomen naar gelegenheden die het bredere kerkelijke leven raakten zoals bijvoorbeeld de jaarlijkse zendingsdag die gehouden werd in het Zeisterbos. Dat betekende een hoogtijdag die nooit zou worden overgeslagen, voor de kinderen een welkome uitgaansdag. Zendingsdagen in het bos stonden – zo bleek ons later – in een oudere traditie van zogenaamde ‘zendingsfeesten’ in de open lucht. Ze ontstonden in de negentiende eeuw, mogelijk gemaakt door de komst van de trein, en vormden een volksdeel.

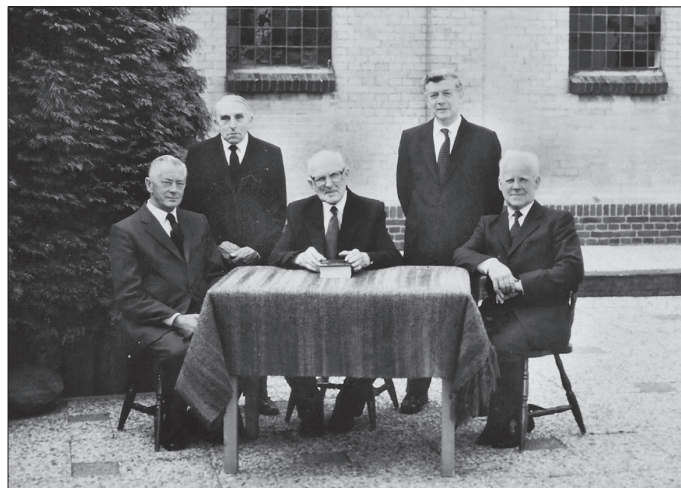
Eind jaren zestig kwam, midden in de Koude Oorlog, een Roemeense predikant vrij uit een gevangenis achter het ijzeren gordijn waar hij jarenlang gevangen had gezeten. Deze man, ds. Richard Wurmbbrand, trok de wereld door om de martelpraktijken van het communistische regime aan de kaak te stellen. Sjaan Oevermans werd zeer getroffen door zijn boeken en als het even kon trok ze naar de massale bijeenkomsten waar hij sprak, overal in het land. Ook haar kinderen nam ze mee. En ze was verontwaardigd als ze merkte dat sommige kerkmensen nog nooit van Wurmbbrand hadden gehoord.

Het maakte op ons als kinderen ook indruk als er op zondagen gastpredikanten voorgingen.

Ze logeerden gewoontegetrouw bij de familie Bor op Sluis. Op zondag met de auto reizen was tot in de jaren '70 zeker niet gebruikelijk. Ze kwamen dus op zaterdag en vertrokken weer op maandag.

Op zondagavond togen veel gemeenteleden naar huis ze Bor met hun opgroeiende kinderen om te luisteren naar pastorale ervaringen en levensverhalen van deze predikanten.

Na ds. R. Kok krijgt de gemeente een nieuwe voorganger. Het is Andries van Rossem, een markante verschijning. Na zijn pensionering als afdelingschef van de glasfabriek in Leerdam begint hij aan een nieuwe fase in zijn leven. Nu als zogenaamd ‘lerend ouderling’, wel bevoegd voor te gaan en pastor te zijn, maar niet bevoegd de sacramenten te bedienen. Een beminnelijk mens en goed pastor. Hij vervult een samenbindende rol in de gemeente, tot begin van de ‘jaren ’90’.

▲ De kerkenraad van de christelijk gereformeerde kerk begin jaren tachtig: In het midden ‘lerend ouderling’ A. van Rossem, links zittend ouderling A. Versluis en staand diaken H. ’t Lam, rechts zittend ouderling C. van Kekem en staand diaken A. van der Vliet.

Verzuild

Toen wij opgroeiden was Ameide nog stevig ‘verzuild’, maar werd er wel samengewerkt. Onder andere in de School met den Bijbel. De christelijke gereformeerde kinderen gingen daar ook heen. De zogenaamde reformatorische scholen bestonden nog niet, dus wij gingen gewoon naar de dorpsschool. Later zou een deel van de kinderen uit de gemeenten naar een reformatorische basisschool in Leerdam gaan. Bij een moeilijke bijbelvraag wilde hoofdmeester Jan de Haan nog wel eens een christelijk gereformeerd schoolkind aan kijken. Die wisten wat meer vermoedde hij.

In het zevenkoppige schoolbestuur waren de kerkelijke gezindten naar evenredigheid vertegenwoordigd. Vijf hervormden, een gereformeerd en een christelijk gereformeerd. Er werd doorgaans in harmonie samengewerkt. De jaarlijkse schoolvergaderingen werden druk bezocht.

Maar soms kroop het kerkelijke bloed waar het niet gaan kon. Eens was de gereformeerde drs. T.M. Gilhuis, van de Unie School en Evangelie, uitgenodigd om op de schoolvergadering een lezing te houden. Er volgde een bespreking die tamelijk vinnig verliep en de kerkelijke scheidslijnen tekenden zich in de vroege jaren zeventig nog steeds scherp af. De hervormde predikant, ds. Kalkman liet zich in het debat niet onbetuigd. Het gevolg was dat Gilhuis ontstemd naar huis ging en een kistje appels wat voor hem gereed stond weigerde mee te nemen.

Onze vader nam deel in het bestuur van de kleuterschool, het Hummeltjeshonk en maakte graag contact over de grenzen heen. Daar kwam zijn afkomst uit Rotterdam tot uitdrukking. Toen ik – Herman – in het bestuur van Open Vensters zat en we bij het vijftienvijftigjarig bestaan een boottocht maakte, maakte ik een praatje met Arie Gerrit de Kruijk, een gezaghebbend man uit de gereformeerde kerk. Hij had mijn vader nog goed gekend en sprak met waardering over hem.

Epiloog

Een paar afrondende opmerkingen tot besluit. De eerste is de constatering dat het in Ameide ook anders had kunnen lopen. Dat wil zeggen, er is ook een geschiedenis denkbaar waarin zowel de gereformeerde als de christelijke-gereformeerde kerk niet zouden zijn ontstaan. Maar dat er een christelijke gemeente voor het hele dorp geweest zou zijn. In andere plaatsen in de Alblasserwaard is dat het geval. Dat zou wel een aantal processen van in- en uitsluiting gescheeld hebben. Dat hebben we trouwens ook wel op de Achterweg zelf gezien. Onze vader kwam uit Rotterdam, onze buurman op de Meidoornlaan, Ru Jansen, uit Den Haag. Zij hoorden er wel bij en ook regelmatig weer niet helemaal. Leven op een dorp en dan ook nog in zo'n kleine gemeente heeft soms ook wel schaduwkanten.

Een tweede constatering is ook tamelijk eenvoudig.

Zonder de wending in het leven onze opoe – naar de wijze van Willem Verheij zeg maar – zou het een stuk waarschijnlijker geweest zijn dat wij niet meer kerkelijk zouden zijn. Zo is het een deel van de families waar wij uitkomen vergaan.

En tenslotte, wij zijn dankbaar dat wij door de opvoeding door onze vader en moeder, die beiden een bredere interesse hadden in wat er in kerk en samenleving gebeurde, onze eigen weg hebben kunnen vinden. In de kern draaide het uiteindelijk toch om de liefde tot God en de naaste. Dan is het lidmaatschap van een bepaalde kerk niet het belangrijkste. Onze vader overleed vrij jong, 53 jaar oud, in 1976. Hij werkte in Utrecht. Nog een aantal jaren bezoekt de personeelsman onze moeder. Hij is actief in de charismatische beweging in de Rooms-Katholieke Kerk. Onze moeder en hij hebben goede gesprekken. *“Hij is katholiek, maar je kunt goed met hem praten”*, schrijft onze moeder in haar dagboek.

▲ De boerderij van Therus van Lomwel achterin Tienhoven. Hier woonden Theo en Sjaan Oevermans van 1951 tot 1958. De tekening is van de bekende streekschilder Piet de Hoon.

Jan Monsuur

Het Huis Herlaar? Schouderophalend zou je kunnen zeggen: “Dat is niet veel meer dan een bushalte aan een dijk!” En daar zou dan weinig op af te dingen zijn. Je hebt het gelijk aan je zijde. De schrijver van dit artikel zou er dan ook vanuit gaan dat je waarschijnlijk niet verder zult lezen. Dan is het misschien niet aan je besteed.

◀ Bushalte Het Huys Herlaar, Lekdijk, Tienhoven a/d Lek.

Maar je kunt dezelfde opmerking ook maken met een beetje spijt in je stem. Omdat je vermoedt of weet dat bij de bushalte “Het Huis Herlaar” ooit een kasteel stond. Dan moet je zeker verder lezen. Want het was

niet zomaar een kasteel, hier aan de dijk tussen Ameide en Tienhoven. Het was een machtige burcht, groter dan de meeste kastelen in de Lage Landen aan de zee. Stond het er nog maar! De bisschop van Utrecht, en ook de graaf van Holland hielden er danig rekening mee. Niet alleen vanwege de afmetingen ervan. Nee, het waren vooral de bewoners van dit Huis waarmee ze rekening hielden. Dat waren dus *De Heren van Herlaar*.

Wie waren deze Heren? Waar kwamen ze vandaan? Waren het wel uitsluitend Heren? Of speelden ook Vrouwen een belangrijke rol? Wat hadden ze eigenlijk te zoeken in Ameide?

In enkele artikelen over het Huis Herlaar en zijn bewoners zullen deze en andere vragen aan de orde komen. Ik sta daarbij op vaste grond door vooral gebruik te maken van het boek “De Herlaars in het

Midden-Nederlands rivierengebied, ca 1075 - 1400” van Alois van Doornmalen, uitgeverij “Verloren”, Hilversum 2019. Daarnaast zal ik niet aarzelen mij op glas ijs te begeven door licht te werpen op de vraag of Ameide bij Holland hoort, of toch terecht bij Utrecht terecht is gekomen. Glad ijs... jawel... ook door enkele lieve, geboren Termeijenaars te trotseren die mij graag willen doen geloven dat Ameide in 2021, dit jaar dus, duizend jaar stadsrechten heeft. We ontdekken verder een relatie tussen de Heren van Herlaar en de Zouwendijk en gaan terloops in op de betekenis van deze dijk. Ook komen we een verrassende connectie op het spoor tussen Noord-Italië en ons stadje. En passant wordt jullie kennis van het Frans - en ook van het Latijn - op de proef gesteld. En er valt iets te ontdekken over het eten van reigers. Dan gaat het niet over *wat reigers eten*, maar over *hoe ze smaken*.

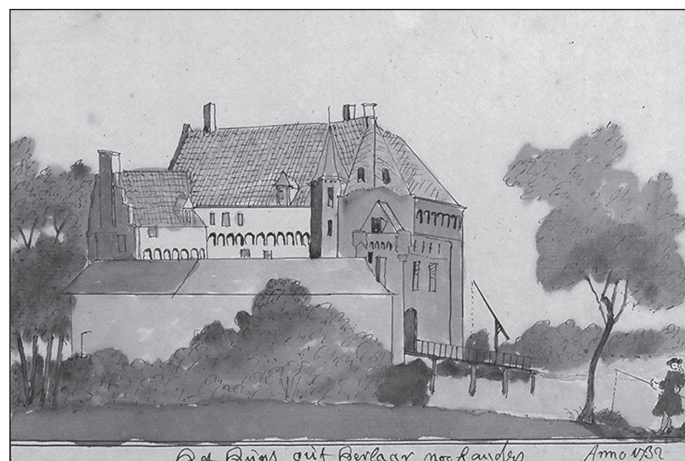
Cherchez la femme¹

We schrijven het jaar Anno Domini 1235. Het gigantische rijk van Karel de Grote is allang verleden tijd. In de loop van de eeuwen is het opgedeeld in talloze koninkrijken, graafschappen, bisdommen, hertogdommen. Maar ook die landstreken op hun beurt waren versnipperd. In elk van die gebieden lagen heerlijkheden en kloosters en abdijen waarover de landsheer - de koning, hertog, graaf of bisschop - weinig of geen zeggenschap had. Een van die heerlijkheden was de Heerlijkheid Herlaar, gelegen onder Sint-Michielsgestel, grenzend aan de heerlijkheid Vught bij 's-Hertogenbosch, de stad die toen nog maar enkele tientallen jaren bestond.

¹ Zoek de vrouw.

▲► Oud Herlaar bij Sint Michielsgestel, anno 1732.

Op het Huis Herlaar in deze heerlijkheid woonde een vrouw, de laatste telg uit het geslacht Herlaar, erfdochter van een geslacht dat dus op het punt stond uit te sterven. Ten minste, als je ervan uitgaat dat een naam slechts doorgegeven wordt in de mannelijke lijn. Dat heet *patrilineair*. Maar dat moeilijke woord - als zij het al kende - lapte de Vrouwe van Herlaar, Petronella is haar naam, aan haar laarzen! Zullen we zeggen dat zij *matrilineair* dacht? Haar man was vermoedelijk een Van Loon. Vast staat dat niet. In oorkonden uit die tijd noemt Petronella zich zelfbewust "Domina van Herlaar", oftewel "Vrouwe van Herlaar". Toen zij in 1235 stierf, hielden ook haar zonen Dirk en Godfried vast aan de naam Herlaar. Om aan te geven dat er een breuk was in de erfopvolging kozen Dirk en Godfried wel een nieuw wapen. Petronella en haar zoons onderstreepten met het behoud van de naam Herlaar dat die naam bij een roemrijk geslacht hoorde. Was niet de vader van Petronella in 1218 gesneuveld bij Damietta in Egypte, tijdens de vijfde kruistocht!

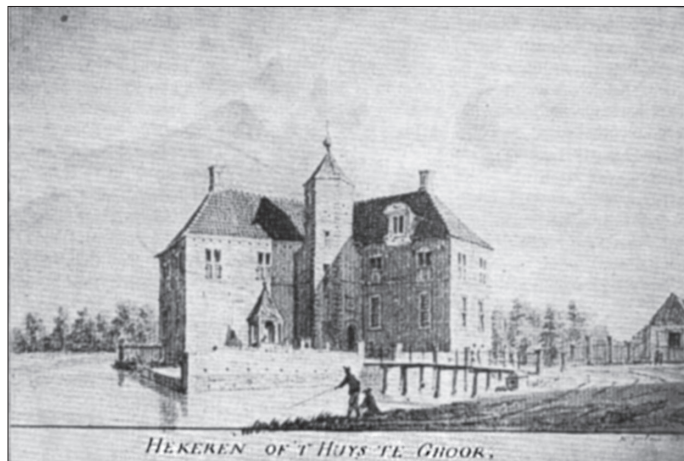
Petronella en haar zonen vormden een familie van zogenaamde *nobiles*. Nobiles waren edelen die een onafhankelijke positie innamen ten opzichte van de landsheer. In het geval van de Herlaars was die landsheer dus de Hertog van Brabant. Dat hertogdom was zodanig versnipperd dat de macht van de hertog beperkt was. Zijn politiek was er dus op gericht om die snippers een voor een onder controle te krijgen, iets dat in de loop van de tijd ook begon te gelukken. Om zijn macht uit te breiden stichtte een hertog rond 1160 de stad 's-Hertogenbosch, en probeerden hij en zijn opvolgers daarna een aantal snippers, onder andere de aangrenzende heerlijkheid Vught, in bezit te krijgen. En met succes: Vught kwam geheel onder controle van de hertog van Brabant.

Hoewel de Herlaars een goede relatie hadden met de hertogen van Brabant, wat zich uitte in het feit dat zij regelmatig als getuigen namens de hertog hun zegel hechtten aan oorkonden, voelden zij de bui al aankomen. Hun heerlijkheid grensde immers aan die van Vught! En dus keken zij uit naar uitbreiding van hun bezittingen en hun macht. En toen viel hun oog op "het lant van Ameyde..."

Het lant van Ameyde

Daar was iets aan de hand. Met dat land van Ameide dus. Een groot gebied was het, gelegen aan de rand van de "grote ontginning", de Alblasserwaard. Het was een ontginning die voor een deel in gang was gezet door de bisschop van Utrecht, en dus kon deze bisschop delen van deze ontginning in leen geven aan edelen. Het land van Ameide gaf hij in leen aan de Heer van Goor, net als het kasteel van Goor in het Oversticht, Overijssel dus. De bisschop bleef de landsheer, terwijl de Heer van Goor dus zijn vazal werd. Zo ging dat in die tijd.

Ameide was dus oorspronkelijk een Utrechts leen. Hm...

Het Huys te Goor.

De Heer van Goor moest dus leenhulde bewijzen aan de bisschop. Leenhulde kon van alles betekenen. In de eerste plaats ging het om geld, een deel van de opbrengst van het domein. Het betekende ook dat je in tijden van oorlog met een vastgesteld aantal mannen en paarden moest komen opdruiven om de leenheer te steunen in de strijd. Je kon aangewezen worden om zijn vaandel te dragen in die strijd, een grote eer, maar ook gevaarlijk. Het vaandel was immers het eerste doel van de vijand. Ging jouw vaandel neer, dan had je verloren. Net als bij het vlaggetje in een schaakklok. In tijden van vrede moest je zo nu en dan in stijl bij de leenheer op bezoek om hem hulde te bewijzen. Zodat je liet zien dat je besepte dat de

▲ Kasteel Herlaar gezien vanuit Tienhoven met Ameide in het verschiep, ca. 1650. (Bron: De kasteeltekeningen van Roelant Roghman II, door Jhr. dr. H. W. M. van der Wyck met medewerking van Dr. J. W. Neimeyer).

landsheer de baas was. Ook moest je hem toestaan jouw kasteel voor kortere of langere tijd te bewonen. In dat geval deed je er overigens goed aan je edele vrouw bijtijds elders onder te brengen. Ook als jouw landsheer een bisschop was.

Dit alles had de Heer van Goor niet helemaal begrepen. Of hij wilde dat niet begrijpen! Dat laatste was altijd de manier om te proberen macht te krijgen over het gebied dat aan jou was uitgeleend. Om het dus te ontfoetselen aan de landsheer.

Wat de Heer van Goor precies misdeed, is niet bekend. Betaalde hij niet op tijd? Of kwam hij niet opdagen voor de strijd? We weten het niet. Hij had echter buiten de waard gerekend. De bisschop, Hendrik van Vianden², deed zijn beklag bij de koning, en die deed “*sine wapene an*” en kwam met een legermacht naar Goor en zette het een en ander recht. En daarmee was ook de positie van Heer van Ameyde vacant, in 1255. Dat werd opgemerkt door Dirk van Herlaar. Hij wendde zich tot de bisschop en hij werd dus de nieuwe Heer van Ameyde.

Was dat niet vreemd? Een Herlaar, een nobile, een onafhankelijke edele, die ineens een feodale relatie aanging? Die nu een vazal was van een bisschop? Hm...

Machiavelli in Ameide

Spreek uit: Makkiavelli. Niccolo voor zijn vriendjes. Uit Italië dus. Nee, dit is niet de beloofde connectie tussen dat land en Ameide. Dat komt later. Maar je hebt vast wel eens van deze persoon gehoord. “Verdeel en heers”, dat is een bekende uitspraak van of over Machiavelli. Heeft alles te maken met zijn beroemde boek *Il Principe* (*De Prins*).

Dat boek was nog lang niet geschreven toen Dirk van Herlaar ergens tussen 1255 en 1266 heer van Ameide werd. Maar Dirk van Herlaar begreep het principe wel degelijk. Na het verwerven van de heerlijkheid Ameide had hij immers van doen met drie landsheeren: de Hertog van Brabant vanwege de heerlijkheid

Herlaar, en de bisschop van Utrecht vanwege Ameide, én de graaf van Holland omdat Ameide zo mooi op de grens van Utrecht en Holland lag.

Dus Dirk was ineens een zogenaamde *grens-edele*, een term die de hedendaagse wetenschap geeft aan edelen die in het grensgebied van landsheren een kasteel hadden. Een aanduiding die ze zelf overigens niet kenden, maar die ze zeker zouden begrijpen. “Ik mag dan nu wel vazal zijn van de bisschop, maar wat geeft het! Ik bezit een machtig kasteel, op de grens van Utrecht en Holland. En dus kan ik de bisschop en de graaf, en als het zo uitkomt ook de hertog, tegen elkaar uitspelen. Ik verdeel en dus heers ik.” Hoe Dirk en zijn opvolgers dat deden, komt eveneens in een volgend artikel aan de orde. Machiavelli in Ameide dus.

Glad ijs

Hoe Dirk van Herlaar het leen Ameyde verwierf, over de Heer van Goor en diens conflict met de bisschop Hendrik van Vianden, dat en meer valt te lezen in een graven- en bisschoppenkroniek die in 1395 door een onbekende werd vertaald uit het Latijn. Die kroniek heette *Chronographia Johannis de Beke*. De vertaler combineerde deze kroniek met een andere kroniek, de *Memoria Adelboldi*. Het resultaat wordt daarom de *Vermeerderde Beke* genoemd. Met deze *Memoria Adelboldi* is iets bijzonders aan de hand. Deze kroniek gaat over de Utrechtse bisschop Adelbold II (1010 - 1026). Kijk eens goed naar die jaartallen... In het document staat dat deze geschreven is in 1021. Jullie voelen het al aankomen, toch? Let op: in de *Memoria Adelboldi*, naar eigen zeggen uit 1021, staat de naam van het stadje Ameyde.

O!
Een aardige, geboren Termeijenaarse, naam bij mij bekend, zal nu triomfantelijk zeggen: “Zie je wel. Dit jaar is Ameide dus 1000 jaar stad!” Maar ik verlaat mij op de wetenschap, die unaniem van mening is dat de *Memoria Adelboldi* een dertiende of veertiende-eeuwse vervalsing is (zie kader “Chirograaf en falsum”, waarin wordt uiteengezet waarom zulke vervalsingen werden gemaakt).

² Hendrik van Vianden was bisschop van Utrecht van 1249 tot 1267. Ondanks of dankzij de strijd met de Heer van Goor verleende deze bisschop in 1263 stadsrechten aan Goor.

Chirograaf en falsum

Tegenwoordig, in het tijdperk van de computer, worden allerlei sleutels aan documenten gehangen om zodoende te kunnen bewijzen dat het document origineel is. Het gaat hierbij natuurlijk om documenten die in computers worden opgeslagen en tussen computers worden uitgewisseld. Denk bij voorbeeld aan een *bit-coin*, dat in feite ook een elektronisch document is. Je kunt ermee betalen, maar dan moeten de betrokken computers wel zeker weten dat dit een geldige *bit-coin* is. Daarbij gebruiken deze computers *cryptografie*, en het zogenaamde *block-chain* protocol. Het komt erop neer dat bij elke bit-coin-transactie tientallen computers hun fiat moeten geven. Deze moeilijke woorden hoef je niet te begrijpen, ikzelf begrijp ze ook maar half. Maar de wens om aan een document te kunnen zien dat het origineel is, die wens is van alle tijden. Stel je voor dat iemand met een vals document aan komt zetten waarin wordt aangetoond dat jouw huis van iemand anders is! Zo'n vals document heet een **falsum**. In de middeleeuwen wemelde het van zulke falsums.

Hoe bewees men in de middeleeuwen dat een document, een contract, echt is? In de eerste plaats door net als nu een moeilijk woord te gebruiken, het woord **chirograaf**. Men neme een groot stuk perkament. Zoals bekend wordt perkament gemaakt uit de huid van een kalf, maar dat terzijde. Op dat stuk perkament schrijf je het document twee keer uit, in twee kolommen naast elkaar. Daarna hang je onder beide kolommen de zegels met de wapens van alle getuigen. En dan snijd je het document in tweeën, elk stuk bevat dus de tekst en de zegels. Die snijlijn maak je grillig, zo grillig mogelijk. Beide contract-partijen nemen een deel mee. Elk heeft dus een copie met een grillige zijkant, het ene ter linkerzijde, het andere rechts. En als jij dan met zo'n document komt aanzetten om je gelijk te bewijzen in een conflict, dan moet het andere, bijpassende document met dezelfde tekst en dezelfde zegels worden getoond. Zo niet, dan kun je jouw gelijk wel vergeten. Dat is dus een chirograaf.

Een *falsum* werd geschreven om achteraf steun te geven aan iemands claim op bezittingen of rechten. De datum van een falsum kun je echter niet vertrouwen: het is een *achteraf-document*. De inhoud van een falsum is vaak wel correct, in ieder geval voor een groot gedeelte. Wat er in zo'n kroniek gezegd wordt over familierelaties tussen edelen klopt meestal wel. En toen de *Memoria Adelboldi* werd geschreven was Ameyde wel degelijk een stad. Maar de *Herinnering aan Adelbold* is niet in 1021 geschreven. Het is dus een falsum. Althans, dat zegt de wetenschap...

Doodslag?

We hebben dus nu een indruk gekregen hoe de Herlaars in Ameide kwamen. Gewoon door naar de bisschop te stappen en te solliciteren naar de baan. De strijkstok zal daarbij een rol hebben gespeeld. Toch is er ook een andere theorie. In een vijftiende-eeuwse kroniek staat dat Dirk door de hertog uit Brabant werd verbannen vanwege doodslag op de heer van Boxtel. En daarom zou Dirk Ameide gekocht hebben om zodoende toch een dak boven het hoofd te hebben.

Aan deze kroniek wordt echter weinig waarde gehecht, ook al omdat een dergelijk misdrijf onmiddellijk de zogenaamde adelsvete in werking zou stellen. Zo'n oog-om-oog vete ging gepaard met veel geweld en bloedvergieten. En daar is niets van bekend, terwijl wel zeker is dat Dirk en zijn zoon Arnold zich in 1282 in 's-Hertogenbosch ophielden, en dus niet verbannen waren uit Brabant.

Vroom

Dit woord betekende in de middeleeuwen "dapper". Dat woord was zeker van toepassing op de Herlaars zoals we nog zullen zien. In de tegenwoordige betekenis is het echter ook op Dirk van Herlaar van toepassing. In 1243, dus toen hij nog geen Heer van Ameide was, verkoopt Dirk een hof en een buurtschap in Berlicum aan een klooster in Berne. In de aanhef van de akte geeft Dirk aan waarom hij dat doet: "Quia labente seculo labitur memoria mortalium et celeri cursu memoria rerum tendit in oblivionem". Mocht je kennis van het Latijn ietwat zijn verwaterd, volgen hier twee aanwijzingen. Je zou een psalm kunnen raadplegen, bij voorbeeld Ps. 103 : 8, in de oude berijming. Of, als je in het bezit bent van een smartphone, gebruik dan Google Translate. Je moet wel oppassen met tikfouten. Die zijn zo gemaakt, en je blijft aan het corrigeren. Ten slotte las ik deze tekst op mijn display "Omdat met het verstrijken van de tijd de herinnering aan stervelingen wegglijdt, en de herinnering aan dingen in een snel tempo de neiging heeft te vergeten". Mwah, een aardig resultaat. Toch heb ik een lichte voorkeur voor het berijmde psalmvers, in dit geval een voorbeeld van schitterende poëzie.

Dit soort transacties tussen edelen en kloosters kwam veel voor. Ze waren dikwijls het initiatief van een Godvrezende edele, die door het begunstigen van een klooster zijn zielenheil geloofde te bevorderen. Dirk van Herlaar, de eerste Herlaar die Heer van Ameide was, was dus een vrome man. En dat in beide opzichten: dapper en Godvrezend.

In een volgend artikel lezen we meer over Dirk, en vervolgens over zijn zoon Arnold. Ook komt dan een stukje geschiedenis van de Zouwendijk aan de orde, want daarin spelen de Herlaars een rol. En natuurlijk de beloofde connectie met Noord-Italië. O ja, en dan die reigers...

Jan van Hullen

De 'kasteelheer' van slot Herlaar,
gestorven als een berooid man

deel 1: Afkomst, huwelijk en nageslacht

Teus Stahlie

Afkomst: Een opvallend figuur, die we in de 2^e helft van de 17^e eeuw tegenkomen in Tienhoven is Jan van Hullen (ook: Johan, Johannes). Als hij rond 1652 'opduikt' in de archieven blijkt hij korte tijd later bewoner te zijn van slot Herlaar bij Ameide... Wie was deze man, waar kwam hij vandaan, wat was zijn beroep? En wat natuurlijk bijzonder fascineert: wat bewoog hem om op een kasteel te gaan wonen?

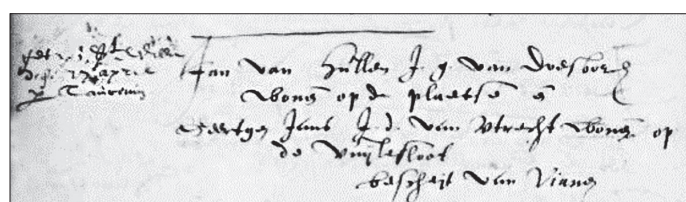
Om wat meer te weten te komen over Van Hullen duiken we allereerst de archieven in op zoek naar zijn afkomst. Die zoektocht voert ons naar Utrecht en Vianen. Rond 1630 woonde in Utrecht aan de (Stads-)Plaetse¹ ene Jan van Hullen, van beroep herbergier en goudsmid. Van hem is in het Centraal Museum in Utrecht een bijzonder kunstwerk bewaard gebleven: een zilveren avondmaalsbeker².

▲ Zilveren avondmaalsbeker. Vrijwel zeker van Jan van Hullen de vader van 'onze' Jan van Hullen.

Vader Jan duikt op in Utrecht als hij op 27 april 1613³ in het huwelijk treedt met Geertgen Jans. Hij zou zijn geboren in Doesburch(!?⁴) en zij in Utrecht.

Bij deze huwelijksregistratie wordt vermeld, dat Jan op de Plaetse woont. De toevoeging *bescheijt* (= wettelijk bewijs) van Vianen duidt er waarschijnlijk op, dat het bruidspaar afkomstig was uit Vianen. Die stad zal een belangrijke rol spelen in onze verdere geschiedenis!

▲ Huwelijksregistratie Jan van Hullen en Geertgen Jans te Utrecht (1613).

Vader Jan blijkt in ieder geval drie zussen gehad te hebben. We komen meer over hen te weten, omdat zus **Agneta⁵ Adolfs van Hullen**, wonend in Vianen, meerdere malen in de archieven wordt genoemd. Zo verschijnt zij op 2 september 1642⁶ op den *huijsse*⁷ van Jan Meijster van Osenbrugge haere zwager voor de Utrechtse notaris Gerrit van Waeij. Het betreft hier een schenking van 300 car.gld., die zij inter vivos⁸ doet aan haar nichten Christina en Maria Meijster, dochters van haar overleden zus Geertruijt, die getrouwd was met Jan Meijster⁹. Deze gift is een deel van een plecht¹⁰ van in totaal 700 car.gld. op het huis van haar zwager, onder voorwaarde dat zij en haar zuster Willemtgen Adolfs hiervan levenslang het vruchtgebruik mogen hebben. Het moment, waarop deze akte wordt vastgelegd, is niet toevallig. Wat blijkt? Haar zus Geertruijt van Ullen(!!) is op 14 maart van hetzelfde jaar in Utrecht begraven, *nalattende haere man met twee minderj. dochters; Duijschenhuijs* (zie akte van begraven hieronder).

5 Ook: Agnes, Anganieta of Agnis van Hullen; ook: Agnes Adolffs van Hulle.

6 Archief Utrecht, notaris Gerrit van Waeij, inv.nr. U019b002 d.d. 02-09-1642.

7 staende in de Springweg tegens over den Duitschen Huijse

8 Donatie inter vivos = een geschenk bij leven.

9 Jan Meijster had als toevoeging in zijn achternaam: Van Osenbrugge. Dit suggereert, dat hij mogelijk uit Osnabrück kwam en zich in Utrecht had gevestigd. In het Utrechts archief komen we ook een aantekening tegen van het overlijden op 21-05-1627 van een kind van Jan van Osenbrug. Wellicht betreft dit het huwelijk met Geertruij van Hullen en zouden ze rond 1625 zijn getrouwd. Jan was van beroep *cleermaecker*.

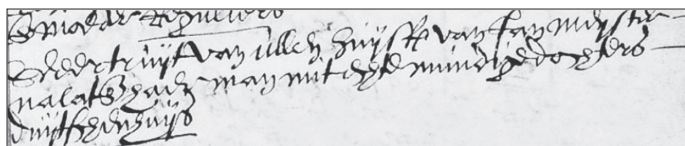
10 Plecht = gerechtelijke erkenning van een geldschuld.

1 De Plaetse was het plein tegenover het stadhuis van Utrecht.

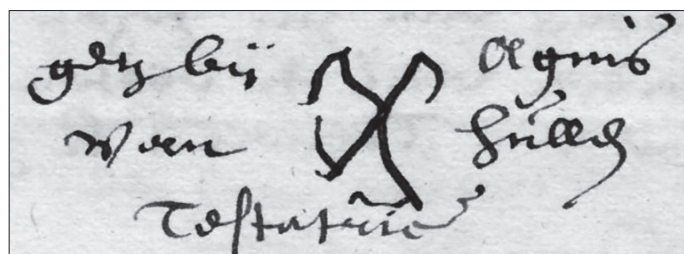
2 Objectgegevens: datering: 1617, inv.nr. 13476. Meesterteken op onderzijde bodem: driebladige tak in een achthoek.

3 Personenregister Archief Utrecht.

4 Zou dit ook Duisburg kunnen zijn? Niet onmogelijk, dat de familienaam Hüllen/von Hüllen geweest is.

▲ Akte van begraven van Geertruijt van Ullen (1642).

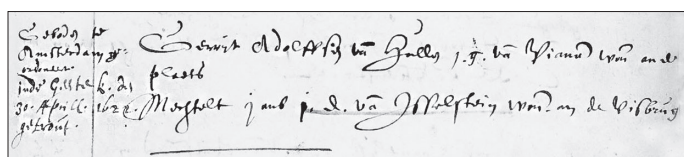

▲ Ondertekening van Agnes van Hullen van haar testament
(=> merkteken 1660).

We hebben hier dus drie zussen in beeld: Geertruijt, Agneta en Willemgtgen, de laatste ook aangeduid als Willemijntje. Ook zien we de voornaam van hun vader: Adolph. Deze Adolph komt ook voor¹¹ in de notariële archieven van Utrecht, en wel in 1605 als hij procuratie krijgt voor de overdracht van grond in Kortenhoef.

Maar hoe weten we nu, dat (vader) Jan van Hullen een broer was van deze zussen? Daarvoor moeten we weer naar Agneta. Op 24 maart 1660 gaat zij - *bedaechte dochter wonende tot Vianen* - naar notaris C. van Doorn in Utrecht en verzoekt hem haar testament op te maken. Zij is *gesont, ende machtich met ons gaende en staende, haer verstant, spraecke, sinnen ende memorie well hebbende...* Ze bepaalt, dat ze een christelijke begrafenis wil hebben en verder - hoewel ze alle eerdere bepalingen herroept - wil ze weer aan Christina en Maria, dochters van zaliger Geertruijt van Hullen, *die haers testatrices suster was*, elk 25 car. gld. geven. Daarnaast wil ze aan de 3 kinderen van zaliger Johan van Hullen, *die haers testatrices broeder was*, te weten *aen Johannes van Hullen de somme van 12 car.gld, aen Sara van Hullen en aen Jannichgen van Hullen elk 25 car.gld.* Verder geeft zij *om haar moverende redenen* al haar goederen, *geene uijtgesondert*, na haar dood aan Hendrick van Hullen, haar neef, wonend in Vianen, *die mede een soon is van haers testatrices za: broeder*. Hij zal de enige en universele erfgenaam zijn en moet bij haar begrafenis ervoor zorgen, dat er *wittebrood* wordt uitgedeeld onder de armen van Vianen... Opvallend, dat zij neef Jan duidelijk achterstelt bij diens broer Hendrick...; zou ze daar een bedoeling bij hebben gehad?

In alle stukken die we rond Agneta van Hullen tot nu toe hebben bekeken ontbreekt een verwijzing naar nog een broer: **Gerrit Adolfs van Hullen**. Het kan bijna niet missen gelet op het patroniem, dat hij ook een broer is geweest. Op 30 april 1622 komen we in Utrecht een huwelijksregistratie van hem tegen: hij treedt dan in de Geertekerk in het huwelijk met Mechtelt Jans. Hij zou geboren zijn in Vianen, klaarblijkelijk woonachtig geweest in Amsterdam (met attestatie) en nu wonend/verblijvend *aen de Plaets*. Zij komt uit IJsselstein en woont nu *aen de Visbrug* in Utrecht. Behalve de vermelding van zijn huwelijk vinden we verder geen enkele andere verwijzing naar hem terug in de Utrechtse archieven. Waar zou hij dan zijn gebleven? Vroeg gestorven? Naar elders getrokken?

▲ Kerkelijke huwelijksregistratie van Gerrit van Hullen en Mechtelt Jans (Utrecht; 1622).

Op basis van de alle verzamelde gegevens kunnen we nu een plaatje maken van de familie Van Hullen: (zie onderstaande tabel).

11 Archief Utrecht, notaris J. van Herwaarden, inv.nr. U003a016.

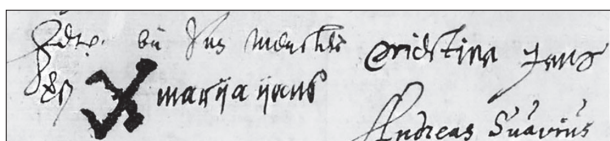
Adolph van Hullen
(ca.1565/70 - ??)

I	I	I	I	I
Geertruijt geb. ca.1600? †1642	Agnes/ Agneta geb. ca.1600?	Gerrit geb. ca.1597?	Jan/Johan herbergier/goudsmid geb. ca.1590; † <1660 & 1613 Utrecht	Willemgtgen/ Willemijntje geb. ca.1605?
&	& 30-04-1622			& 1638
Jan (de) Meijster kinderen:	Mechtelt Jans		Geertgen Jans	Adolphus Moll
- Christina			I	
- Maria				
	I	I	I	I
	Hendrick	Jan/ Johan	Sara	Jannichje
		geb. 1625/30?	† na 1660	† na 1660
	=> Vianen	=> Ameide		

N.B. De volgorde van de hier genoemde kinderen is willekeurig; het is niet uitgesloten, dat er meer kinderen uit genoemde huwelijken zijn voortgekomen, maar deze zijn óf jong gestorven óf verder niet bekend.

Voordat we verder gaan met Jan van Hullen, de bewoner van Herlaar, kunnen we bovenstaand schema nog wat verder 'inkleuren':

- Jan Meijster en zijn vrouw Geertruijt hebben enige tijd gewoond aan de Lange Jansstraat 24 in Utrecht, tegenwoordig een gemeentelijk monument. Op 17 juli 1624 transporteerde wapen(steen)snijder Aernt Wolphertsz van Cuylenborch het huis aan kleermaker Jan Meijster; het huis werd toen al door hem bewoond. In juli 1626 laten zij een kind begraven, wonende in de Lange Jansstraat (als hij in 1643 hertrouwt, wordt hij Jan de Meester genoemd). Op 28 april 1629 transporteren kleermaker Johan Meijster en Geertruijt van Hullen het huis weer aan Hendrick Willems Salden.

Scheidingsakkoord tussen Jan Meijster en zijn dochters (Utrecht, dec.1642) met merkteken van Jan Meijster en handtekeningen van zijn dochters.

- Dochter Maria Meijster(s)/Meester was getrouwd met Willem Decker en woonde in Ameide. Na zijn dood hertrouwt zij op 3 maart 1678 in Ameide met Hendrick Aertsz van der Leun (ook: Verleun), oud-burgemeester van Benschop. Hij was op dat moment weduwnaar van Marichie den Amersfoorder en nog steeds woonachtig in Benschop. Bij het huwelijk in 1678 met Hendrick van der Leun krijgt Maria niet alleen 6 kinderen mee van Hendrick, maar heeft zij zelf ook nageslacht van Willem Decker. Zo vinden we in 1680 een notariële akte¹² in Utrecht, waarbij Joan van Hullen (!!) als voogd over Maria Linschouw, onmondige dochter van Andries (van) Linschouw¹³ en Geertruijt Decker(!) uitvoering geeft aan de verkoop van een stukje land in Blokland op grond van het testament van zaliger Maria Meijster (dus is zij kort na het 2^e huwelijk overleden).
- Willemijntje Adolfs trouwt op 1 juli 1638 in Utrecht met Adolphus Moll, afkomstig uit Wesel (Dtsl). Op 5 oktober 1638 wordt hij ingeschreven als student in Leiden en ook heeft hij in Utrecht gestudeerd. Hij blijkt zich later in Wesel te vestigen want daar wordt op 9 november 1643 een zoon geboren: Johannes Christiaan Moll.
- De doop van de kinderen van Jan van Hullen sr en Geertgen Jans is niet terug te vinden in de doopboeken van Utrecht. Waar verbleef het gezin? Een antwoord op deze vraag zou kunnen zijn: Vianen. Hier woonde in later tijd ook hun zoon Hendrick. Helaas beginnen de doopboeken van Vianen pas na 1670... en van begraafboeken is al helemaal geen sprake.
- Hendrick van Hullen trouwt op 6 januari 1648 in Vreeswijk met Gerbrecht(je) van Lobbrecht,

dochter van Willem Matthijsz van Lobbrecht, schout op de Vaart (1637). Daar in Vreeswijk worden 2 dochters geboren: Aletta (oktober 1648) en Johanna Christina (1650). In 1651 vertrekt het echtpaar met attestatie naar Vianen. Hendricks beroep wordt daar aangeduid als zilversmid (1654) en wijnkoper (1655). Hij woonde daar aan de Voorstraat.

Dochter Johanna Christina trouwt (1710) met Arnold de Roy, procureur van de Raad van Brabant in Den Haag. Een voorname partner!! Van Hullen moet een handige koopman zijn geweest, getuige het feit, dat hij geregeld geld uitleende. Zo ook in 1658 aan Adriaen Cort uit Vianen¹⁴, die hij 400 car.gld. leende voor de koop van een vingerhoedsmol. Opmerkelijk, want met deze man vocht hij enkele jaren eerder (1656) een proces¹⁵ uit, dat Hendrick uiteindelijk won.

Wat opvalt, is dat Hendrick ook genoemd wordt in de leenboeken van Vianen:

14-3-1663: Joost Jonas, notaris en procureur te Vianen, voor Hendrik van Hullen, waarna overdracht aan Matthijs van Lobbrecht, schout op de Vaart, en Eelco Clant, luitenant¹⁶.

- Van Sara en Jannichje, de zussen van Hendrick en Jan hebben we verder geen gegevens. Waarschijnlijk moeten hun namen gelezen worden als Sara Jans en Jannichje Jans... Ze moeten in 1660 nog in leven zijn geweest, want dan krijgen ze geld toebedeeld in het testament van hun tante Agneta.

Welk beeld rijst op uit het voorgeslacht van Jan van Hullen? De indruk bestaat, dat ze tot de gegoede middenklasse hebben behoord, zeker niet tot de arbeidersklasse, maar ook weer niet tot de hogere klasse.

Aangezien Agnes en Hendrick in Vianen woonden en we geen doopaantekeningen van Jan en zijn broer/zussen in Utrecht terugvinden, houden we het erop, dat de familie van Jan senior (lange tijd) in Vianen heeft gewoond. Zou Jan junior daar contact met graaf Van Brederode hebben gehad en zo aan zijn domicilië op Herlaar zijn gekomen?

Huwelijk en nageslacht

Nu naar **Jan van Hullen** (junior). Omdat er van Ameide en Tienhoven geen doop- of trouwboeken van vóór 1660 meer aanwezig zijn kunnen we dus huwelijken en kinderen van vóór die tijd via deze bronnen niet terugvinden.

De eerste vermeldingen, die we over hem hebben gevonden, dateren uit de jaren 1652/53. Op 7 september 1652 komt Angenieta van Hullen, zijn tante, uit Vianen naar Ameide om daar voor het Gerecht te laten vastleggen, dat zij een *boomgaert groot eene*

¹⁴ RA Vianen inv.nr 14 d.d. 21-04-1658.

¹⁵ RA Vianen inv.nr 13 d.d. 06-05-1656.

¹⁶ Het betreft hier nr.367A: 1 morgen land in de Haag boven Vianen; 29 fol. 249v250.

¹² Archief Utrecht, notaris F. van Meerkerck, inv.nr. U077a005.

¹³ Andries was koopman *in fulp* (=fluweel) en woonde met zijn vrouw in Rotterdam.

▲ Afbeelding van Slot Herlaar zoals het eruit heeft gezien tijdens de bewoning door Jan van Hullen en zijn vrouw (circa 1647 van Roelant Roghman).

mergen met alle bepotinge, betimmeringe en beplantinge schenkt aan haere neve *Johannis van Hullen*. Deze boomgaard ligt net buiten de stad Vianen (aan de zuidzijde van de *Hagenwegen*) en Jan mag deze *ten eeuwigen dage* hebben op voorwaarde, dat Angenieta *jaarlicx uijt den bomgaert sall mogen genieten ende trecken soo veele vruchten als sij in haere huijshoudinge van noode soude mogen hebben...* Niets voor niets! Het heeft er alle schijn van, dat Jan op dit moment al in Ameide woont; waarom zou zijn tante anders helemaal uit Vianen komen om het contract in Ameide te laten vastleggen? Zoals later blijkt: een huwelijkscadeau van tante Agnieta!

Even later, op 23 februari 1653¹⁷, blijkt Van Hullen samen met zijn vrouw(!) **Gijsbertje Cornelis(sen) Cremer** naar de Viaanse notaris Joost Jonas gestapt te zijn om regelingen met betrekking tot de huwelijksvoorwaarden vast te leggen. We lezen: *...om redenen soo sij comparanten verclaerden dat sij seeckere houwelicx voor-waerde op de instantie ende inportunitijt van Gijsbertgens vader geteijckent hebben contrarie de beloften aen den voorn: van Hullens vrinde gedaen was, instituerende sij comparanten ten dien fine de naeste bloetverwanten van diegene die eerst afflijvich worden sal...* Ze hebben dus huwelijksvoorwaarden opgesteld op aanraden van (onder invloed/dwang?) van Gijsbertjes vader, waarbij de bloedverwanten van degene, die als eerste komt te overlijden, de erfdeling moeten regelen. Van Hullen zou dan geen zeggenschap krijgen over de goederen, die vanuit de familie Cremer zijn ingebracht.... Dat is niet naar de zin van Van Hullen: hij wil een rege-

ling ‘in gemeenschap van goederen’: dan vervallen de goederen van zijn vrouw bij haar overlijden aan hem!! Je mag aannemen, dat vader Cremer (een rijk man!!) dat zeker had afgeraden! Zou Cremer van deze nieuwe akte op de hoogte zijn geweest?

Maar Gijsbertje bedenkt zich... Zonder haar man(!) stapt zij enkele dagen later (18 maart¹⁸) naar het Gerecht in Ameide en legt een bijzondere verklaring af. Zij, *clouck ende gesont van lichaeme*, verklaarde, dat *sij ende haeren man op de 23^e februari 1653 lestleden voor Joost Jonas, notaris tot Vianen heeft gemaect seeckere testamente ende uijterste wille bij de welcke de eerststervende de langhstlevende is institueerende inde vruchte en lijfftocht van alle de goederen, die de eerststervende metter doot ontruijme soude (alsmede geruntieert¹⁹ van ‘t recht van seeckere boomgaert²⁰ bij hare man ten houwelijcke aangebracht)... welcke testamentare dispositien sij verclaerde te wesen strijdich jegens haer gemoet ende wille... maer te sijn geschiet uijt puere misleijdinge ende dreijgementen van haere man*. Door deze situatie verklaart zij het testament doot ende te niette en cragteloo! In plaats hiervan wenst zij dat de goederen na de dood van haar of haar man gedeeld en vererfd worden volgens de huwelijksvoorwaarden, die zij vóór hun huwelijk hebben vastgelegd, opgesteld dus in overleg met haar vader. En weer rijst hier de vraag: zou - in dit geval - Van Hullen weet hebben gehad van deze akte?

18 RAZU, Stadsgerecht Ameide toeg.nr.525, inv.nr.45A folio 253 d.d. 18-03-1653.

19 Betekent: afgezien van, uitgezonderd.

20 Dat moet de boomgaard van Jans tante zijn!

17 NA Ameide, toeg.nr.3.03.08.010, inv.nr 49 d.d. 23-02-1653.

▲ Gijsbertjes (Gijsken) handtekening onder de akte van 18 maart 1653.

Al met al: geen vrolijke(...) start van het huwelijk. Dat zal dan wel eind 1652 zijn gesloten. Meestal was de man dan 25/30 jaar oud en de vrouw enkele jaren jonger en dat zou dan een schatting opleveren van ca. 1625/27 als geboortjaar van Jan en ca. 1630²¹ als geboortjaar van Gijsbertje.

Notaris Jonas spreekt in eerdergenoemde akte overigens over *woonende tot Ameijden...* Dat zou erop kunnen duiden, dat het echtpaar zich eerst in Ameide vestigde alvorens enkele jaren later naar Herlaar te verhuizen.

Kort na het dispuut over de testamentaire regelingen komen we een vermelding van Van Hullen tegen in de kerkboeken: in 1653 stelt de plaatselijke predikant ds. Auricanus een lijst op van de communicanten in Ameide en Tienhoven. Op de 9^e juli wordt *Ian van Hullen* op de lijst vermeld, waarschijnlijk als nieuw lidmaat als gevolg van het doen van openbare belijdenis.

Wat weten we meer van Gijsbertje? Ze is dus de dochter van Cornelis Adriaanse Cremer (ook: Arien-se/Cramer), een zeer welgesteld koopman (*laecken-cooper*), wonend aan de Voorstraat in Ameide. Hij zou een zoon zijn van Adriaen (Arien) Willems Cramer, afkomstig van *Weverwijck*²², maar verhuist naar Lopik, waar hij herbergier was in de herberg “De Blauwe Engel” (1623)²³. Cornelis groeide dus op in Lopik, maar trok na zijn huwelijk naar Ameide. Gijsbertje had ook nog een broer: Adriaen Cornelissen. Deze Adriaen zou een zeer vooraanstaand burger van Ameide worden: ruwweg in de periode 1650-1700 was hij secretaris van Ameide en Tienhoven! Veel, heel veel documenten zijn door hem opgesteld en ondertekend. Al op betrekkelijk jonge leeftijd (in 1649) bezat hij het nodige geld om een brouwerij te kopen in Ameide (mede via zijn vader!) en dit leidde ertoe, dat hij zijn naam veranderde. We kennen hem daarom eigenlijk alleen maar als *Adriaen Brouwer*²⁴, *secretaris van Ameide*!

Wie was dan de moeder van Adriaan en Gijsbertje? Haar naam komen we tegen in een interessante akte d.d. 1 april 1653²⁵, waarin de kinderen van *Jannetje Willemsdr* hun moederlijk deel in de erfenis regelen met hun vader Cornelis Adriaans Cremer. Een aantal opvallende zaken uit deze akte:

- In deze akte is sprake van een ‘moederlijk erfdeel’ en van de *weduwnaer* Cornelis Adriaanse Cremer. Jannetje is dus kort tevoren overleden; dat zal dan 1652 of begin 1653 zijn geweest.
 - Verrassend, dat in de akte drie(!) kinderen van Jannetje worden genoemd. Naast Adriaan en Gijsbertje wordt ook Cunera Louris²⁶ als dochter genoemd; zij is de (latere) echtgenote van Gerrit Hendrickse van Velroo²⁷, die ook nog enige tijd schepen was van Ameide.
 - Er blijkt in maart 1650 een testament gemaakt te zijn door Cornelis Cremer en Jannetje Willemsdr, verleden voor notaris Cornelis van Rodenburch uit Vianen. In onderling overleg en met ieders goedvinden wordt dit testament nu nietig verklaard en maakt men onderling een nieuwe afspraak.
 - In de genoemde akte uit 1653 komt men overeen dat de drie kinderen gezamenlijk 21.000 gulden krijgen, ieder dus 7.000 gulden (in de vorm van papieren, obligaties, actiën en contanten). Een enorm(!) bedrag voor die tijd, hetgeen illustreert hoe welgesteld Cornelis Adriaanse was! En dat alles nog los van de *wollen ende linnen klederen mitsgaders dat behoort heeft ten lijve van Jannetje...*
 - In een akte d.d. 24 november 1653²⁸ laten Gerrit van Velroo en zijn vrouw vastleggen, dat zij het afgesproken bedrag ontvangen hebben en verder geen aanspraken meer zullen doen gelden.
 - Als Cunera een dochter was van Jannetje Willemsdr dan moet Jannetje dus eerder getrouwd zijn geweest en wel met ene Laurens/Lauwe/Lourens. Cunera was dus een halfzus van Adriaan en Gijsbertje.
- N.B. We komen meer te weten over Jannetjes 1^e huwelijk uit een akte²⁹ uit 1639. Het is een akte van *uijtcoop*, die met name gericht is op het uitbetalen van het vaderlijk erfdeel aan Cunera. Haar vader blijkt Louweris Davitse(n)³⁰ te zijn,

26 Deze naam wordt op verschillende manieren geschreven: Quirina/Cunera/Cuijntje etc. Ook de achternaam: Laurens, Lourens, Louris, Lauweris etc. Op de lidmatenlijst van de kerk van Ameide komt zij ook voor als getrouwd hebbende *Gerridt Henderijks van ?* (moet dus zijn: van Velroo): *Cunera Laurensdr lidm.* 5-7-1646.

27 Hij is ook enige tijd schepen en kerkmeester in Ameide geweest en was afkomstig uit Vianen. In de archieven van Vianen is sprake van Engel Hendricks van Velroo, een schoonzoon (1638) van de Vianse burgemeester Nicolaas Hamel. Later (1658) blijkt deze Engel in *Hamborch* te wonen. Gerrit van Velroo was dus getrouwd met Cunera Lourens en hertrouwde in 1661 met Stephanina Leender(t)s in Amsterdam (o.t. 14-07-1661).

28 RAZU, Stadsrecht Ameide toeg.nr.525, inv.nr.45A: “Minuten allerhande akten” nr.28 d.d. 24-11-1653.

29 RAZU, Stadsrecht Ameide, toeg.nr.525, inv.nr.34: “Sententiën 1634-1644”, f136vso e.v. d.d. 14-05-1639.

30 We zijn er niet in geslaagd om Louweris of zijn familie terug te vinden. In de akte uit 1639 is sprake van een bloedvoogd Laurens Davitsen en dat zal ongetwijfeld een broer van Louweris zijn geweest. Verder nog een aanhaling uit een akte d.d. 08-04-1625: *Adriaen Jan Berents is bedeeft eerst aen de helft van de huijsinge en hofstede in Tienhoven mette helft van de 5 ackeren hiermaels bij lotinge tegens hare vader gedaen, beneffens nog een 1/6e deel van 3 mrg lants leggende alhier over de stege in't quartier van de hoeff gecomen van Davidt Lauwertsz gemeen met Jan Berents zijnen vader...*

21 Later blijkt zij haar laatste kind in 1672 te krijgen, hetgeen deze schatting nog eens bevestigd.

22 Een klein buurtschap ten oosten van Meerkerk.

23 Volgens het overzicht van de gezinsreconstructies Lopik en Carbauw door H. de Bruijn.

24 Zie een speciaal artikel, dat ik over deze man heb geschreven: Nieuwsblad-HVAT-2010-2, blz. 29 e.v.

25 RAZU, Stadsrecht Ameide toeg.nr.525, inv.nr.45A: Minuten allerhande akten nrs.71/72 d.d. 1 april 1653.

die in of kort vóór 1626 is overleden. Jannigje had toen drie kinderen uit dit huwelijk: Catharina, Louwen en Cunera (Cuijntje). In november 1626 heeft Jannetje - die overigens wordt aangeduid in deze akte als Jannetje Willem Berentsen den Hartoch (!!) - al een inventaris gemaakt en de uitkoop bij het Gerecht laten vastleggen. Maar de kinderen Catharina en Louwen zijn overleden, zodat alleen Cunera nu in 1639 haar vaderlijk erfdeel toebedeeld krijgt (enkele honderden guldens). Dan zal Jannetje rond 1627/28 met Cornelis Cramer zijn getrouwd en zullen Adriaen en Gijsbertje rond 1628/30 zijn geboren (zie eerdere aanname).

Het zou kunnen zijn, dat Cunera in 1639 in het huwelijk trad en dat daarom de inventaris uit 1626 aangehaald werd.

Ondertekening van de notariële akte van april 1653 (let op de handtekening van Cornelis Adriaanse Kramer, rechtsonder).

Pas op 21 februari 1655³¹ verklaart Jan van Hullen, dat met de overdracht van een stuk land in Lexmond zijn schoonvader de verdeling van de erfenis van Van Hullens schoonmoeder heeft afgerond. Je zou bijna zeggen: de vrede is (voorlopig) weer getekend... Cornelis Cremer komen we geregeld tegen in de archieven. Niet alleen als schepen van Ameide (1651/52), maar vooral ook als handelaar in huizen en stukken land en ook als verstrekker van leningen aan medeburgers. Kort na de dood van zijn eerste vrouw hertrouwt Cremer op 20 augustus 1654 in Ameide met Schooltgen Maximiliaens (ook: 'Max' of: 'Maxen'), die op dat moment in Utrecht woonde. Zij was weduwe³², 59 jaar oud en vroedvrouw van beroep. In het eerste Ameidese doopboek, dat medio 1663 begint, komt zij regelmatig voor als doopgetuige. Op 12 september 1670 stapt Schooltje in Ameide naar het Gerecht en legt enige aanvullingen op haar testament vast (voor de notaris, wiens naam haer is vergeten, tot Schoonhoven gemaect). Zij wil legateren aan haar zus Trijntje (Toontje), maar die is inmiddels overleden evenals Trijntjes (enig) kind. In plaats daarvan benoemt zij de kindskinderen als erfgenamen en haar broer Willem als executeur testamentair.

▲ Huwelijksregistratie van het huwelijk tussen Cornelis en Schooltgen in 1654 (DTB-Utrecht).

Cremer is waarschijnlijk eind 1674 / begin 1675 overleden, want op 2 maart 1675³³ komt zijn zoon Adriaan Brouwer voor het Gerecht in Ameide en overlegt een kopie van het testament, dat Cremer op 17 september 1669 heeft gemaakt ten overstaan van de notaris in Vianen. Hij heeft in dat testament uitdrukkelijk vastgelegd, dat de ene helft van zijn goederen na zijn dood naar zijn zoon gaat en de andere helft naar de kinderen van zijn dochter (en dus niets naar zijn schoonzoon!).

Het is natuurlijk lastig om vast te stellen wanneer er kinderen zijn geboren uit het huwelijk tussen Jan van Hullen en Gijsbertje, omdat de doopboeken pas in 1663 beginnen. Uit latere aktes kunnen we echter vaststellen, dat er meerdere kinderen in de periode vóór 1663 geboren zijn; in hoeverre er ook kinderen jong zijn overleden (veel voorkomend in die tijd) weten we niet.

Los van jong-gestorvenen, kennen we de volgende kinderen van vóór 1663 (volgorde onbekend):

1. Jannigje/Jannetje, geb. ca. 1652.
Omdat de doopboeken van Ameide ontbreken over de periode, dat Jannetje werd geboren, moeten we een inschatting maken van haar geboortjaar: dat moet rond 1652³⁴ zijn geweest (haar ouders zijn rond 1651/52 getrouwd). Zij trouwt (Johanna) op 30 juni 1678 met de chirurgijn Gerard/Gerrit Capoen uit Oudewater. Wie was deze Gerard Capoen? In de huwelijksregistratie wordt gesproken over: *van Amsterdam*. Daar blijkt hij op 14 mei 1651 gedoopt te zijn als zoon van Pieter Capoen en Marritje Gerrits. Als we verder 'spitten' in Amsterdam komen we op 3 juli 1650 het huwelijk in Rijsaterswoude(!) tegen van Pieter, weduwnaar van Pasquijntje Aernouts, wonend in Amsterdam, en Marretje Gerrits Craen uit Bodegraven.

Vader Pieter Capoen komt echter al spoedig na het huwelijk in 1650 en de geboorte van Gerrit te overlijden. Op 25 april 1655 hertrouwt *Marichje Gerrits Kraen, weduwe van Pieter Capoen*, wo-

31 RAZU Stadsgerecht Ameide toeg.nr.525, inv.nr.36 folio 26 d.d. 21-02-1655.

32 Zij was de dochter van Maximiliaan (Jongbloed?) en Trijntje Willems, geb. rond 1595 te Jaarsveld. Zij had nog een zus Trijntje en een broer Willem. Volgens het overzicht van de gezinsreconstructies Lopik en Cabauw (door H. de Bruijn) was zij eerder getrouwd met Adriaen Harmensz, *lackencooper*, wonend in Lopik. Ze zou in 1639 met hem zijn getrouwd. Ook in Lopik komt Schooltgen vaak voor als getuige bij de doop van een kind (vanaf 1640).

33 RAZU, Stadsgerecht Ameide toeg.nr.525, inv.nr.37 folio 51vso/52 d.d. 02-03-1675.

34 Haar laatste kind werd in 1694 geboren.

nend in Bodegraven in Oudewater met de chirurgijn Hendrick Barents. Gerrit groeit dus op ten huize van een chirurgijn en zal daar ongetwijfeld 'het vak' hebben geleerd. Want als hij in 1678 met Jannetje in het huwelijk treedt vermeldt hij als beroep: *chirurgijn*. Zou hij gesolliciteerd hebben naar de functie in Ameide? Chirurgijns werden in veel plaatsen aangesteld door het college van Schout & Schepenen om met name aan de armen geneeskundige hulp te verlenen; voor dat werk werden ze ook betaald (sociale hulp!). We kunnen in het doopboek van Ameide goed volgen welke kinderen uit dit huwelijk worden geboren:

- Pieter, ged. 18-03-1680; getuigen: Maria Craan en Ysack Capoen
- Ghijsbertus/Gijsbert, ged. 17-07-1681; getuige: Marrigje Gerards Capoen
- Jannetje, ged. 22-07-1683; get.: Geertruijt Gentman, huijsvr. van secr. Adriaen Brouwer
- Jannetje, ged. 30-11-1684; getuige: Geertruijt Gentman
- Cornelis, ged. 25-04-1686; getuige: Geertruijd Gentman
- Jannetje, ged. 22-01-1688; getuige: Geertruijd Gentman
- Gerrigje, ged. 03-11-1689 (*Gerrit Capoen, die den 27 october was overleden*); getuigen: Bernardus van Eck en Merrigje Capoen

Gijsbert, Jannetje en Gerrigje zullen uiteindelijk de volwassenheid bereiken; de andere kinderen zijn jong overleden. Maar ook vader Capoen komt al vroeg te overlijden, ca. 38 jaar oud. Op 25 november 1692³⁵ vervoegt Jannigje zich bij het Gerecht in Ameide samen met een zwager van Gerrit, die bloedvoogd is. De akte van uitkoop houdt in, dat Jannigje alle roerende en onroerende goederen, goud, zilver en gelden mag houden (daarbij verantwoordelijk is voor de schulden) en moet beloven de kinderen te *onderhouden in kost, dranck en clederren*. Als de kinderen tot hun mondige leeftijd zijn gekomen zullen ze ieder een zilveren ducaat krijgen ter waarde van 3 gld 3 stvrs. Dat laatste duidt nu niet direct op grote rijkdom...

Jannetje blijft dus achter met een aantal jonge kinderen... Dan komt korte tijd later een nieuwe chirurgijn in beeld: vanuit Delft(!) vestigt zich Johannes van Creethuijsen in Ameide. Wat zou deze man ertoe hebben bewogen naar Ameide te komen? Deze Johannes treedt op 20-12-1692 in Ameide in het huwelijk met Jannetje; hij is dan 22 jaar oud en Jannetje rond de 40 jaar.... Uit dit huwelijk wordt op 9 april 1694, *sijnde de tweede paesdagh*, een zoon gedoopt: Adriaan van Creethuijsen; getuige: Adriaan Brouwer (himsel!). Die naamgeving is al een eerbetoon op zichzelf! Na nog geen drie jaar huwelijk komt Jannetje in 1695 te overlijden, ruim 40 jaar oud. Op de 19^e augustus van dat jaar komen we een akte tegen, waarin Johannes voor *Schout ende Schepenen der*

stede Ameijde de uitkoop regelt van zowel de (nog in leven zijnde) kinderen uit het eerste huwelijk van Jannetje, met namen genoemd: *Gijsbert Capoen (14 jr.), Jannegen Capoen (8 jr.) en Ger-rigen Capoen (6 jr.)*, als ook van hun gezamenlijke zoon (*sijnde een naekint*) Adriaen van Creethuijsen *out ontrent anderhalff jaer bij den selven Johannis van Crethuijsen aen haer verweckt*.

2. Cornelia, geb. ca.1660.

Zij trouwt op 16 augustus 1691 in de kerk in Tienhoven met Albert(us) van der He(c)k *van Purmerend, woonende in Ameijda*. Daar in Purmerend worden 2 kinderen geboren: Jan van der Hek (dp. 12-06-1692) en Adriaantje van der Hek (dp. 20-12-1693). Kort hierna is Cornelia overleden. Albert hertrouwt op 28-05-1694 aldaar met Grietje Jans Vissers en gaat dan naar Edam, waar hij *chirurgijn* is.

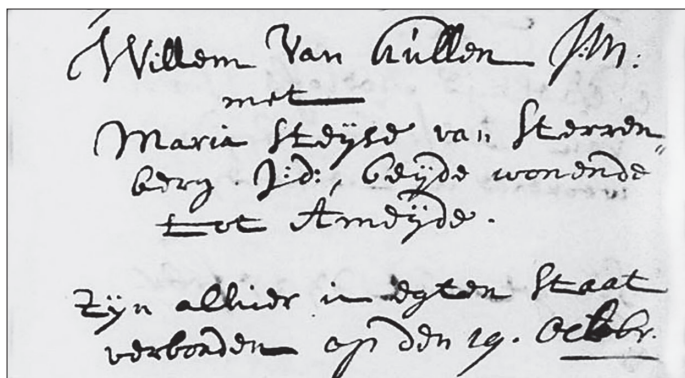
In 1700³⁶ ontstaat een conflict (*oneenichheit*) tussen Van der Heck enerzijds en zijn zwagers Willem en Adolf van Hullen anderzijds. Na de dood van Cornelia heeft Van der Heck zijn kinderen als erfenis van hun moeder een *hoffsteden* onder *Agthoven* geschonken. Maar deze kinderen zijn inmiddels overleden en Van der Heck beschouwt zichzelf nu als enige erfgenaam. Willem en Adolf protesteren: de goederen, die behoorden tot het bezit van Cornelia zijn geschonken door hun grootvader Cornelis Adriaanse Cremer onder *verbant van fidei commis*, d.w.z. dit bezit moet in de familie blijven en mag niet overgaan op een andere familie. Johannes van Creethuijsen (weduwnaar van Jannigje van Hullen) wordt gevraagd te bemiddelen. Hij sluit met Albert voor het Gerecht een akkoord: Albert doet afstand van zijn rechten en Johannes betaalt hem, binnen tweemaal 24 uur, 100 gulden als afkoopsom en belooft de zaak verder met Willem en Adolf te zullen regelen. Willem en Adolf gaan hier uiteindelijk mee akkoord hoewel ze aangeven geen geld te hebben om die 100 gulden te betalen. Ze beloven die uit huuropbrengsten te zullen voldoen.

3. Willem, geb. ca.1660.

In 1695 woont hij in Utrecht en geeft hij als beroep op, dat hij *bedienaer des Goddelycken Woorts* is. Maar nergens is een aanwijzing te vinden, dat hij dat beroep ooit heeft uitgeoefend. Wellicht heeft hij voor predikant in Utrecht gestudeerd, maar de studie nooit afgemaakt... In 1702 treedt hij in Ameide in het huwelijk met Maria Steijse (van) Sterrenberg.

In de jaren na zijn huwelijk vinden we hen vaak terug in de doopboeken van Ameide als er geregeld kinderen (8) in de kerk worden gedoopt. De oudste zoon (dp. 22-07-1703) wordt Johannes genoemd (vernoeming naar Willems vader) en de oudste dochter (dp. 25-04-1706) wordt Gijsbertie genoemd (vernoeming naar zijn moeder).

36 RAZU, Stadsgerecht Ameide toeg.nr.525, inv.nr.12 folio 85/86 d.d. 18-06-1700.

▲ Huwelijksaantekening van Willem van Hullen en zijn vrouw in 1702 (Trouwboek Ameide).

Het lijkt er overigens op, dat veel kinderen jong zijn gestorven (herhaling van voornaam). Het is niet goed gegaan met Willem en zijn vrouw; ze zijn in grote problemen geraakt. Er zijn allerlei aktes in de gerechtsboeken van Ameide over de periode 1700-1720 te vinden, waaruit blijkt, dat Willem niet zelf handelingsbevoegd (meer) was. Schout en Schepenen presenteren zich steeds als *opzieners over de goederen van Willem van Hullen*. Nog veel bonter maakt zijn vrouw het. Zij betreedt in deze jaren bij herhaling het pad van dievegge³⁷, wordt uiteindelijk gevangen gezet en er volgt veroordeling: *...hebben gehoord, ende gesien den Crimineelen Eijs en Conclusie van de Heer Willem Pieter van der Laeken etc etc mitsgaders gehoord de vrijwillige bekenissen van de gevange, doende Recht gelijk deselve met Advis van een onpartijdich Rechtsgeleerde wordt gecondemneert bij desen gebragt te worden ter plaetse daer men gewoon is binnen Ameyde Crimineele Justitie te doen omme aldaer aen een paell door den scherpreger wel strengelijk met roeden te worden gegeselt, bandt deselve gevange voorts uijt de steede ende lande van Ameyde voor den tijt van ses Jaeren... op straffe van een zwaardere veroordeling.*

Dit oordeel werd op 8 juni 1717 uitgesproken door de heren schepenen. 't Moet kort hierna een waar feestje geweest zijn op de Dam: zoiets wilde geen inwoner missen... Bij zo'n gelegenheid werden een aantal mannen opgeroepen om een ring te vormen rond het schavot; zij moesten de wat al te enthousiaste toeschouwers op enige afstand houden. En zo volgde de openbare bestrafing. Zou het geholpen hebben? We weten wel zeker van niet: enkele jaren later duikt onze Maria weer op in Ameide en gaat 'vrolijk' verder met haar ontoelaatbare praktijken.

Verder kunnen we op grond van het doopboek nog de doop van de volgende kinderen toevoegen:

4. Adolphus, ged. 13-02-1665; kort na de geboorte overleden.

Doopgetuige: *Schooltien Maxen*. Wegens de

kwetsbare toestand van de baby, wordt deze op kasteel Herlaar ter plaatse gedoopt in tegenwoordigheid van enkele kerkenraadsleden.

5. Adolphus, ged. 11-11-1666.

Doopgetuigen: Angenietje van Hullen uit Vianen samen met de grootouders Cremer.

Op de een of andere manier moet Adolf in Purmerend/Edam terecht zijn gekomen (via zijn zus Cornelia?). Op 19 april 1693 ondertrouwt hij in Purmerend met Annetje Jans Visker (Visser?), *weduwe uit Edam* met als aantekening: *elders getrouwd*. Waar hij met Annetje heeft gewoond is niet duidelijk, maar klaarblijkelijk is zij rond 1698 overleden. Vanaf 1699 vinden we aantekeningen van geboorte in Edam en is hij getrouwd met Sara Valentijn. Hierna (vanaf 1704) verhuist het echtpaar naar Ameide: in het doopboek daar komen we in de periode vanaf 1704 enkele doopregistraties tegen van kinderen van Adolph en Sara:

- Arijaantje, ged. 25-04-1699 te Edam
- Jan, gedoopt 17-10-1700 te Edam
- Wilhelmus/Willem³⁸, ged. 01-12-1702 te Edam
- Gijsbertus, ged. 13-07-1704 te Ameide; doopgetuige: Abigail Valentijn, *geheven door Theuntje Capoen*.
- Jannetie, ged. 15-08-1706 met doopgetuige Abigeltie Valentijn
- Cornelia, ged. 03-03-1709 met doopgetuige Maria Valentijn, bij absentie Teuntie Capoen.

Ook van Adolph wordt gezegd, dat schout en schepenen van Ameide *opsienders zijn over de goederen* van hem (1710-1715). Stond hij ook onder curatele?

6. Geertruijt, ged. 27-03-1672.

Doopgetuigen: Grietje Gentman en Arien Cornelis Brouwer, secretaris van Ameide.

Zij moet op jonge leeftijd overleden zijn, in ieder geval vóór 1691.

Korte tijd na de geboorte van Geertruijt is Gijsbertje overleden; op 2 maart 1673 wordt zij in de kerk in Ameide begraven, ruim 40 jaar oud. Adriaan Brouwer, Gijsbertjes broer, wordt benoemd tot (bloed)voogd over de nog jonge kinderen.

Op *Sondag den 24 Majj 1674* hertrouwt Jan van Hullen, *wonende op Huis te Harlar*, met Geertruijt Vlam, J.D. (*Jonge Dochter* = ongehuwd) uit 's-Gravenhage. Een dochter van een zeer vooraanstaand regent uit Den Haag: Maerten Vlam, rentmeester van het Hof van Holland! Haar moeder was Ursula van Capelle. Geertruijt werd geboren te 's-Gravenhage op 23 april 1636; ze was dus 38 jaar oud toen ze met Van Hullen in het huwelijk trad.

38 VOC-gegevens: waarschijnlijk is deze Willem van Hullen uit Edam, die in 1730 naar de Oost vertrekt met de VOC, identiek met deze zoon van Adolph. In 1738 is hij weer terug in het vaderland. Maar in 1748 vertrekt hij nog een keer. Nu blijkt hij getrouwd te zijn met Catharina van Greuven. Zijn schip vergaat.

37 Over o.a. deze vrouw heb ik een uitgebreid artikel geschreven onder de titel: Recht en slecht in Ameide (1) Nieuwsblad HVAT 2012, jrg. 23, nr. 1, blz. 26-31.

In 1683³⁹ ontstaat er een conflict tussen Jan van Hullen en zijn schoonmoeder, de weduwe van Maarten Vlam. Er wordt op hoog niveau een proces gevoerd, nl. bij het Hof van Holland. In een uitspraak van het Hof van 4 juni 1683 is Van Hullen veroordeeld om *cautie te stellen* voor de kosten van het proces, d.w.z. dat hij iemand moet vinden, die borg staat voor de kosten. Van Hullen verklaart tegenover het Gerecht van Ameide, dat hij alles *heeft aangewent omme een off meer cautionarissen in Hollant ten fine te vinden, doch dat hij de selve niet heeft comen erlangen...* Om te voorkomen, dat hij nu zijn proces niet kan voeren, *soo heeft hij onder solemneele eede verclaert ende be- looft de kosten – mocht hij daartoe worden veroor- deeld – promptelijck te sullen voldoen ende betalen.*

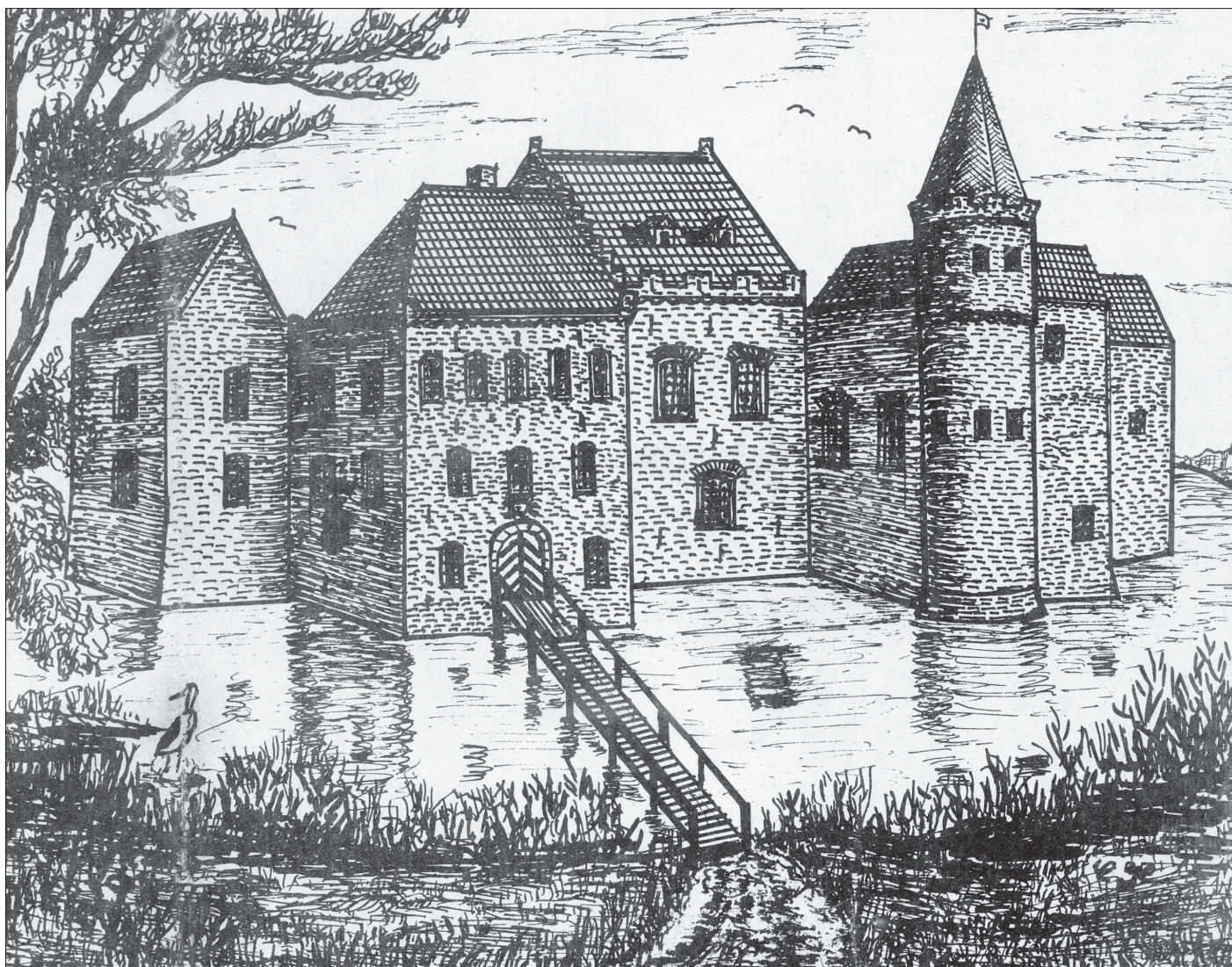
Wat zegt dit huwelijk over de contacten, die Jan van Hullen in Haagse kringen had?? In het tweede deel gaan we hier verder op in.

Afkortingen:

RA = (oude benaming) Rijksarchief;
NA = (nieuwe benaming) Nationaal Archief;
RAZU = Regionaal Archief Zuid-Oost Utrecht;
OA = Oud-Archief.

N.B. Deze studie is uitgevoerd over de periode 2000-2020. In deze periode zijn verschillende archiefstuk- ken verplaatst, o.a. van Den Haag naar Zederik en van Zederik naar Wijk bij Duurstede. Hierdoor klopt de benaming van de locatie niet altijd meer.

39 RAZU, Stadsgerecht Ameide toeg.nr.525, inv.nr.12 folio 14 d.d. 18-06-1683.

▲ Slot Herlaar 1520.

Jan van Hullen

De 'kasteelheer' van slot Herlaar,
gestorven als een berooid man

deel 2: de persoon Jan van Hullen en de ontknoping

Teus Stahlie

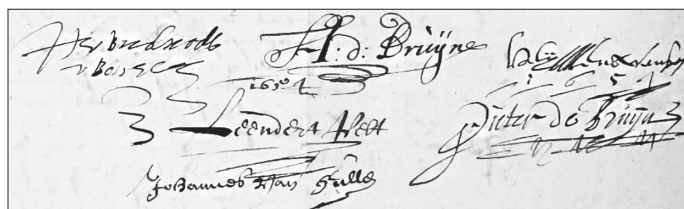
De persoon Jan van Hullen: Om Jan beter te leren kennen zouden we graag een helder beeld hebben van zijn beroep. Maar dat blijft helaas wat vagelijk... Waarschijnlijk is dat beroep het beste te typeren met de omschrijving van 'koopman' of 'handelaar'. We zien af en toe de term *laeckenkoper* gebruikt worden, soms *handelaar in wijnen* en soms verkoopt hij *goederen* (niet nader beschreven). Een veelzijdig koopman, die contacten had met mensen verspreid over het land. In zijn handel (en wandel) was hij niet altijd even punctueel... : hij was nogal eens laat met betalen, hetgeen leidde tot gerechtelijke vonnissen. Dit gedrag verergerde naarmate hij ouder werd. Begon hij langzaam in financiële problemen te komen? We laten een groot aantal aktes de revue passeren om te zien waar hij zich zoal mee bezig hield:

- In de periode 1654-1657¹ wordt vier jaar lang een belasting geheven van alle inwoners van Ameide. Dat gebeurt naar draagkracht. We zien zowel Jan van Hullen als zijn schoonvader op de *quotisatie* (opsomming) verschijnen:

Dienck Pelt 30 gld d'ns	7-10-0	7-10-0	7-10-0	7-10-0
Jacob Tijmen 20 gld d'ns	5-0-0	5-0-0	5-0-0	5-0-0
Cornelis de Cremer 20 gld d'ns	25-0-0	25-0-0	25-0-0	25-0-0
Jan van Hullen 25 gld d'ns	6-5-0	6-5-0	6-5-0	6-5-0
Peter Zichels 18 gld d'ns	1-10-0	1-10-0	1-10-0	1-10-0

▲ Vermelding van Cornelis Cremer en Jan van Hullen (N.B. Let op het hoge bedrag 25-0-0, dat Cremer betaalt in vergelijking met de anderen!).

- Op de 8^e december 1654² wordt *Johannis van Hullen* samen met *Leendert Cornelisse (van) Pelt* door Schout en Schepenen *der stede Ameijde*

▲ Ondertekening benoemingsakte tot waagmeester (1654). Linksboven de handtekening van Hendrik van Brederode³ (van Bolsweerd).

aangesteld als waagmeester van Ameide voor de duur van vier jaar. Daarvoor moeten zij *de balansen onder de stadthuijse ter plaetse daer toe gedestineert brengen ende hangen omme tot contentement van een ider dewelcks goederen volgens de behoorlijke eedt oprechtelijck te wegen en balancieren...*

De 'pachters' kochten dit werk af door Schout en Schepenen een bepaald (voorgeschreven) bedrag te betalen (350 gulden jaarlijks) en mochten vervolgens voor hun diensten de burgers een redelijk bedrag (*tol*) in rekening brengen. Zo creëerden zij verdiensten voor zichzelf.

- In de *Ordinaris Rechtboeken* van Tienhoven (1650-1668) komen we in 1661 Van Hullen tegen als hij in een proces³ gedagvaard wordt door Termeise metselaar Adriaen Eijmertse van Oostrum: *den eijsscher concludeert tot betalingen van vijftich gulden voor arbeidsloon volgens het besteck met van Hullen opgerecht voor eenich buitenwerck*. Om de klacht te beoordelen vragen schepenen een kopie van het bestek. Pas op 12 december(!) komt de zaak weer voor het gerecht in Tienhoven: *de gedaagde seijde dat den eijsscher niet naer behooren ende volgens het besteck heeft gemaect, versoect der halve dat den selven den eijsscher alsnoch het werck naer behooren sal hebben te maecken...* De schepenen kunnen weinig anders doen dan arbitrage aanvragen van een onafhankelijke deskundige (november 1662!). Jan van

1 RAZU, Stadsbestuur Ameide toeg.nr. 545, inv.nr.81: "Quotisatie huisgezinnen 1654-1699".

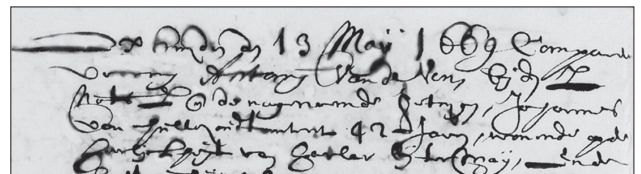
2 RAZU, Stadsbestuur Ameide toeg.nr.545, inv.nr.155: "Ijkwezen 1626-1801" d.d. 08-12-1654.

3 RAZU, archief Dorpsgerechten toeg.nr.064, inv.nr.700.

Hullen wordt dan in 1663 (20 maart⁴) in het gelijk gesteld. N.B. Deze *Rechtboeken* ontbreken helaas over de periode 1668-1674.

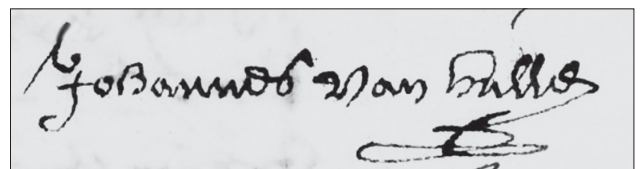
- In juli 1663 klaagt⁵ Louweris Fransen uit Ameide Van Hullen aan om betaling te doen van verschuldigde gelden. Waar de rekening over gaat is niet duidelijk. Schout en Schepenen veroordelen Van Hullen tot betaling.
In het Schepenboek van Ameide werd in 1663⁶ een geschil behandeld tussen *Johannis van Hullen woonende op Harlaer* en Claes Leenderts Verhoeff. Deze laatste is aan Van Hullen schuldig een bedrag van 29 gulden voor de *pacht van waeren*. Over welke *waeren* hebben we het hier?
- In hetzelfde boek wordt in 1664 eveneens melding gemaakt van *Johannis van Hullen, woonende op de Huijse Harrelaer*. Nu daagt hij *Annigje Adriaens van Wouwenberg* voor het gerecht en eist betaling van 14 gulden en 18 stuivers in verband met *leverantie van winckelwaeren*. Wat leverde hij dan?
- François Schepens uit Utrecht stapt in 1668 naar de notaris aldaar om 112 gulden van *Johannis van Hullen wonende opt Casteel van Harlar buitten Ter Meij* te vorderen. Als hij betaalt, dan krijgt Van Hullen *soodanigh gout ende silverwerck terug als hij tot onderpant gelaten heeft*. Als onderpand goud- en zilverwerk... Wat gebeurt hier; waarom doe je zoiets? Waren dit erfstukken uit de familie (vader was goudsmid)?
- In het archief van Lexmond is een ongedateerde akte⁷ aanwezig, waarin Jan van Hullen zich richt tot de *Camer van Justitie* in Vianen en verzoekt om de schout van Lexmond opdracht c.q. toestemming te geven *Maij Arijse van Roijen* uit Lexmond financieel te ondersteunen. Wat is het geval? Maij is *van Godt Almachtig besocht met eenige beroetheijt aen eene zijde van haer licham* waardoor zij niet in staat is in haar levensonderhoud te voorzien. Zij is enige tijd bij haar broer in Lexmond in de kost geweest, maar die heeft daar een einde aan gemaakt met als resultaat dat Maij op straat is gekomen. Daar heeft Van Hullen haar gevonden en zich over haar ontfermd. Hij vraagt nu om financiële ondersteuning van de armmeesters van Lexmond.
- In 1669 komen we hem tegen, wonend op *Herlaer* onder Tienhoven met vier volwassenen⁸ en drie kinderen. Die volwassenen kunnen bijna niet meerderjarige kinderen zijn; wie waren het dan: de dienstmeid en/of de tuinman en/of de eerdergenoemde Maij van Roijen? In 1670 weer dezelfde samenstelling van de bewoning: 4 volwassene, 3 kinderen en een paard...

- Ook komt hij in hetzelfde jaar voor op de lijst *Memori vande restanten van het Soutgelt⁹ en Hooringelt¹⁰*. Hij - *Johannis van Hullen* - moet nog 4 gulden, 3 stuivers en 8 centen betalen, overigens het op één na hoogste bedrag op de lijst. Waarom betaalt hij niet op tijd?
- Eind april/begin mei 1669 komen we Van Hullen tegen in Amsterdam(!). Wat blijkt? Op 19 april heeft hij twee marktschippers uit Jaarsveld een wastobbe met boter laten inladen om die met hun schip naar Amsterdam te brengen. Een lucratief handeltje! Maar... als zij op 20 april (*des anderen daags*) in Amsterdam aankomen en hun vracht daar laten uitladen door de bierpachters (of hun knechten) is de boter 'verdwenen' (lees: gestolen). Wie heeft dit gedaan? Op 6 mei¹¹ leggen de beide marktschippers Bastiaan Cornelisz en Rut Blanckert onder ede een verklaring af voor de Amsterdamse notaris. Zij stellen hun vracht te hebben laten uitladen *nevens zijn requirants boter*. Meer weten zij niet. Op dezelfde dag geeft Van Hullen bij dezelfde notaris opdracht aan een lokale procureur om uit zijn naam het zaakje verder uit te zoeken en zo nodig een proces te voeren. Een week later, op 13 mei¹² komt *Johannes van Hullen, oudt ontrent 42 jaer¹³ wonende op de heerlijkheijt van Harlar bij Ter Maij* nog een keer bij dezelfde notaris in Amsterdam! Hij komt nu met aanvullende gegevens.

▲ Inleidende zinnen van de akte uit Amsterdam (1669):
...Johannes van Hullen oudt ontrent 42 jaeren, wonende op de heerlijkheijt van Harlar bij Ter Maij...

Van Hullen verklaart, dat hij op 20 april jongleden deses jaers 1669 de knecht van de wijnkoper Jacob de Weert heeft ontmoet. Die vertelde hem, dat hij gezien had dat *de dienaers van de schuijt* boter hadden gestolen/gesmokkeld en verborgen hadden.

▲ Ondertekening van de akte (1669).

4 Zie vorige voetnoot.

5 RAZU, Dorpsgerechten Tienhoven toeg.nr.064, inv.nr.700 d.d. juli 1663/ okt.1663.

6 OA Ameide "Archief van Schepenen van Ameide" inv.nr.3.

7 RAZU, toeg.nr.539: "Gerechtsbestuur Lexmond", inv.nr.106.

8 Dat betekende destijds tenminste 25 jaar oud.

9 Sout/Zoutgeld: extra belasting, die in relatie stond met de 1000^e penning. Hooringeld stond in relatie tot het bezit van koeien.

10 OA Ameide, toeg.nr.066: "Sout en Hooringelt"; 1670.

11 Archief Amsterdam, notariële archieven; archiefnr.5075, inv.nr.3608, aktenr.105521 d.d. 06-05-1669.

12 Archief Amsterdam, notariële archieven; archiefnr.5075, inv.nr.3608, aktenr.130573 d.d. 13-05-1669.

13 Dan zou hij dus zijn geboren in 1627, dat uitstekend past in onze schatting van 1625/30!

We hebben geen gegevens hoe een en ander is afgelopen. Heeft hij schade opgelopen, heeft hij een vergoeding gekregen? In ieder geval lijkt het erop, dat de marktschippers geen blaam treft.

- Op 4 mei 1672¹⁴ wordt *Johan van Hullen, residende op de huijse Harlach op Thienhoven inde hoge heerlijkheit van Ameijde* gemachtigd door ene *Hendrick Tuyt*, wonend in Hoorn(!) en - zo zegt de notaris - *sijnde nu alhier binnen Utrecht*, om hem te vervangen teneinde in *derselve woonhuijs aldaer* diens boedel en goederen, zowel roerende als onroerende (waaronder een winkel met de winkelwaren) *publicq of onder de handt te verkopen*. Hoezo Hoorn? Had Van Hullen wellicht geld tegoed van deze Tuijt?
- In de periode 1673/74 is hij diaken van de kerk in Tienhoven.
- 1675: Jan van Hullen betaalt *gemaelt gelt*. En weer is Van Hullen de vlotste niet bij het betalen van het *Sout- en horengelt* en moet hij worden aangemaand om te betalen. Financiële perikelen? Op de *Lijst van de hoefslagen*¹⁵ van de *Lekdijk van Ameide* 1676 komt de vermelding van Van Hullen regelmatig voor. Volgens deze inventarisatie bezat hij de nodige stukken land, die overigens voor een deel op naam stonden van zijn kinderen. Ook zien we hem weer terug als bewoner van het kasteel: *de singel omden Huijsen Harlaer groot omtrent 4 hond competeert Ex., bruijker Jan van Hullende boomgaertjen daer aen gelegen, groot omtrent 1½ hond competeert Ex., bruijker Jan van Hullen*.

De woordjes *competeert Ex.* betekenen zoiets als 'vallen als eigendom onder Zijne Excellentie' en daarmee wil gezegd zijn, dat de Heer Brederode de eigenaar is. Een bevestiging van de gedachte, dat hij een soort van huurder (pachter) was van het kasteel. Dit zouden indicaties kunnen zijn, dat de oorlog met de Fransen in 1672 het kasteel niet dermate getroffen heeft, dat bewoning onmogelijk was geworden. Wat in dat bewuste rampjaar rond het kasteel gebeurd is, is niet bekend.

- En dan nog een curieuze akte uit 1678¹⁶. In deze Utrechtse akte machtigt *Juffrouw Cornelia van Schoonderwoert, weduwe, boedelhoudster en lijftochteresse van sinjeur Johan van Wijckerslooth in leven brouwer alhier juffrouw Eva Sybilla Block omme uijt haer naemen te eijshen, te innen ende te ontfangen van sinjeur Johannes van Hullen woonende tot Vianen* op grond van het testament van zaliger Agnes van Hullen d.d. 22-07-1664 een bedrag van 109 gulden en 10 stuivers. Agnes zou in haar testament hebben aangegeven, dat een bedrag van 600 gulden uit de boedel van Johan van Hullen zaliger onder de schuldenaars verdeeld zou worden. Op haar deel doet Cornelia

Schoonderwoert nu een beroep. Was brouwer Van Wijckersloot leverancier aan de herbergier Van Hullen senior?

- Op 31-10-1679¹⁷ wordt Johan van Hullen door Schout en Schepenen van Tienhoven veroordeeld wegens het niet betalen van een fikse rekening (91 gld en 9 stvrs) voor geleverde wijnen door ene *Jacobus Bamberch*. Deze som moet in drie jaarlijkse termijnen worden voldaan. Gerrit Capoen, zijn schoonzoon, stelt zich borg. Weer financiële problemen?
- Eind 1680¹⁸ raakt *Joan van Hullen, woonende op de heerlijkheit Harlaer bij Ameijde* als voogd over de onmondige Maria Linschouw nog betrokken bij de afwikkeling van de erfenis van zijn overleden nicht Maria Meijster. Deze laatste was in eerste huwelijk getrouwd geweest met Willem Decker en uit dat huwelijk was Geertruij Decker¹⁹, de moeder van Maria Linschouw, geboren. Van Hullen geeft procuratie aan Joan van Poelweert, schout van Harmelen, om enkele morgen land onder Blokland te verkopen.
- Op 7 mei 1681²⁰ verschijnt *Johan van Hullen, woonende op den huijse Harlaer, ende Maijcken Claes de Wael, weduwe van Hendrick de Bruijn in zijn leven schout tot Ameijde*, voor het Gerecht op verzoek van schepenen Thomas Snoeck. Zij worden gevraagd onder ede een verklaring ('attestatie') af te leggen over de plaatselijke schoolmeester Govert van Zegen. De *deposanten verclaren seer wel kennelijck te sijn, dat sij mr. Govert van Zegen, schoolmr. alhier verscheijde malen hebben hooren seggen, dat de requirant (Snoeck) een dieff was...* Waarvan akte.

Ondertekening van de attestatie (1681).

- In de periode 1682-1684 begint Jan van Hullen (*Johan Hulle*) een proces bij het Hof van Holland tegen de weduwe van Maerten Vlam, zijn schoonmoeder (zie paragraaf De ontknoping).
- In Ameide kende men vroeger de z.g. *Vliegende Tol*²¹, een belasting die aan elk schip dat voor het eerst de tol passeerde werd opgelegd. Deze werd geïnd door een 'tollenaar'. In 1685 was Jan van Hullen *tollenaar van de vliegende branttol*. Als er schippers waren, die weigerden te betalen had de tollenaar het recht om het schip 'aan de ketting te leggen'. Op rechte dagen in september/oktober

17 RAZU, Dorpsgerichten Tienhoven toeg.nr.064, inv.nr.701 d.d. 31-10-1679.

18 Archief Utrecht, notaris F. van Meerkerck d.d. 16-10-1680. Procuratie nr. U077a005.

19 Zij was getrouwd met Andries Linschouw en woonde in Rotterdam.

20 RAZU, Stadsgerecht Ameide toeg.nr.525, inv.nr.46: "Minuten 1666-1724" f.43 d.d. 07-05-1681.

21 Werd ook wel *Brandtol* genoemd. Een oud middeleeuws recht, dat de familie Van Brederode geërfd had.

22 RAZU, Stadsgerecht Ameide toeg.nr.525, inv.nr.29: "Pleijdooyen" d.d. 28 sept.1685 e.v.

14 Archief Utrecht, notaris J. van Ameloveen d.d. 04-05-1672. Procuratie nr. U73a1-121.

15 Een hoefslag was een belasting, die betrekking had op de kosten van onderhoud van de dijk.

16 Archief Utrecht, notaris J.A. Becker d.d. 02-04-1678. Procuratie nr. U100a.001.

1685²² wordt een proces gevoerd van Van Hullen tegen bepaalde schippers.

Welk beeld roepen al deze vermeldingen op? In ieder geval van een man, die handel in allerlei goederen dreef, contacten door het hele land had, maar ook financieel vaak rommelde en op z'n minst niet erg nauwkeurig was met zijn betalingen. Overspeelde hij niet vaak zijn hand?

De ontknoping

Al onze voorzichtige conclusies en vraagtekens rond de persoon Van Hullen vallen in het niet bij het bestuderen van de gerechtelijke stukken²³ uit 1682/83 als hij een proces aanspant bij het Hof van Holland tegen zijn schoonmoeder, de weduwe Vlam. Ronduit shockerend en onthutsend is het beeld, dat nu oprijst van de kasteelheer...

Laten we de gegevens nader bekijken:

- a. Eind 1682 wordt voor het **Hof van Holland** de eis beschreven van Johan van Hullen *als in huwelijk hebbende Geertruijt Vlam*: na het overlijden van zijn schoonvader Maarten Vlam is zijn schoonmoeder blijven zitten in den geheelen boedel *soo die bij zijn schoonvader za: naergelaten was sonder aen hem eenigh bewijs van zijn schoonvaders naerlatenschap te doen*. Herhaaldelijk heeft hij om een inventaris gevraagd aan zijn schoonmoeder, maar steeds geen reactie gekregen. Daarom probeert hij nu via dit Hof zijn recht te verkrijgen.

Op 24 november 1682 vervoegt de deurwaarder van het Hof zich bij de weduwe Vlam aan haar huis in Den Haag en beveelt haar om een complete inventaris van alle roerende en onroerende goederen te leveren, zodat overgegaan kan worden tot erfdeling en de vrouw van Van Hullen haar rechtmatig deel in de erfenis kan krijgen. Bij bezwaar wordt de weduwe gedagvaard om op 14 december voor het Hof te verschijnen. Helaas, de deurwaarder treft mevrouw niet thuis... Haar zuster doet open, maar weigert het rekest aan te nemen...

Maar dan... de schok:

Op 12 januari 1683 (dus enkele weken later!) verschijnt Geertruijt Vlam, Van Hullen echtgenote, voor de notaris in Den Haag:

Juffr. Geertruijt Vlam, verlaetene huijsvrouw van Johan van Hullen, woonende alhier in Den Hage, voor haer selven, mitsgaders intervenueerende ende de saecke aennemende voor haer moeder; dewelcke verclaerde te constitueren ende maghtigh te maecken den Ed. Jacob Mierboom, procureur beij den Hoven van Justitie in Hollandt, omme te defenderen soodanige saecke jegens Johan van Hullen...

Wat is hier aan de hand? Van Hullen claimt het erfdeel van zijn vrouw, hij wil geld zien van zijn schoonmoeder, maar... zijn vrouw is er vandoor! Het lijkt erop, dat zij het er helemaal niet mee eens is, dat hij achter **haar**(!) geld aanzit, waarschijnlijk omdat het hem alleen maar gaat om zijn eigen belabberde financiële situatie! Zij heeft hem verlaten en kiest partij voor haar moeder. En daarmee komt de 'eis' van Van Hullen in de lucht te hangen...

Vervolgens gaat de door haar aangezochte procureur nu spitten in het verleden van de eiser en komt twee opmerkelijke zaken tegen:

- b. Een proces uit 1675 van de erfgenamen van Dirck Jacobs van Bambergen²⁴ uit Vianen tegen Johan van Hullen.

Op 8 september 1675 wordt voor de **Camer van Justitie in Vianen** de volgende verklaring over Johan van Hullen vastgelegd: *...dat hij suppliant (=Johan van Hullen) door quade fortuijn en gelede ne schade, mitsgrs dat hij voor dese door Dirck Jacobse van Bambergen geexecuteerd, en all sijne goederen bij executie vercocht sijn geworden, en buijten sijn schult, soo verder in verloop van schulden is geraeckt, dat hij niet machtich en is all sijne crediteuren te voldoen, en insonderheijt niet de kinderen en erffgenaemen van voorn. weduwe van Bambergen noch van hem sijn pretendeerende, en om regtens ontslae te sijn van alle molestatie, die hem daer over soude konnen worden aengedaen, was de suppliant te Rade geworden (=aangeraden) affstandt te doen van sijne goederen ten behoeve van sijne crediteuren, versoeckende mitsdien hem tot dien eijnde verleent en geexpedieert te worden om mandement in sulcke saeck dienende. Soo ist dat wij de saeck geconsidereert hebbende, de suppliant geoorlofft en geconsenteert hebben ons mandement, dat hij cessie en affstant sal mogen doen van sijne goederen volgens inventaris bij hem daer van overlegt ten behoeve van sijne crediteuren, ontbiedende en auctoriserende bij deze daeromme de eersten deurwaerder daertoe versocht, de voors. crediteuren bij edicte of andersints te dachvaerden, een dach te teyckenen ende te compareren voor de gemelte Camer van Justitie...* De betreffende schuldeisers (nakomelingen Van Bambergen) worden dus opgeroepen om voor de Camer te verschijnen, waarbij zij geïnformeerd zullen worden over het bewuste *mandement van cessie*. Daarbij zullen zij te horen krijgen, dat zij genoeg moeten nemen met de waarde van de overgebleven goederen van de schuldenaar... **Van Hullen werd dus al in 1675 failliet verklaard!**

Zoals uit de aanhaling blijkt, heeft Van Hullen zelf een inventaris opgemaakt van zijn goederen. Daar zal hij niet zo heel veel werk aan gehad hebben, want er is niet veel meer over... Onderstaand een stukje uit zijn eigenhandig geschreven inventarislijst:

23 NA, toeg.nr.3.03.01.01 Hof van Holland, inv.nr.10855, dossier II H204:

Proces Jan van Hulle tegen de weduwe van Maarten Vlam.

24 Deze Dirck Jacobs was in zijn leven Schepen van Vianen.

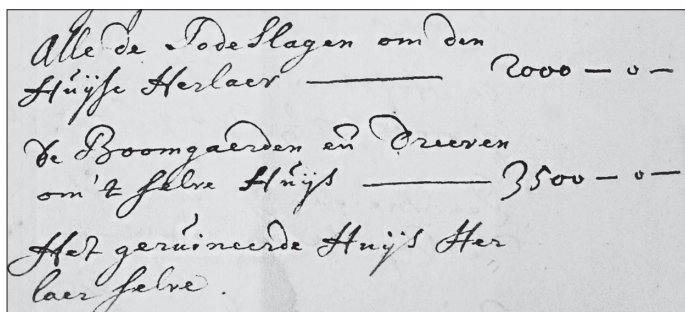
Van der Lippe²⁸, op 18 april 1691²⁹ in en arresteert op den huijse Herlaer alle de goederen naegelaeten bij Jan van Hullen met interdictie³⁰ aen Willem van Hullen om geen goederen te vervoeren op poene dat tegen hem geprosideert sal worden... Hij doet dit mede met het oog op de achterstallige pacht van denselve huijse bij Jan van Hullen verschult...

Twee dagen later zijn de goederen op last van de rentmeester door de schout en twee schepenen van Ameide geïnventariseerd en geëstimeert ende zijn de- selve geëstimeert op de somme van acht-en-seventich gulden vier stuivers. Vervolgens worden op 23 april de zaken afgehandeld met de kinderen en met de rentmeester, die dan zijn achterstallige pachtrente ontvangt volgens een op 16 juni 1690 aangegaan contract.

Een berooide kasteelheer als laatste bewoner van een ooit illuster kasteel...

Slotopmerking

Er zijn eigenlijk weinig of geen gegevens bekend over de toestand, waarin het kasteel zich rond 1700 bevond. In een overzicht³¹ van de waarderingen van de dominiale goederen uit 1714 wordt de waarde van het geruïneerde Huijs Herlaer gesteld op nihil... Wel zijn de omliggende stukken land en de boomgaard op flinke bedragen getaxeerd. Zo worden 'Alle de So- de Slagen om den Huijse Herlaer' getaxeerd op 2000 gld. en 'de Boomgaerden en Dreeven om 't selve Huijs' op 3500 gld. Voor die tijd aanzienlijke bedragen (zie afbeelding).

Alle de So- de Slagen om den
Huijse Herlaer ————— 2000 — 0 —
de Boomgaerden en Dreeven
om 't selve Huijs ————— 3500 — 0 —
Het geruïneerde Huijs Her
laer selve.

▲ Waardering van de gronden rond het geruïneerde Huijs Herlaer in 1714.

In januari 1727 wordt Herlaer in een akte³² omschreven als de ruïne van het oude kasteel Harlaer gelegen aan de Lekke onder de heerlijkheid van Tienhoven. Enkele jaren daarvoor zijn de restanten van het oude kasteel opgekocht door Gerard (van) Ophuijsen en

zijn vrouw Elizabeth van Pietersom³³. Wel een verkoop onder strikte voorwaarden! Zo werd bedongen, dat een hoek muers tot eene gedagtenisse soude moeten blijven staan. Maar de rentmeester van de domeinen van Vianen en Ameide is ter ore gekomen (1727), dat men zich niet aan de afspraak houdt en bezig is om alles af te breken en de stenen af te voeren. Hij authoriseert Jan Reynold van Amster, deurwaarder bij de Camere van Justitie tot Vianen om in te grijpen en het vervoer van de stenen onmiddellijk te doen stoppen! De stenen, die nog aanwezig zijn bij de ruïne en in het boomgaardje dienen in arreste genomen te worden!

Dat hoekmuurtje als monument(je) is er naar mijn weten nooit van gekomen... Misschien een idee om zo het aandenken aan het kasteel levend te houden?

Afkortingen:

RA = (oude benaming) Rijksarchief;
NA = (nieuwe benaming) Nationaal Archief;
RAZU = Regionaal Archief Zuid-Oost Utrecht;
OA = Oud-Archief.

N.B. Deze studie is uitgevoerd over de periode 2000-2020. In deze periode zijn verschillende archiefstukken verplaatst, o.a. van Den Haag naar Zederik en van Zederik naar Wijk bij Duurstede. Hierdoor klopt de benaming van de locatie niet altijd meer.

28 Simon Hendrik van Lippe-Detmold (1649-1697) de echtgenoot van Amalia van Dohna-Schlobitten (1644-1700), Vrouwe van Vianen en Ameide. Zij was een kleindochter van Johan Wolfert van Brederode (1599-1655), Heer van Vianen en Ameide en opdrachtgever van de bouw van het Stadhuis van Ameide in 1644.

29 RAZU, Dorpsgerecht Tienhoven toeg.nr.064, inv.nr.695 d.d. 18-04-1691.

30 Interdictie = verbod.

31 RAZU, toeg.nr.413: 'Bestuur van Stad en Land van Vianen', inv.nr.471: 'Staat van de dominiale goederen'.

32 RAZU, Dorpsgerecht Tienhoven toeg.nr.064, inv.nr.695 d.d. 22-01-1727.

33 Ook: Elisabetha van Pietersum/Pieterse. Hij is geboren in Tilburg.

His Story:

Het verhaal van

Albert de Gans

deel 1

Bewerkt door Dick Roodhorst

Verantwoording: Albert (Ab) de Gans heeft in boeiende bewoordingen zijn levensverhaal opgetekend en aangereikt aan de historische vereniging. Zijn levensverhaal is bewerkt en wordt, met zijn instemming, als vervolgverhaal gepubliceerd in ons blad. Hij heeft met zijn ouders, broers en zussen gewoond in de Nieuwstraat, de Paramasiebaan en het langst op Lekdijk 32 (Sluis).

Albert is geboren op 9 mei 1924 in het gezin van Geerit de Gans (geb. 20 oktober 1886, ovl. 25 augustus 1945) en Gerrigje de Bruin (geb. 11 augustus 1890, ovl. 2 februari 1984).

Het gezin bestond verder uit:

1. Adriaantje Kempina (Jaantje of Sjaan), geb. 28 september 1915;
2. Willempje (Wim of Wimpie), geb. 13 april 1918;
3. Adriaan (Otje of Janus), geb. 14 augustus 1920;
4. Govert (Goofie of Goot), geb. 7 januari 1922;
5. Albert (Oppie of Ab), geb. 9 mei 1924;
6. Albertus Martin (Bep of Bertussie), geb. 2 oktober 1927 en
7. Jannigje Goverdina (Jannie), geb. 8 juni 1935.

Vader Geerit was, over oude beroepen gesproken, hoepelmaker. Eerst het witte hout kloven en glad snijden, vervolgens door de buigmachine draaien en dan na het rondzetten de hoepels vastbinden met speciale spaantjes. De opbrengst werd vervoerd naar visserijhavens, waar de hoepels om haringtonnen werden gelegd.

Door het glad snijden van het hout kwamen er spaanders vrij, die in bossen werden gebonden en verkocht naar de bakkerij, dat leverde voor pa Geerit een zakcentje op.

Dit werk werd voornamelijk in de herfst en de winter uitgevoerd. In het voorjaar werd het in de winter gehakte rijshout in het water gezet en na het uitlopen van de rijpjes en het zwellen van de bast geschild en ontdaan van de groene bast en gedroogd op zgn. struiken om daarna te worden verwerkt tot hoepels. Het hout- en teenschillen werd in het vroege voorjaar uitgevoerd. De schillen werden gebundeld, verkocht

of voor eigen “kook en stook” gebruikt in de potkachel.

De dunnere teentjes uit de grienden werden ook in bossen gesorteerd op grootte, gebundeld en in het water geplaatst voor rijping van de bast. Het ontbasten (z.g. schillen) van de teen werd veelal door kinderen en vrouwen gedaan en dat was zwaar werk. Voor de kinderen was het vaak een taak voor en na schooltijd, vaak leidend tot blaren op je handen of wondjes en kloven, wat vanzelfsprekend nogal pijnlijk was. Bovendien was het vaak bitter koud, maar ja, je moest bijspringen om extra inkomsten te creëren voor bijvoorbeeld voorjaarskleding en schoenen. Meestal waren de extra inkomsten ook nodig om de kosten van kolen en olie te betalen van de afgelopen winter.

Na het teenschillen kwam de kersentijd. Er waren zeven boomgaarden met kersen. Vanaf de leeftijd van 12 jaar kon je als “heuer” gaan werken voor een pachter van een kersenboomgaard. Als heuer jaagde je door te roepen, te schreeuwen, te gillen, te ratelen met een houten ratel of te bellen met in de boomgaard opgehangen bellen, de spreekwieg weg. Kinderen gingen onder de ladder waar werd geplukt vaak kersen zoeken, het liefst bij bekende plukkers, die lieten nog wel eens wat extra kersen op de grond vallen. Deze kersen werden dan 's-avonds met elkaar opgegeten.

En na deze periode was het, soms diep in de polder, hooi rapen wat van de volgeladen wagens was gevallen. Het geraapte hooi werd thuis bewaard als wintervoer voor de konijnen. Tot die periode was het iedere dag gras snijden. De konijnen werden vervolgens rond de kerst groot en volwassen verkocht. De kinderen De Gans mochten de konijnen schoon maken en voeren, maar konijnenbout hebben zij nooit gegeten, elk dubbeltje was welkom voor het gezinshuishouden.

En dan de schoolvakanties. Altijd thuis en een enkele keer naar tante Sien (een zus van zijn moeder) in Schoonhoven. En, dat weet Albert nog goed, samen met broer Bep één keer naar Hilversum geweest, bij één van pa's klanten op bezoek. Vanuit Hilversum naar Huizen geweest bij de familie Van Doorn. De

▲ Ter herinnering aan mijn schooltijd: Ab en Bep de Gans.

Zuiderzee bestond nog, je kon wel 300 tot 400 meter het water in lopen om tot je knieën nat te worden. En dan ook nog die prachtige klederdracht en het dialect dat daar werd gesproken. En, 's-zomers waren daar pensiongasten, het eten wat ook Albert en Bep kregen was zo overvloedig en lekker.

Maar ook in de vakantieperiode was er volop werk aan de winkel. Bij Arie Versluis stonden honderden bessenstruiken met rode en zwarte bessen. De trosen rode bessen plukte hij zelf met zijn gezin en de zwarte losse bessen worden geplukt door "loonplukkers", en werd per kilo betaald. Het duurde lang voordat je een kilo had geplukt. En dat ook nog tussen de kippen en dus de kippenstront. Die liepen daar de gevallen bessen op te pikken. Tussendoor gingen ze vissen in de polder met een wilgenteen als hengel, een zelf gemaakt tuigje van zwart garen, een capsule van een fles als loodje en een kippenveer als dobber. Als visvoer een boterham en als aas wormen die werden opgezocht in de mesthoop. Zij aten boterhammen met suiker, en als moeder mee gingen kregen ze verdunde bessensiroop als drinken, zo'n dag aan de Tiendweg voelde best wel een beetje als een vakantie-dag. En, wie de meeste vissen had gevangen kreeg als beloning 's-avonds bij de koffie een zwarte mop, koekjes waren er alleen op zon- en feestdagen of als er visite kwam.

Tijdens de herfst(vakantie) werd het fruit geplukt. Na het plukken mochten ze, met toestemming van de eigenaar, het resterende fruit "klokeren", dat wil zeggen het fruit waar de plukkers niet bij konden met halsbrekende toeren uit de bomen zien te halen. En 's-winters met het hele gezin rond de potkachel waar, op de platte warmhoudbak, appels werden "gebraden" en peren gestoofd, ze hadden ze zelf verzameld, dus smaakten ze dubbel zo lekker. En, als er sneeuw lag, sleeën van de dijk af met zelf gemaakte sleetjes, die vanwege het ontbreken van spijkers (te duur) en botsingen uit elkaar vielen. Ze waren arm, maar dat was bijna iedereen en door een goed gezinsleven voelden zij zich niet arm, ze wisten niet beter!

Moeder Gerrigje deed de was voor inwoners van Ameide die wat meer geld te besteden hadden. Vrijdagavond werden de kinderen, door de oudste zus Jaantje, met warm water gewassen in de teil. De kinderen kregen dan schoon ondergoed, vaak met grote drukletters van de meelzakken die het gezin de Gans van de bakker had gekregen. Voor moeder Gerrigje

was vrijdagavond haar vrije avond en ging zij op bezoek bij tante Mijntje, die een kruidenierswinkel had.

In 1933 was er geen werk meer in de hoepelmakerij van Klaas de Wit en dat betekende voor vader Geerit, net als veel andere inwoners van Ameide, steun trekken om zijn gezin te kunnen onderhouden. Hij hanteerde echter principes van oude schrijvers zoals Bernardus Smytegelt (Middelburgse volksprediker – 17^e eeuw) en Alexander Comrie (orthodox-gereformeerde theoloog – 18^e eeuw). Deze theologen gaven hem de opvatting dat het gezin moest leven van wat de hemel zou geven. Pa Geerit was echter een handelaar en kocht op afbetaling een fiets bij Gerrit Hamoen. Een fiets met een bagagedrager op het stuur, daarmee kon een kist met boeken worden vervoerd. De boeken waarmee hij vervolgens van maandag tot en met vrijdag langs de deur gingen waren allemaal geschreven door heel "zwarte" dominees of Godegeleerden. De opbrengst van de verkoop is onbekend, maar de familie De Gans had het in ieder geval niet breed thuis.

Tijdens de periode dat het niet alleen voor het gezin De Gans slecht ging, maar ook de economie in Nederland stagneerde (1931 – 1936), ging Albert vaak met zijn vader mee naar zijn geloofsgezelschappen. In het zwart gekleed en Albert met lange kousen, kniekousen konden niet door de beugel. Zijn moeder ging niet mee, zij ging iedere zondag trouw naar de Hervormde Kerk Gereformeerde Bond, zoals dat in die tijd heette. Pa las zondags vaak een preek van de orthodox gereformeerde "oude schrijvers" en daar werden dan psalmen bij gezongen. Zij gingen op zondag twee keer naar de kerk, met drie halve centen voor de collectes en een halve pepermunt. Moeder had een vaste zitplaats gehuurd, Pa Geerit en de kinderen (toen hij nog naar de kerk ging) zaten op zogenaamde vrije zitplaatsen. Om die reden stonden ze al een half uur voor de aanvang van een kerkdienst bij de kerkdeur om een zitplaats te bemachtigen. Als je teveel zat te praten tijdens de dienst kwam de koster je aan je oor trekken of, nog erger, hij nam je mee naar een plek onder de preekstoel, een grote schande natuurlijk! Na het warme eten om twee uur 's-middags naar de zondagschool, een psalmversje uit je hoofd opzeggen en daarna een Bijbelverhaal. Aan het eind kreeg je een "plaatje" mee als bewijs dat je was geweest. En met kerst met alle kinderen kerstliederen zingen in de kerk. Ze werden dan getrakteerd op een sinaasappel, die aten ze precies één keer per jaar. Na de zondagschool werd er vaak gezellig een spelletje gespeeld, kienspel, domino of "drie strikken". Iedereen kreeg dan tien pelpinda's en ook vaak een glaasje verdunde rode bessensap met suiker te drinken. Ook werden op zondag, samen met moeder, liederen van Joh. De Heer gezongen, vader deed niet mee, de liederen waren te "licht". O ja, bij onweer en bliksem moesten ze allemaal 's-nachts uit bed en naar de huiskamer. Daar werd dan geknield en gebeden door vader want bij dat weer sprak de Here God tot ons...! Wij waren vaak nog slaperig en hoorden daar weinig van.

▲ De vier gebroeders De Gans: Adriaan (Otje of Janus) geb. 14 augustus 1920; Govert (Goofie of Goot) geb. 7 januari 1922; Albert (Oppie of Ab) geb. 9 mei 1924; Albertus Martin (Beb of Bertussie) geb. 2 oktober 1927.

Pa was zoals gezegd handelaar en wist een agentschap van Caltex Petroleum te bemachtigen. Goof, Bep en Albert gingen vervolgens iedere week langs de adressen om petroleum af te leveren. Pa wist ook een agentschap voor de verkoop van klompen te bemachtigen en tijdens het fruitseizoen werden mandjes appels en peren verkocht die waren ingekocht bij verschillende fruitboeren.

worden en om die reden tot het eind van de oorlog bij een andere boer ondergedoken. Goof is uiteindelijk tot zijn pensionering politieagent geweest.

Meer over Ab de Gans in het volgende Nieuwsblad: "Sneeuwpret bij de familie De Gans in februari 1942".

Inmiddels waren de oudere kinderen gaan werken, zus Sjaan eerst bij de kledingzaak van Mesker en later bij Klaas Streefkerk als hulp in de huishouding. Zus Wim werkte als dienstmeisje in Utrecht en fietste om de twee weken op zaterdag naar huis om 's-maandags heel vroeg weer naar Utrecht te fietsen... fietsen op zondag mocht natuurlijk niet!

Broer Adriaan was in 1934 begonnen het hoepelmakersvak te leren, hij vond dat geen leuk werk en wilde liever ander werk gaan doen, maar dat mocht hij niet van pa. Dat duurde tot 1938, in dat jaar werd hij dienstplichtig en is hij gaan varen als schippersleerling. Hetzelfde beroep als zijn opa Adriaan de Gans, die overigens in 1896 in Kiel is verdronken. Dat was trouwens ook de reden dat hij van zijn vader niet mocht gaan varen. Adriaan is dus uiteindelijk toch gaan varen en kwam na 4 jaar weer voor het eerst thuis!! Zijn verblijfplaats gedurende de periode 1938 – 1942 is onbekend gebleven.

Broer Goof wilde ook varen, maar mocht dat niet. Hij was een echt manusje van alles en had altijd werk. Vanaf 1938 tot 1943 is hij bij een boer gaan werken. Daarna is hij bij de ondergrondse actief ge-

◀ Sneeuwpret bij de familie De Gans in februari 1942. (N.B. Andere foto's uit die oorlogs-winter zijn afgebeeld in het Nieuwsblad HVAT, maart 2021, blz. 48-51).

Het geslacht

Van Vrijberghe de Coningh

In vier eeuwen
van meester-metselaar
naar acteur

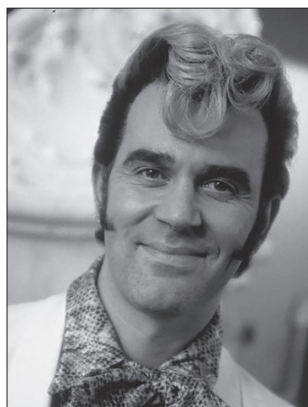
Hans van den Heuvel

Hoewel ik zelfs bij benadering niet weet hoeveel lezers van dit blad in de periode van 1993 tot 1998 of later een of meer afleveringen van de televisieserie "Flodder" hebben bekeken of een van de drie gelijknamige films hebben gezien, ben ik er vrij zeker van dat een aantal van hen op de hoogte is van het bestaan van deze productie. Het betreft hier immers een van de kassuccessen van de vaderlandse vermaaksindustrie.

Wat ik daarentegen zeker weet, is dat niemand of vrijwel niemand ervan op de hoogte is dat **Coen van Vrijberghe de Coningh**, die de rol vertolkte van Johnnie, de oudste zoon van de alom bekende "Ma Flodder" (Nelly Frijda), een zeer verre nazaat was van **Jacob Hendriksz de Coningh**, van wie in de in 1942 verschenen 28^e jaargang van "Het Nederland's Patriciaat" wordt vermeld dat hij op 6 april en 8 mei 1647 en 12 december 1650 "**meester-bakker**" te Ameide was.

De acteur, die ook zanger, muziekproducent, componist, regisseur en presentator was, werd op 12 november 1950 in Amsterdam geboren en overleed op 15 november 1997 in Almere. Bij een deel van het

grote publiek leeft hij in de herinnering voort, omdat hij tot de zeer weinige Nederlandse acteurs behoort, die "in het harnas" (in zijn geval: tijdens filmopnamen in een televisiestudio) overleed.

◀ Coen van Vrijberghe de Coningh als Johnnie Flodder.

De Pasteibacker. 44
Heeden mooy, Morgen Hooy.

De Bruilofs kost word vast bereid,
Tot voetsel van de Eidelheid;
Doch morgen is de Vreugd vercbveene:
Maar had ghy Ooren aan't Gemoed,
Men weet een Feest van eenwigh Goed,
Daar nood de Liefde Gods ons heene.

Pasteibakker was, zeker in de zeventiende eeuw, een eerzaam beroep. Pasteien waren in die tijd namelijk “*geen dagelykse cost voor het gewoone volck*”, omdat voor de bereiding onder andere “*fijne vleeschwaren, kostbare kruiden en specerijen en dure soorten deeg*” nodig waren. Een pasteibakker werkte in hoofdzaak dus voor de “*beter bedeeden*”, die het zich konden veroorloven om verschillende soorten pasteien op het menu te zetten.

Het lijkt dan ook geen twijfel dat Coenraad Jacobsz de Coningh en zijn vader, meester-metselaar Jacob Hendriksz de Coningh, de basis hebben gelegd voor de welstand van hun nakomelingen, zoals die ook tot uiting kwam in hun beroepen (predikant, makelaar, notaris, burgemeester, advocaat, enz.).

Voor de fijnproevers onder ons volgt hier een overzicht van de ingrediënten, die in de zestiende en de zeventiende eeuw in pasteien werden gestopt: “*capoennen*” (= hoenders oftewel kippen), “*gecapt speck*”, “*versche booter*”, “*doren van eijeren*” (= eierdooiers), “*pruimen van Damast*”, “*ghebradene castanien*”, “*gimbers*” (= gember) “*ende caneel*”. Bij andere gelegenheden verdwenen ook hazen, konijnen, duiven, pauwen en tal van andere soorten “*kleinwild*” en gevogelte in de kookpot en in aansluitend in de pasteien.

Deze bonte verzameling feiten bracht me ertoe om na te gaan hoe het de respectieve telgen van het patriciërs geslacht Van Vrijberghe de Coningh sinds het midden van de zeventiende eeuw is vergaan. Het resultaat van mijn speurwerk treft u hieronder aan.

De oudste generaties:

1. Jacob Hendriksz de Coningh, meester-metselaar te Ameide, als zodanig vermeld op 6 april en 8 mei 1647 en 12 december 1650;
2. Zijn zoon Coenraad Jacobsz de Coningh, geboren te Ameide omstreeks 1618, pasteibakker te Rotterdam, begraven te Leimuiden op 15 augustus 1704. Echtgenote: Catharina van der A, gedoopt te Rotterdam op 20 maart 1926;
3. Hun zoon ds. Cornelis de Coningh, gedoopt te Rotterdam op 20 februari 1652, predikant te Leimuiden, aldaar overleden in 1713. Echtgenote: Jannetje van Loon, gedoopt op 20 maart 1668 te Rotterdam en aldaar begraven op 22 mei 1743.

Generatie 4:

4. Coenraad de Coningh, zoon van Cornelis de Coningh en Jannetje van Loon, gedoopt te Leimuiden op 2 november 1709, pondgaarder (= ont-

vanger der belastingen) en makelaar te Rotterdam, aldaar begraven op 5 juni 1773. Echtgenote (1): Alida Reijk, geboren omstreeks 1723 te Schiedam en aldaar begraven op 26 maart 1746 en (2) Sara Petronella van Vrijberghe, gedoopt te Tholen op 6 september 1722 en begraven te Rotterdam op 29 december 1771.

Generatie 5:

5. Petrus Coenraad de Coningh, tiende van de twaalf kinderen en jongste zoon uit het huwelijk van Coenraad de Coningh en Sara Petronella van Vrijberghe, gedoopt op 9 januari 1761 te Rotterdam, notaris te Maasland, hoogbaljuw van Delfland, schout, vrederechter, burgemeester en secretaris van Delfland, aldaar overleden op 8 juni 1826. Echtgenote (1): Commerina Johanna Palling, gedoopt te Willemstad op 10 juli 1763 en overleden te Maasland op 22 januari 1785 en (2) Catharina Clara Wilhelmina Drabbe, geboren te Roosendaal op 25 oktober 1768 en overleden te Maasland op 5 september 1828.

In generatie 5 ziet u de samenvoeging van namen ontstaan, met als meest waarschijnlijke reden dat de familie Van Vrijberghe uitsluitend dochters had voortgebracht en dat er goede banden tussen beide families waren. Vanaf die tijd ziet men de naam Van Vrijberghe de Coningh.

Generatie 6:

Coenraad van Vrijberghe de Coningh, oudste van de negen kinderen en oudste zoon van Petrus Coenraad de Coningh en Catharina Clara Wilhelmina Drabbe, geboren te Maasland op 18 april 1788, notaris en daarna burgemeester en secretaris van Maasland en lid van de Provinciale Staten van Zuid-Holland, te Maasland overleden op 18 maart 1860. Echtgenote: Maria Steur, geboren te Maassluis op 24 juni 1792 en overleden te Maasland op 31 februari 1869.

Generatie 7:

- 7a. Jacobus Steur van Vrijberghe de Coningh, tweede van de zes kinderen en oudste zoon van Coenraad van Vrijberghe de Coningh en Maria Steur, geboren te Maasland op 13 juni 1814, advocaat en procureur te Den Haag, notaris, laatstelijk te Delft, overleden te Den Haag op 10 februari 1898. Echtgenote (1): Catharina Johanna Sandifort, dochter van prof. dr. Gerardus Sandifort en Suzanna Johanna Schåde, geboren te Leiden op 31 mei 1818 en overleden te Delft op 17 september 1873 (zie verder bij generatie 8a) en Maria Margaretha Veenendaal, geboren te Den Haag op 12 januari 1828 en aldaar overleden op 2 maart 1913.
- 7b. Petrus Coenraad van Vrijberghe de Coningh, zesde kind en jongste zoon van Coenraad van Vrijberghe de Coningh en Maria Steur, geboren te Maasland op 11 december 1831, koopman en

◀ De pasteibakker, Caspar Luyken, naar Jan Luyken, 1694 (Collectie Rijksmuseum).

boomkweker, lid firma Van Vrijberghe de Coningh & Zn te Lisse, aldaar overleden op 13 september 1921. Echtgenote: Ernestine Marie Louise Maritz, geboren te Den Haag op 6 augustus 1831 als dochter van Frederik Eduard Benjamin Maritz en Geertruida Cornelie Albertine Cazaux en overleden te Lisse op 7 mei 1919 (zie verder bij generatie 8b).

Het echtpaar van Vrijberghe de Coningh-Maritz had zeven kinderen: vijf zonen, van wie er twee jong overleden, en twee dochters, die allen in Lisse ter wereld kwamen. Drie zoons, Coenraad, Frederik Benjamin Eduard en Jacob Marius, passerden de revue bij de behandeling van de volgende generatie van het geslacht bij de takken 8c, d, en e.

Generatie 8:

8a. Petrus Coenraad van Vrijberghe de Coningh, zesde kind en tweede zoon van Jacobus Steur van Vrijberghe de Coningh en Catharina Johanna Sandifort, geboren te Maasland op 1 november 1850, assistent-resident van Bangkoelan (Madoera-NOI), overleden te Bussum op 4 april 1917. Echtgenote: Bernardina Cornelia Binnendijk, dochter van Simon Binnendijk en Bernardina Bölke, geboren te Buitenzorg (NOI) op 9 januari 1852 en overleden te Bangkoelan op 11 augustus 1893. Het echtpaar had twee kinderen, een jong overleden zoon en een dochter.

8b. Jacobus Catharinus Johannes Steur van Vrijberghe de Coningh, zevende van de tien kinderen en derde zoon van Jacobus Steur van Vrijberghe de Coningh en Catharina Johanna Sandifort, geboren te Maasland op 4 juni 1852, majoor der artillerie Oost Indisch Leger (OIL) en daarna uitgever en eigenaar van de stoomdrukkerij Robijn & Co te Nijmegen, aldaar overleden op 6 februari 1903. Echtgenote (1): Adolphina Johanna Augusta Jüsten, dochter van Adolf Guideon Jüsten en Sara Josefina Augusta d'Aumerie, geboren te Venlo op 21 februari 1843 en overleden te Den Haag op 23 januari 1886 en (2) Antonia Wilhelmina Kempees, dochter van Jean Chrétien Jacques Kempees en Josina Aleida Antoinetta Mansfeldt, geboren te Breda op 22 februari 1851 en overleden te Den Haag op 18 juni 1941. Het eerste echtpaar had zes, het tweede twee kinderen (zie verder bij de generaties 9a en 9b).

Jacobus Steur van Vrijberghe de Coningh, vierde van de zes kinderen en tweede zoon van Jacobus Catharinus Steur van Vrijberghe de Coningh en Adolphina Johanna Augusta Jüsten, geboren te Soerabaja (NOI) op 29 december 1881, administrateur bij het Gouvernement te Modjosari (NOI). Jacobus Steur is op 15 oktober 1944 overleden in kamp "Bangkong" te Semarang (NOI). (Bron: Oorlogsgravenstichting). Hij trad tweemaal in het huwelijk, en wel met (1) Emelie Burlage, geboren in 1874 en overleden te Lawang op 6 september 1925, weduwe van Johan Hendrik Hendrikse en (2) Johanna Helena Burlage, zus-

ter van Emelie Burlage, weduwe van Frits Noll. Beide huwelijken bleven kinderloos.

Jacobus Steur van Vrijberghe de Coningh erkende drie kinderen, twee zoons en een dochter, die hij te Malang had verwekt bij de inlandse vrouw Milout. De oudste zoon, de op 26 september 1919 in Cheribon geboren Constance August van Vrijberghe de Coningh studeerde in Bandung af als civiel ingenieur.

Het graf van oorlogsslachtoffer J.S. van Vrijberghe de Coningh (1881-1944) op het Nederlands ereveld Kembang Kuning te Surabaya (Indonesië).

8c. Coenraad van Vrijberghe de Coningh, de tweede zoon van het echtpaar van Vrijberghe de Coningh-Maritz, geboren op 12 september 1859, koopman en boomkweker firma van Vrijberghe de Coningh & Co te Lisse, was gehuwd met Anna Dieuwke van Rossen Hoogendijk, geboren op 17 oktober 1881 te Ubbergen als dochter van mr. Gerard Louis Cornelis van Rossen Hoogendijk en Antje Dieuwke Rinkes. Het echtpaar had een dochter.

8d. Frederik Benjamin Eduard (van Vrijberghe) de Coningh¹, de vierde zoon van het echtpaar van Vrijberghe de Coningh-Maritz, geboren op 6 april 1864, was directeur van Sykes Steel Roofing Company in Chicago (Illinois-USA) en gehuwd met Lucy Peck, op 4 maart 1870 in Warren (Ohio-USA) geboren als dochter van Heseekiah Peck en Mary Sophia Hurlbut. Hij overleed op 20 mei 1934 in Chicago. Het echtpaar de Coningh-Peck had vier kinderen, die allen in Chicago geboren werden, en wel:

1 Deze telg van het geslacht van Vrijberghe de Coningh en zijn nakomelingen lieten de naam "van Vrijberghe" weg.

- Frederik, geboren op 4 november 1896, jong overleden;
- Petrus Coenraad, geboren op 11 januari 1899, bankier. Hij was de echtgenoot van Lilian Campbell Graff, geboren te Abilene (Kansas, USA) op 6 mei 1912 als dochter van John Adolphus Graff en Lilian Pearl Campbell;
- Edward Hurlbut (de Coningh), geboren op 2 juli 1902, koopman en fabrikant, gehuwd met Virginia Scott Mulier, geboren te Cleveland (Ohio, USA) op 14 augustus 1904 als dochter van Ralph Mueller en Mary Man de Kapler. Het echtpaar had drie kinderen: een tweeling, Mary en Edward Hurlbut, geboren te Cleveland op 23 december 1928, en een dochter Mary, geboren op 21 mei 1931, eveneens te Cleveland, en
- Mary Ernestine, geboren op 31 december 1904 en gehuwd met Henry de Wolf Smyth, docent aan de Princeton University (USA), zoon van Charles de Wolf Smyth en Ruth Ralpa.

8e. Jacob Marius, de jongste zoon van het echtpaar van Vrijberghe de Coningh-Maritz, geboren op 24 mei 1871 te Lisse en overleden in Den Haag in 1945, directeur van een suikerfabriek op Java, oprichter en docent Elektrotechnische School te Amsterdam. Hij trad op 12 oktober 1897 in Pekalongan (Java, NOI) in het huwelijk met de op 11 april 1874 in Den Haag geboren en aldaar in 1955 overleden Wilhelmina Sophia Louise de Vetter, dochter van Samuel Adolph de Vetter en Anna Lampe.

Uit dit huwelijk werden drie kinderen geboren:

- Ernest Pieter Coenraad (zie verder bij generatie 9c);
- Anna Louise, geboren in Watergraafsmeer op 22 november 1903. Zij trad op 27 augustus 1931 in Amsterdam in het huwelijk met de op 23 mei 1905 in IJsselmonde geboren Jan Willem van den Bijllaardt, zoon van Henri Carl van den Bijllaardt en Johanna Bertha van Duynen, adjunct-directeur van het Landbouwsyndicaat en
- Jacob Marius (zie verder bij generatie 9d).

Generatie 9:

9a. Adolf Johan van Vrijberghe de Coningh, vierde kind en tweede zoon van Jacobinus Steur van Vrijberge de Coningh en Adolphina Johanna Augusta Jüsten, geboren op 21 januari 1886 te Den Haag en werkzaam bij de firma Albrecht & Co te Batavia. Hij was de echtgenoot van Marie Elise Constance van Lierop, geboren op 12 juli 1885 te Brussel als dochter van Maarten van Lierop en Elisabeth Knauf en in de maand december van het jaar 1930 overleden te Batavia. Adolf Johan is op 14 juni 1945 overleden in Kamp 7 te Ambarawa (NOI). (Bron: Oorlogsgravenstichting).
Het echtpaar had drie kinderen, die allen in Soerabaja werden geboren:

- Adolf Jacobus, geboren op 22 november 1909. Hij trad in 1932 in Batavia in het huwelijk met de in Singapore geboren Kate Shoolbred, dochter van Harry Shoolbred en een inlandse vrouw. Het echtpaar van Vrijberghe de Coningh – Shoolbred had vier kinderen: Edward Pieter, geboren op 14 augustus 1930, Dawn, geboren op 28 november 1931, Annet, geboren op 7 januari 1933 en Douglas, geboren op 3 augustus 1934. Allen geboren in Bandung. Adolf Jacobus is overleden op 18 september 1944 in de Indische Oceaan nabij Benkoelen (NOI) aan boord van het stoomschip “Junyo Maru”. (Bron: Oorlogsgravenstichting). In 1948 zijn alle kinderen, samen met hun moeder Kate Shoolbred (Kate Brons na haar tweede huwelijk) naar Nederland gegaan.
- Maria Elize, geboren op 15 september 1911, werkzaam bij een handelsfirma, en
- Johan Constant, geboren op 17 november 1916. Johan Constant is overleden op 27 december 1944 in Kamp 7 in Fukuoka, Japan. (Bron: Oorlogsgravenstichting).

9b. mr. Anton Wilhelm Johan van Vrijberghe de Coningh, geboren te Batavia op 9 januari 1888, kandidaat-notaris resp. rechter in de Arrondissementsrechtbank te Dordrecht. Echtgenote: mr. Geertruide Bosman, geboren te Almaar op 25 oktober 1895 als dochter van ir. Gerard Jacob Bosman en Maria Alida Jacoba Feith. Het echtpaar Van Vrijberghe de Coningh-Bosman had vier dochters.

9c. Ernest Pieter Coenraad van Vrijberghe de Coningh, oudste zoon van Jacob Marius van Vrijberghe de Coningh en Wilhelmina Sophia Louise de Vetter, geboren in Bagoe (Java, NOI) op 14 oktober 1898 en overleden in Den Haag op 3 september 1963. Hij was gehuwd met kunstenaars Ada van Geel, geboren in 1920 en overleden in 1990. Het echtpaar had twee kinderen, een zoon en een dochter (zie verder bij generatie 10).

Deze telg van het geslacht van Vrijberghe de Coningh verwierf onder zijn pseudoniem “**Cruys Voorbergh**” grote bekendheid als acteur, cabaretier, publicist, regisseur en couturier. Hij maakte zijn toneeldebuut in 1918 bij het Groot Toneel onder leiding van de legendarische Albert van

De acteur Cruys Voorbergh (1898-1963), pseudoniem van Ernest Pieter Coenraad van Vrijberghe de Coningh (foto Collectie Atelier Jacob Merkelbach).

Dalsum en speelde daarna jarenlang bij verschillende gezelschappen. Cruys Voorbergh werd op grond van zijn grote verdiensten voor de cultuur benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau.

9d. Jacob Marius van Vrijberghe de Coningh, jongste zoon van Jacob Marius van Vrijberghe de Coningh en Wilhelmina Sophia Louise de Vetter, geboren in Watergraafsmeer op 14 juni 1905, werktuigbouwkundige bij de N. V. v/h J. Geesink & Zn te Weesp, oud-reserveofficier (eerste luitenant-waarnemer) bij de Militaire Luchtvaart, gehuwd in Den Haag op 24 april 1937 met jonkvrouw Cierda Petronella van Suchtelen van de Haare, geboren in Sloterdijk op 18 mei 1910 als dochter van jonkheer Antoon Hendrik Pieter Karel van Suchtelen van de Haare en jonkvrouw Elizabeth Catharina den Beer Poortugael. Uit dit huwelijk werd op 30 maart 1940 in Den Haag een dochter geboren, Elizabeth Louise Anna van Vrijberghe de Coningh.

Generatie 10:

10. Coenraad Lodewijk Dirk (Coen) en Emmy van Vrijberghe de Coningh waren de kinderen van Ernest Pieter Coenraad van Vrijberghe de Coningh en Ada van Geel. Het plotselinge overlijden van de eerstgenoemde en de daarover ontstane commotie werden gememoreerd in de aanhef van dit artikel. Zijn zuster, die kunstenares en galeriehoudster was, werd op 13 oktober 1947 in Den Haag geboren en overleed net als hij op betrekkelijk jeugdige leeftijd aan een hartstilstand, in Zandvoort op 26 september 1992.

Vanwege de steeds strenger wordende Privacywetgeving dient een grote mate van terughoudend te worden betracht wat aangaat het publiceren van “up-to-date” persoonsgegevens, zoals plaats en jaar van geboorte, beroep, woonplaats en burgerlijke staat. Deze wet- en regelgeving geldt uiteraard ook voor de inhoud van artikelen, die worden opgenomen in het Nieuwsblad en dus ook voor het artikel over het geslacht van Vrijberghe de Coningh, waardoor het niet steeds mogelijk is om de verschillende takken van het geslacht volledig uit te werken.

◀ *Pieter van Vrijberghe de Coningh.*

De totstandkoming van dit artikel was niet mogelijk geweest zonder de medewerking van Pieter Charles van Vrijberghe de Coningh en diens goede contacten met de Nederlandse Oorlogsgravenstichting. Deze op 1 augustus 1961 in Delft geboren telg van het ruim vierhonderd jaar oude geslacht is een zoon van Edward Pieter en een kleinzoon van Adolf Jacobus van Vrijberghe de Coningh (zie bij de generatie 9a). Hij heeft twee kinderen, Sophie en Lex, geboren in respectievelijk 1992 en 1994, is de echtgenoot van Leticia Manigos en woont werkt sinds 2001 in Hong Kong.

Pieter van Vrijberghe de Coningh diende als officier bij de Koninklijke Marine van augustus 1981 tot oktober 1991. In het laatste jaar verliet hij de zeemacht in verband met het aanvaarden van een functie bij een dochtermaatschappij van het Ingenieursbureau Arcadis, dat is voortgekomen uit de Nederlandsche Heidemaatschappij. In de loop van het jaar 2002 verwisselde hij Arcadis voor Saab Technologies (Hong Kong) Limited - een onderneming, die gespecialiseerd is in de ontwikkeling van verkeersbegeleidingssystemen voor havens,

kustwachten en overeenkomstige bedrijven en organisaties.

Bij zijn vertrek uit de marine vervulde de huidige inwoner van Hong Kong in de rang van luitenant ter zee der eerste klasse de functie van plaatsvervangend hoofd van de afdeling marinevoorlichting, die samen met de afdelingen leger-, luchtmacht en marechausseevoorlichting en enkele andere organisatie-onderdelen de directie voorlichting vormt van het ministerie van Defensie, waaraan ik van begin februari 1991 tot eind november 2003 leiding heb gegeven. Pieter van Vrijberghe de Coningh werd bij de directie alom gewaardeerd, omdat hij niet alleen een bekwaam officier, maar ook een bijzonder plezierige collega (een “officer and a gentleman”) was.

▲ *Pieter van Vrijberghe de Coningh (rechts) op voor hem bekend terrein, het helikopterdek van een fregat (Nationale Vlootdagen, Den Helder 2018).*

Polder Achthoven

Welkom in ons natuurgebied

- Vrij wandelen op wegen en paden tussen zonsopgang en zonsondergang
- Honden aan de lijn
- Loslopend vee, betreden op eigen risico!
- Verboden het vee te voeren of te benaderen
- Motorvoertuigen en (brom)fietseren niet toegestaan

Niet voeren

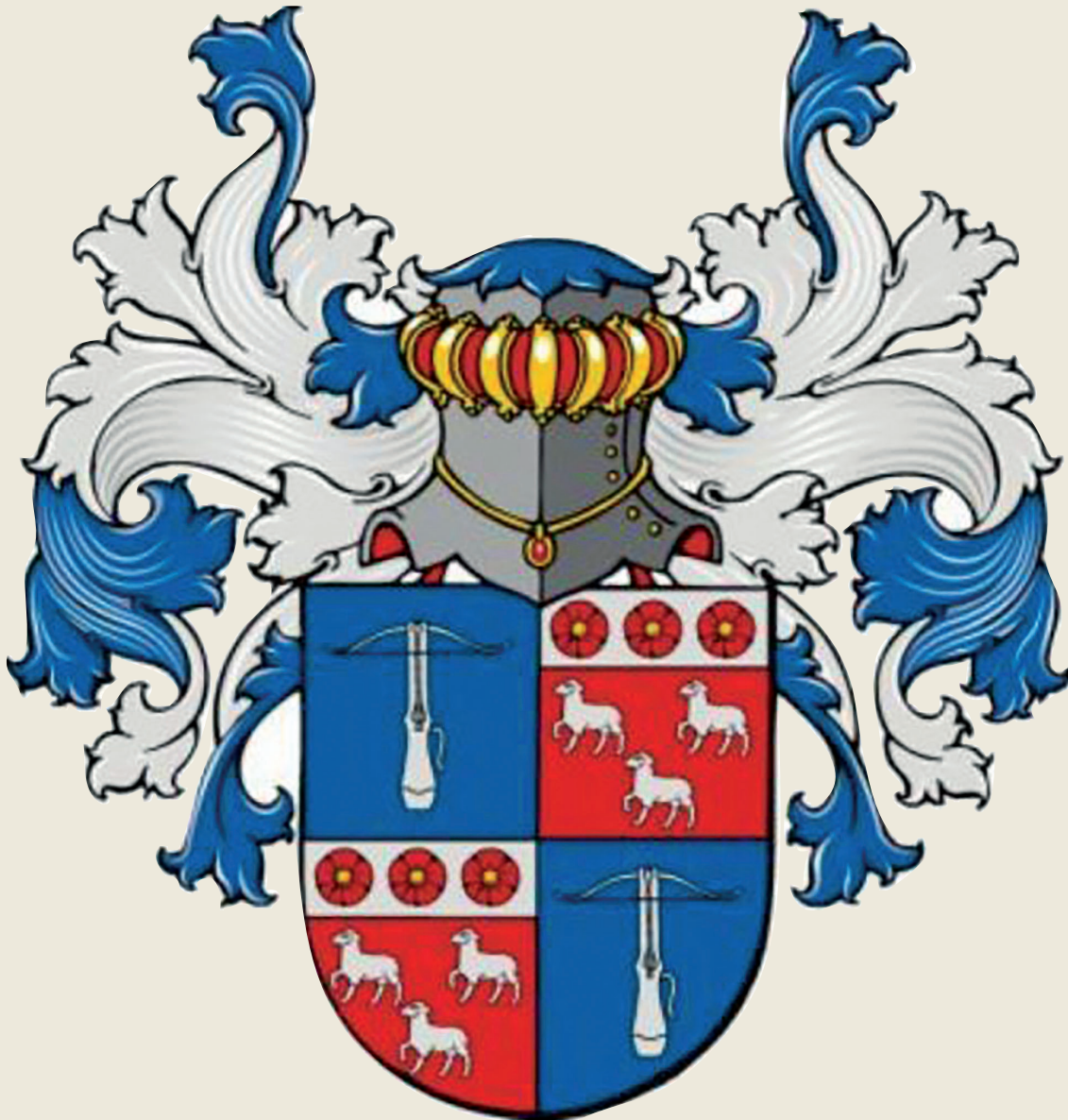

Zuid-Holland

www.zuidholland.nl
tel. 010-272 2222

artikel 461
W.v.S.

Van Vrijberghe de Coningh

Van Vrijberghe de Coningh (Protestant Ameide)

Wapen de Coningh: in blauw een zilveren kruisboog. Dekkleeden: zilver en blauw.

Wapen van Vrijberghe de Coningh: gevierendeeld; I en IV: het wapen de Coningh; II en III: in rood drie stappende lammeren, en een zilveren schildhoofd, beladen met drie goud geknopen roode rozen (Van Vrijberghe). Dekkleeden: zilver en blauw.